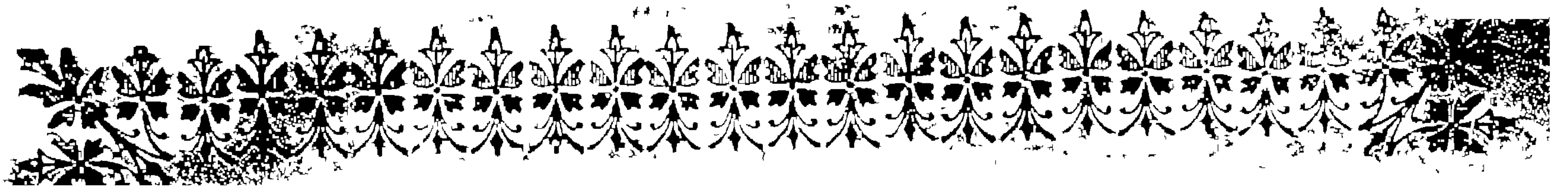
పీఠిక

సర్వజగన్మాన్యుఁడైన గౌతమబుద్ధదేవుని చరిత్రము వచనరూపముగ రచియించి యాంధ్రమహాజనులకు సమర్పింపవలెనని నాకు చిరకాలమనోరథము గలదు. దానికి వలయు గ్రంథసాధనసామగ్రి సుకరముగ లభింపనందున మనోరథసిద్ధి తడవయ్యెను. ఎట్టకేలకు నాకోరిక సఫలము చేసినందుకుఁ బరమేశ్వరునకు నేను మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడను. ఈ గ్రంథరచనమునందు నా కాంగ్లేయభాషలో రచియింపఁబడిన యనేక బుద్ధచరిత్రములు తోడుపడినవి. కాని సకలగ్రంథములసారమని చెప్పఁదగి మన్మథనాథశాస్త్రిగారిచే రచియింపఁబడిన బుద్ధచరిత్రము మిక్కిలి ప్రశస్తమగుటచే నేను విశేషముగ దానినే యనుసరించితిని. మఱియు దమతమగ్రంథముల మూలమున నా కత్యంతసహాయము చేసినరీసు డేవిడ్సు, మన్మథనాథశాస్త్రి, రమేశచంద్రదత్తు మొదలగు బుద్ధచరితాసముద్రపారంగతులకు నేను కృతజ్ఞతాపూర్వకప్రణామము లాచరింపుచున్నాఁడ. బుద్ధునకు మొట్టమొదట తల్లిదండ్రులు పెట్టిననామము సిద్ధార్థుఁడగుటచే గ్రంథమునకు నేను సిద్ధార్థచరిత్రమని పేరుపెట్టితిని.

ఇట్లు,

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం.

సిద్ధార్థచరిత్రము.

ప్రథమాధ్యాయము.

—:0:—

జ్ఞానదారిద్ర్యముచేతను ధనదారిద్ర్యముచేతను ధర్మభ్రష్టులై యధఃపతితులై నిరంతరదుఃఖ మనుభవించుచుండు మానవులం జూచి జాలి నొంది పాపపంకమునుండి వారిని సముద్ధరించుటకై తమదేహబలమును మనోబలమును సంపదను విజ్ఞానసంపదను విలువగలకాలమును నవసరమైనపట్ల ప్రాణమును ధారవోసి లోకోపకారపరాయణులై కృతార్థులైన మహామహులు యుగయుగంబున దేశదేశంబులందు గలరు. ఈ విషయమున భరతఖండము తక్కిన దేశముల కెంతమాత్రము దీసిపోవునది కాదు. ఈ విషయమున నితరదేశములకన్న మనదేశము మిన్నయని గూడ చెప్పవచ్చును. [illegible] లై పరోపకారదీక్షాపరతంత్రులై లోకోత్తరచరితులై వెలసిన యనేక పురుషరత్నములకు భరతవర్షము గొప్ప గని యయ్యె ననుట యతిశయోక్తి గాదు. కాని మనపూర్వులు చరిత్రలు జీవితములు వ్రాయుట [illegible] [illegible] వంటి నిరర్థక ప్రయోజనమని భావించి చరిత్రరచనయెడ ననాదరము జూపుటచే నట్టి [illegible] చరిత్రములు చదువుకొను భాగ్యము మనకబ్బదయ్యెను. [illegible] ననుసరించి యీనాటి బుద్ధిమంతులు విరచించుచున్న దేశచరిత్రములు జీవచరిత్రములుం గొన్ని దక్క మనప్రాచీనులు రచించినచరిత్రలు మనభాషలో లేవని చెప్పవచ్చును. సంస్కృతమునందు రాజతరంగిణి మొదలగు కొన్ని దేశచరిత్రములును, హర్షచరిత్రము విక్రమాంకదేవచరిత్రము మొదలగుకొన్ని జీవచరిత్రములు గలవు కాని యవి యథార్థవిషయముల కునికిపట్టులుగాక యతిశయోక్తుల కాలవాలములయి యలంకారముల కాటపట్టులై శ్లేషకవిత్వాదులకు స్థానకములై విశ్వసింపరాని విపరీత కథలతోడను వర్ణనలతోడను నిండి యుండును. [illegible]

ఆ గ్రంథముల కుండవలసినచరిత్రరూపములకు మాఱుగ నద్భుతకథల వాలకములు వచ్చి యున్నవి. మనప్రాచీనులకు యథార్థచరిత్రరచనాకుతూహలము లేకపోవుట చేతనే గదా వ్యాసవాల్మీకిప్రముఖమహాకవులయొక్కయుఁ గాళిదాసభవభూతి ప్రభృతికవిసార్వభౌములయొక్కయుఁ గపిలకాణాదపాణినిపతంజలులాదిగాఁ గల శాస్త్రకర్తలయొక్కయు బుద్ధదేవ శంకర రామానుజాచార్యాది ధర్మసంస్థాపకుల యొక్కయుఁ జంద్రగుప్త విక్రమాదిత్య హర్షభోజముఖ్యులగుమహీపాలకుల యొక్కయుఁ జరిత్రములు మనకు గగనారవిందము లై దుర్లభము లై యుండవలసి వచ్చెను. ఈ చరిత్రదారిద్ర్యముచేతనే గదా జగజ్జేగీయమానయశోవిశారదుఁ డై మానవజాతికి మండన మై క్షత్రవంశమున కలంకార మై భారతవర్షతిలక మై స్వార్థత్యాగులలో నగ్రగణ్యుఁ డై భూతదయాళువులలో మొట్టమొదటివాఁ డై జితేంద్రియులలో శ్రేష్ఠుఁ డై జగదానందమే తన యానంద మనియు జగత్పీడయె తనపీడ యనియు భావించి నిర్హేతుకజాయమానకృపతోఁ గేవలము మానవలోకము నుద్ధరించు తలంపునఁ దాను రాజకుమారుఁ డయ్యు నాగర్భశ్రీమంతుఁ డయ్యు సింహాసనాధిరోహణ కాలము సమీపించుచున్నవాఁ డయ్యు నవి యెల్ల విడిచి జగన్మోహనాకారిణి యగు భార్యను విడిచి యప్పుడే జన్మించి 'కావుకావు' మని యేడ్చుచున్నకుమారుని విడిచి నగరము రోసి నట్టడవి నపేక్షించి స్వర్ణకిరీటము రోసి జటాజూటము ధరింప నిశ్చయించి చీనిచీనాంబరములకు మాఱు కాషాయవస్త్రంబుల నాశించి మేడల మిద్దెల వసియించుతలంపు విడిచి కొండలగుహల వసియింపఁ గోరి బంగరుపళ్లెరముల భుజియించుటనిచ్చ మాని మంటిమూకుడులలోఁ దినుట కిచ్చగించి హంసతూలికాతల్పంబులఁ బవళించుట భారమని వగచి కటికిరాలేల సెజ్జలు సుఖప్రదము లని భావించి ఖడ్గము ధరించుహస్తమున దండము నెలకొల్పి హారంబులకు మాఱుగఁ గంఠమున రుద్రాక్షమాలలు గ్రుచ్చి యంగరాగంబునకు మాఱుగ బూడిదఁ బూచికొని మలయమారుతస్పర్శమువలన సుఖయించునెమ్మేను పంచాగ్నులకాఁకలకు శుష్కింపఁజేసి సత్యము గ్రహించి నిజముగ మానవచక్రవర్తి యైతనమతమును ద్వేషించినవారిచేత సయితమీశ్వరావతారముగఁ బరిగణింపఁబడి కృతకృత్యుఁ డైన గౌతమబుద్ధదేవుని పావనచరిత్రము వేయింట నొకని కైనను సరిగఁ దెలియ; పో[illegible]ంతటి దుర్దశ సంప్రాప్త మైనది. మనదేశస్థులలో నాంగ్లేయభాష నభ్యసించినవారు [illegible] హిందూదేశ చరిత్రముఁ జదువునపుడు గౌతమబుద్ధుని చరిత్రము వారికి సంగ్రహముగఁ దెలియుచు వచ్చెను. అవి చదువకమునుపు మనవారు బుద్ధదేవుఁ డన నెవ్వఁడో యెఱుంగక బౌద్ధ[illegible]పేరు పరమనాస్తికునకుఁ బాపకర్మరతునకు నీచప్రవర్తనునకు నిర్భాగ్యునకుఁ బర్యా

యోపదములుగ పాడుచు వచ్చిరి. ఆమహాత్ముని చరిత్ర మాయనమతములోఁ జేరినవాఁ డగు అశ్వఘోషుం డనునతఁడు గీర్వాణభాషలో రచించెను. మఱియు బౌద్ధులచేత నె విరచింపఁబడిన కొన్ని గ్రంథములు సంస్కృతసారస్వతమునఁ గలవు అవి యాంధ్రీక రింపఁబడక పోవుటచే మనదేశంబున నీజ్ఞాననిధియొక్క చరిత్రము నెల్లడి కాకపోయెను. గౌతమబుద్ధుఁడు ప్రపంచమునందు మనమిప్పుడు వినుచున్న మతసంస్కర్త లందఱి కంటె మిక్కిలి ప్రాచీనుఁడు. ఏసుక్రీస్తు పుట్టి యిప్పటికి రమారమి పందొమ్మిది వందల సంవత్సరములైనది. మహమ్మదు జన్మించి యించుమించుగఁ బదుమూఁడువందల యేండ్లయినది. శంకరాచార్యుఁడు ప్రభవించిన సంవత్సరము తెలియలేదు సరిగదా యాతనిం గన్నతలిదండ్రుల పేళ్ళవలెనే యాతఁ డుదయించిన శతాబ్దము గూడ విద్వాంసులకు మృగ్య మయ్యెను. శంకరుఁడు క్రీస్తుశకము తరువాత నెనిమిదవ శతాబ్దమున జన్మించెనని కొందఱు, ప్రథమశతాబ్దమున జన్మించె నని కొందఱు హేతువులపై హేతువులు చెప్పి యూహాలపై యూహాలు పన్ని తమతమవాదంబుల బలపఱచు కొనుచున్నారు. కానియిది సిద్ధమని యిప్పటికి నిశ్చితము కాలేదు. రామానుజ మధ్వరాయప్రముఖులును నానకు చైతన్యప్రభృతులును గడుంగడునవీను లనుట నిర్వివాదాంశము. గౌతమబుద్ధుఁడు జన్మించి యిప్పటికి రమారమి రెండువేలయైదువందల సంవత్సరములకంటె నధిక కాలమైనది. ఈయన జన్మసంవత్సరము గూడ సందేహాస్పదముగ నున్నదికాని క్రీస్తుశకమునకు ముం దేడవ శతాబ్దము యొక్క కట్టకడపట నతఁడు జన్మించె నని విద్వాంసు లనేకులు సిద్ధాంతీకరించి యుండిరి, అతనిజన్మసంవత్సర మే దైనను శంకరునికంటె క్రీస్తుకంటె మహమ్మదునికంటె నతిప్రాచీనుఁ డనుమాట నెల్లవారు నైకమత్యముగ నొప్పుకొనవలసినవిషయము. కాలవిషయమున నెల్లమత సంస్కర్తలలో మొట్టమొదటివాఁ డగుటయే గాక వైరాగ్యవిషయమునను విజ్ఞానవిష యమునను గూడ మొట్టమొదటివాఁ డనిచెప్పుట పక్షపాతము కాదు. విశేషమగు నైశ్వర్యము లేక సంసారయాత్ర నెట్టెటో గడపుచున్న సామాన్యమనుష్యుఁడు సయితము లోకోపకారార్థము స్వార్థత్యాగముఁ జేయుమన్నఁ జేయఁడు. తనకు సొత్తేమియు లేకపోయినను సన్యసింపుమన్న సన్యసింపఁడు. ఆలుబిడ్డలఁ బాయుమన్న బాయఁడు. ధర్మము సలుపుమన్న సలుపఁడు. అట్టిచో నైశ్వర్యమునందె పుట్టి భోగములయందె పెరిగి సౌఖ్యములతోడను సల్లాపములతోడను గాలము గడపి యుద్యానవనముల విహరించి యున్నతసౌధముల వసియించి యెండ కన్నెఱుఁగక వెన్నెలకు వడదాకునట్టి సౌకుమార్యము గలిగి లోకముమాట దీనులయవస్థ నెన్నఁడు దలంపని యొక మహాభోగి సర్వసంగ పరిత్యాగియై లోకోద్ధరణమునిమిత్తమై స్వకీ

ఎంచుట ప్రపంచచరిత్రములో మహాద్భుతముగాదా? ఏసుక్రీస్తు మిక్కిలి పేద వాఁడు. ఒకవడ్రంగికుమారుఁడు. అతఁడు మనుష్యుఁడే యని మన మెంచితిమా యతఁడు విడిచినమహైశ్వర్యము గనఁబడదు. చేసినస్వార్థత్యాగము పొడకట్టదు. మహమ్మదు గూడ భాగ్యవంతుఁడు కాఁడు. జీవనమునిమిత్తము సార్థవాహులతో గలిసి విదేశములకేగి కొంతకాలమా మనగూడ కాయకష్టము పడినవాఁడే. అందుచేత నాతఁడు గూడ లోకమునిమిత్తము చేసినస్వార్థత్యాగ మంతగఁగాన్పించదు. శంకరాచార్యుఁడుఁ గూడ పేదబ్రాహ్మణబాలకుఁడు. సిరులతో జన్మించినవాఁడు కాఁడు. అట్లే హిందూదేశమున జన్మించినమతసంస్కర్తలనేకులు పేదలు. కావున వారైశ్వర్యవిషయమునఁ జేసిన స్వార్థత్యాగము లేదు. అందుచేత ఏసుక్రీస్తు మహమ్మదు శంకరరామానుజప్రముఖు లగుమహానుభావులయెడ నాకనాదరణము గాని తిరస్కారభావముగాని యున్నదని పాఠకులు తలంపకుందురు గాక. పరమభక్తులలో బ్రథమగణ్యుఁడగు ఏసుక్రీస్తుయొక్క పాదారవిందములకు నేను నమస్కరించెదను; మహనీయుఁడగు మహమ్మదుయొక్క మాన్యచరిత్రమును మనస్సున నిల్పి యాయన కభివాదము చేయుదును. మూర్తీభవించినబ్రహ్మజ్ఞాన మని చెప్పదగిన శంకరభగవానులయెడల నెంతటిమూర్ఖుఁడును దిరస్కారభావముఁ జూపఁడు. అట్లె పూజనీయు లయినరామానుజప్రభృతులయెడ నా కధికభక్తి గలదు. అగర్భశ్రీమంతుఁడై యపారగ సౌఖ్యంబుల ననుభవించినపురుషుఁడు నందులో రాజకుమారుఁడు జోగియై మతసంస్కరణముఁ జేయఁ దలఁచి కష్టముల పాలగుట నశ్రుతపూర్వమదృష్టపూర్వ మనియు, సామాన్యసంసారులు వైరాగ్యముఁ బూని సన్యసించుట సులభమనియుఁ జెప్పుట కట్లనవలసివచ్చె. తననిర్మలబోధామృతరసము గ్రోలలేక యది విష మని భావించి తనదేశస్థులు తన్నొకసిలువమీఁదఁ గౄరత వేయునప్పు సయితము వారియెడ ద్వేషభావము జూపక వా రట్టి దుష్కార్య మొనర్చుచున్నందుకు వారియెడ దయఁబూని క్షమియింపవలసినదని పరమేశ్వరు నంతఃకరణశుద్ధిగ వేడుకొన్న కారుణ్యరత్నాకరుని సౌజన్యనిధిని ఏసుక్రీస్తును వందనపురస్సరముగ స్మరియింపనివాఁ డెవ్వఁడుండును. మతభేదజనిత ద్వేషమున శాత్రవుఁడు తనపై కురికి చంపనుంకించి నీకిప్పు డెవ్వఁడు దిక్కని హుంకరించి యడిగినప్పుడు సయితము నాకు సర్వేశ్వరుఁడె దిక్కని నిశ్చలముగ నిర్భయముగఁ బలికి యాపగతునకు వెఱపుఁగొలిపిన పరమభక్తచూడామణిని మహమ్మదునుదలఁచి చేతులు జోడించి నమస్కరింపనివాఁ డెవ్వఁడుండును? అట్లె బ్రహ్మసూత్రభాష్యకర్తలై వేదాంత మహాప్రవిజ్ఞాతలై బ్రహ్మజ్ఞానవీరంబులు దేశమందంతట వెదజల్లినమహనీయులగు

శ్రీశంకరరామానుజాచార్యుల ఫాలభాగమునఁ జేదోయి గీలించి యెవ్వఁడు నమస్కరించి వినుతింపఁడు? అందఱువంద్యులె. అందఱు లోకహితైకదీక్షితులె; అందఱు ధర్మసంస్థాపనాపరులె. అయినను పుష్పములలో సంపఁగెవలెను, మణులలో వజ్రమువలెను లోహములలో సువర్ణమువలెను గ్రహములలో సూర్యుఁడువలెను మతసంస్కర్తలలో గౌతమబుద్ధుఁడు ప్రథమగణ్యుఁడు. జగదుపకారప్రవీణుఁడైన యీమహాత్ముఁడు బ్రాహ్మణుఁడై యుండవచ్చు నని యాతనిచరిత్ర చదువకయున్న చదువరులు భావించుట సహజము. కాని యాతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు కాఁడు. క్షత్రియుఁడు. దురాచారపీడితులై సంతుష్టియన్న దెన్నఁ డెఱుంగక మహాకాంక్షాప్రేరితులై జగజ్జనులను హింసించు క్షత్రియులలో నేమి యిటువంటిమహాత్ములు జనింతురే మి యని యనేకు లక్కజంపడవచ్చును. అట్టి యక్కజంబునకుఁ బని లేదు. క్షత్రియులలో సాధువు లనేకులు గలరు. బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్ను లనేకులు గలరు. భారతఖండము క్షత్రియులవలన వన్నెకెక్కినది. క్షత్రియులవలన పావనమైనది. క్షత్రియులవలన విఖ్యాతమైనది. స్మృతికర్తలలో మొట్టమొదటివాఁడై వర్ణాశ్రమధర్మవిభాగము చేసినమనువు క్షత్రియుఁడు. వేదముల కోంకారమాదియైనట్లు రాజుల కతఁడాదిపురుషుఁడని కాళిదాసు వచియించి యున్నాఁడు. అతఁ డొక్కఁడె కాఁడు. ఆగమపురాణేతిహాసంబుల శ్రద్ధతోఁ జూచితిమేని దాని కనేకోదాహరణంబులు గానంబడును. ఎవ్వానినామధేయము భారతఖండమందలి యిరువదికోట్లమహాజనులు ముముక్షువు లగుటకు ధ్యానించి స్మరియించి జపియించుచుందురో, యెవనినామము వారణాసీనగరంబున మృతి నొందుమానవులకే గాక సమస్తజంతువులకు మహేశ్వరుండు ప్రసన్నుఁడై తారకమంత్రముగఁ జేసి యుపదేశించునో యెవ్వాని నిర్మలచరిత్రమును వాల్మీకిమహాముని మహాకావ్యముగ రచించి తన జన్మము చరితార్థము జేసికొనె నని మనీషావంతులెల్ల భావించుచున్నారో, యెవ్వని పేరు తమ బిడ్డలకుఁ బెట్టుకొని తన్నామములనుఁ బలుమాఱు స్మరణముసేసి తరించుచుంటి మని మన దేశీయులు సంతసించుచున్నారో యెవ్వాని పేర నాసేతుహిమాచల మగు భరతఖండమునందు గణనాతీతము లగునాలయంబులు నిర్మింపఁబడినవో యెవ్వాని కథలను కావ్యములుగ ప్రబంధములుగ రూపకములుగ యక్షగానములుగ వచనములుగ రచియించి కవులు ప్రఖ్యాతులైరో యెవ్వాని నివాసముచేత సాధుజనంబులు వసియింపరాని దండకారణ్యంబునకుఁ బేరు కలిగెనో, యెవ్వఁడు పితృవాక్యపరిపాలకుఁడై యేకపత్నీవ్రతస్థుఁడై భ్రాతృవత్సలుఁడై ధర్మమార్గప్రవర్తకుఁడై మహావీరుఁడై దుష్టనిగ్రహశిష్టపరిపాలనాదీక్షితుఁడై యనేకసహస్రవర్షంబులనుండి యార్య

మహాజనులచేత గౌరవింపఁబడు చున్నాఁడో యట్టి దశరథరాముఁడు క్షత్రియుఁడే
కదా! యదుకులోద్భవుఁడు గీతామృతరసము వర్షించిన కాలమేఘము, పాండవపక్ష
పాతి, ధర్మసంస్థాపనపరాయణుఁడు నైనారాయణాంశాసంభూతుఁ డని మహర్షుల
చేత గొనియాడఁబడి రఘురామునితో సమానముగఁ గొన్నియెడల నంతకంటె నధిక
ముగ గౌరవార్చనలఁ బడయుచున్న వాసుదేవుఁడు క్షత్రియుఁడే కదా? ఏవ్వని
నామంబును స్మరియించిన మాత్రమున సమస్తకలిదోషము లడఁగు నని మనవారు
నమ్ముదురో యట్టినలుండును ఋతుపర్ణుండును క్షత్రియు లేకదా. ఏ రాజచూడా
మణి తా నఖండమహీమండల మేలుచక్రవర్తియయ్యు సత్యవ్రతానుష్ఠానము నిమి
త్తము తనభార్యను బ్రాహ్మణునకు దాసిగ విక్రయించి తాను కడజాతివాలని
కమ్ముడువోయి మహాపత్సమయమునందైన ధర్మము వీడక జగ దద్భుతంబుగఁ బ్రవ
ర్తించినహరిశ్చంద్రుఁడు క్షత్రియుఁడే కదా. అనేకవర్షములు నిరుపమాన
దీక్షతోఁ దప మొనర్చి యాకాశగంగను మహీమండలమునకుఁ గొని తెచ్చి తన పే
రిట నది భాగీరథీ యనిజనులచే వ్యవహరింపఁబడునట్లు చేసినభగీరథుఁడు క్షత్రియుఁడే
కదా. ఏ రాజర్షి పేర మన దేశము భరతఖండమని భరతవర్షమని వ్యవహరింపఁబడు
చున్నదో యా భరతుఁడు దుష్యంతభూపాలునకు శకుంతలాదేవికి జనియించిన వాఁ
డగుట క్షత్రియుఁడు. అనుదినమ్మును నిష్ఠాగరిష్ఠులై మనవారు పారాయణము
సేయురామాయణము క్షత్రియుల చరిత్రము పంచమవేదమై పరగుభారతము క్షత్రి
యుల చరిత్రము. పురాణము లన్నియుఁ దరుచుగ రాజర్షివంశవంశానుచరిత్రములతో
నిండి యుండుటం జేసి క్షత్రియచరిత్రములె. బ్రహ్మజ్ఞానములలో మేటి యని పేరు వడ
సినవిదేహరాజు జనకుఁడు క్షత్రియుఁడు. ఏ నారీరత్నములు మనదేశపుటంగన
లయినందుకు మనము గర్వించుచుందుమో, యెవ్వరిపవిత్రచరిత్రము లగ్నిహోత్రముల
వలె పాపపుంజంబుల భస్మపటలము సేయు నని మనవారు విశ్వసింతురో యా మహా
పతివ్రత లగు సీత దమయంతి చంద్రమతి లోపాముద్ర సావిత్రి మున్నగుకాంత
లందఱు క్షత్రియజాతలె. బ్రహ్మజ్ఞాన సంపాదకు లని యుపనిషత్తులలోఁ జెప్పఁ
బడినబ్రహ్మదత్తుఁడు మొదలగువారు క్షత్రియులు. లోకానుగ్రహార్థము సర్వముఁ బరి
త్యజించినగౌతమబుద్ధుఁడు క్షత్రియుఁడు. ఇట్లనుటచేత బ్రాహ్మణులు పూజనీయులు
గా రని నా యభిప్రాయము గాదు. వారివలన భరతఖండమునకు మేలు గలుగలే
దని నే ననుటలేదు. తమకంఠపేటికలయందు నాలుగువేదంబులను యుగయుగంబుల
దాఁచి యవి దుష్టుల పాలఁబడి నశియింపకుండ రక్షించినమహాత్ములను భిక్షాటనము
చేత శిలోంఛవృత్తి చేతఁ దమమేనులు నిలుపుకొని కోరికలనెల్ల జంపుకొని సర్వ కా
లము భగవత్ప్రీత్యర్థమై తమ మేనులు ధారవోసినబ్రాహ్మణులు వందనీయులు. కా

రని వాదించుట కెవ్వరు సాహసింతురు? క్షత్రియులు ప్రాచీనకాలమున బ్రాహ్మణులతోఁ దుల్యులుగ నుండిరనియుఁ గొన్నియెడల వారికంటె నధికులుగ నుండి రనియు. క్షత్రియులమంత్రములె మనకుఁ బవిత్రగ్రంథము లయ్యె ననియు వారివలననే దేశము పేరుప్రతిష్ఠలబడసెననియుఁ జెప్పుట సాహసము కాదు. క్షత్రియులు మొట్టమొదటనుండియు బ్రాహ్మణులతో సమానముగఁ బారలౌకికవిషయములను జర్చించుట చేతనె గౌతమబుద్ధునివంటి మహానీయుఁ డా జాతిలో నుద్భవించుట కవకాశము కలిగెను.

——:(0):——

ద్వితీయాధ్యాయము.

——:(0):——

గౌతమబుద్ధునిచరిత్రము సరిగాఁ దెలిసికొనుటకు భారతఖండమతస్థితిగతులాతని జన్మకాలమునాటి కెట్లున్నవో తత్పూర్వ మెట్లున్నవో సంగ్రహముగఁ దెలియుట యావశ్యము. అందుచేత నార్యజాతియొక్క వృద్ధి యొకింత సంక్షిప్తముగ మనము తెలిసికొనవలయును. ఆర్యజాతియొక్క జన్మస్థానమును గూర్చి పలుచర్చలు గలవు. ఎన్నో భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. పరస్పర విరుద్ధసిద్ధాంతములు గలవు. ఆస్యలాసియాఖండముయొక్క మధ్యస్థానమునుండి వచ్చిరని కొందఱు వక్కాణించిరి. యూరపుఖండమునుండి వచ్చిరని మరికొందఱు వ్రాసిరి. సూర్యరశ్మి నెఱుఁగని యుత్తరసముద్రతీరమునుండి యేతెంచి రని వేఱొకకొందఱు లిఖించిరి. ఎక్కడనుండియు రాలేదు భరతఖండమె వారినివాసస్థాన మని కొందఱు చరిత్రవేత్తలు దలంచిరి. ఆచర్చలతో మనకుఁ బనిలేదు. ఋగ్వేదరచనాకాలమున నార్యులు సింధునదీతీరమున నుండిరనిమాట సత్యము. శతద్రు మొదలగు పంచజీవనదులు వారిపాదములయొద్దఁ బ్రవహించుచు వారికి వారిసస్యములకు వారిపశువులకు జీవన మొసంగుచుండెను. ఆకాలమున గోధనమె వారిప్రధానద్రవ్యము. వారుప్రకృతి కన్నకొడుకులై పరిశుద్ధములైన వర్చస్సులతోడను దృఢములైనకాయములతోడను నిర్మలములైన యంతఃకరణములతోడను కౌటిల్యమెఱుఁగని మనస్సులతోడను నేల దున్ని పండించుకొని పశువులను మేఁపి పాలు పిదికికొని ప్రకృతి సౌందర్యము చిత్తము నాకర్షించినపుడు మహానందరసమగ్నులై భూతములను స్తవము జేయుచు హాయిగఁ గాలక్షేపము చేయుచుండిరి ఆకాలమున వారిదైవతములు పంచభూతములు. పట్టపగ లాకాశమున సహస్రకిరణములను దిగంతములయందుఁ బ్రసరింపఁజేసి దేదీప్యమాన ప్రభలతో వెలిగి యంధకారంబును పటాపంచలుగ ద్రోలి మలిన్న

సిద్ధార్థ చరిత్రము,

మనసు వశింపఁజేసి నేత్రము లున్నఫలము సార్థకము జేసినసూర్యమండలమును జూచి నప్పుడును, ప్రాతఃకాలమున సూర్యోదయమునకు ముందు వాచామగోచరమైన సౌందర్యముతో ననుభవైక వేద్యమైన శృంగారముతో వెలయుచుండిన యుషస్సును గాంచినప్పుడును, పగ లెండవేఁడిమిచేత నవసినశరీరములకు పొడియు నఖండచైతన్యమును గొలుపునట్లు నిశాసమయములయందు జల్లదనము వెదజల్లుచు బ్రహ్మాండమంతయు వెండిబరిణివలె జేసి జంతుజాలమును సంతోషతరంగములందియాడి నుయ్యాలలూగనూచు గలశరత్కాలసంపూర్ణచంద్రమండలమును గనుగొనునప్పుడును, నాకసంబను నీలంపు మేలుపట్టుమీఁద దాపడము జేసినవజ్రములవలె ధగధగలాడుచు మెఱయు ననంతకోటి నక్షత్రముల వీక్షించినప్పుడును, శిఖలసిరియెడి నాలుకలు సాచి దూరమందలి మహారణ్యంబులనైన భస్మపటలము జేయుచు సకలజంతుభయంకరమైన జాజ్వల్యమానాగ్నిహోత్రము నవలోకించునప్పుడును, చూడతరమై గ్రీష్మకాలపు టెండతాకున వసివాళ్ళువాఱిన భూతకోటికి వర్షధార లనియెడు గొట్టంబులద్వారంబున మరల జీవనంబు బోయుచున్న కాఱుమబ్బులను దిలకించినప్పుడును, పర్వతంబుల భేదించుకొని యు నడవుల భేదించుకొనియు మహోత్తుంగ వృక్షంబులను నిర్మూలించియు వర్ణనాతీతమైనవేగముతో బ్రవహించు మహానదుల దర్శించినప్పుడును, వారు మహాశ్చర్యరసమగ్నులై యగ్ని కొక దేవతను వానకొక యధిష్ఠానదేవతను జలమునకొక దేవతను మనంబున భావించుకొని ప్రాణాధారములైన యగ్ని వాయువులను నింద్రుని వరుణుని బ్రధాన దైవతములుగ స్వీకరించి కొలుచుచుండిరి. వారిస్తవమువలె ఋక్కులు ఋక్కులతో నిండినదే ఋగ్వేదము. ఆస్తవము చేయునప్పుడు వారిమనస్సులలో గర్భితమైనకవితాసక్తి వారిచే నొకానొకప్పుడు మిక్కిలి హృదయంగమములై యున్నతములైనవాక్కులను బలికించుచుండెడిది. ఉషఃకాలవర్ణము వేదమునందు వర్ణింపఁబడినంతబాగుగ మఱియేగ్రంథమునందు వర్ణింపఁబడలే దని యనేకు లభిప్రాయపడుచున్నారు. ఉషస్సు కన్యకగా నొకచోటను గుఱ్ఱముగా నొకచోటను మిక్కిలి చమత్కారముగా వర్ణింపబడినది. వర్షమున కధిష్ఠానదేవతగ వారింద్రుని భావించుకొని తమపంటలను గోవులను వృద్ధిచేయుమనియు శత్రువులను నాశనము చేయుమనియు వేఁడికొనినట్లు వేదములలో ననేక స్థలములయందు గలదు. వర్షకాలమున నాకాశమున నానావర్ణములతో గనఁబడు రేఖ యింద్రునిధనస్సుగాను మేఘ మింద్రుని వాహనముగాను వారు భావించిరి. ఇట్టి బహువిధములఁ దమ గృహములయందు నుపయోగకరములుగా నున్న యగ్ని ననేక ఋక్కులలో గొనియాడిరి. అవి యగ్ని సూక్తము లనంబడును.. ఇత్తెఱంగున నార్యులు పంచభూతములను, వందు ముఖ్యముగ నింద్రాగ్ని వాయుమిత్రావరుణులను సేవించుచు వారిని

ప్రీతులం జేయుటకు నానావిధము లైనయజ్ఞము లారంభించిరి. ఈదేవతలకుం దోడుగ వేల్పు లనేకులు బయలుదేరిరి యజ్ఞములలో హోమములు ప్రధానము లగుటచేత హోమము లగ్నిలో వేల్చవలసిన వగుటచేత నార్యుల కగ్ని ముఖ్యదైవత మయ్యెను. ఈయాగములయందు జదువవలసినమంత్రము లనేకములు కల్పితము లయ్యెను. దేవతాస్తవము గానపూర్వకముగం జేయుట దివ్యులకు మనుష్యులకుం గూడ శ్రవణానందకర మగుటచే సామవేదము గల్పింపంబడెను. కర్మకాండ మిక్కిలి విస్తార మయ్యెను. రోగభూయిష్ఠము కానిదేశమున నిర్మలవాయువు స్వచ్ఛజలము పరిశుద్ధాహారము లభించుటచే నార్యులు దినదినాభివృద్ధిఁ బొంది క్రమక్రముగ సంఖ్యలోం బెరిగిరి. పెరిగినకొలది మునుపున్న భూములు చాలక క్రొత్తభూము లాక్రమింప వలసి వచ్చెను. ఆభూములలో నంతకుమున్న గాంపురమున్న యనార్యులు తమ కెన్నోతరములనుండి భుక్తముగుచున్నదేశ మన్యాక్రాంత మగుట కొప్పుకొనక యుద్ధసన్నద్ధులైరి. ఈకలహములు వేదములయం దెన్నిస్థలము లనో సూచింపబడినవి. ఆయానార్యులతో పోరాడుటకు వీరపురుషులు గావలసివచ్చిరి. నానాటికి జ్ఞానాభివృద్ధియగుటచే వారిపోషణమునిమిత్తము కృషివాణిజ్యగోరక్షణాదులు చేయవలసినవారు గూడ [illegible]వమర్ధి కావలసి వచ్చిరి. కేవల మైహికవ్యవహారపరతంత్రులై దేవతల మొగమైన చూడక యజ్ఞాదుల మానినపక్షమున దేవతలకాగ్రహము గలుగు నని నమ్మి మానవ. వేదములను పరంపరగ వల్లించువారు, క్రతువులు మొదలగు కర్మలు చేయించువారు గావలసి వచ్చిరి. ఈకారణములచేత నార్యులు ముత్తెగలుగ విభజింపబడిరి. వేదాధ్యయనము ప్రధానవృత్తిగ శ్రౌతకర్మలు నిత్యకృత్యములు గలవారు బ్రాహ్మణులైరి. లోకకంటకు లగుశత్రువులను సంహరించుటకై తమనెత్తురు ధారవోసి పోరాడువీరులు క్షత్రియులైరి. కృషివాణిజ్యగోరక్షణాదులు జరుపువారు వైశ్యులైరి. క్షత్రియులచేత యుద్ధమున జయింపంబడి లోంబడిన యనార్యులు పైమూండుతెగల వారికి సేవకులై శూద్రాభిధానులైరి. ఇట్లగుటచే బ్రాహ్మణులు లోకగురులే కర్మానుష్ఠాతలైరనియు క్షత్రియవైశ్యులు కర్మబాహ్యులైరనియుం దలంపంగూడదు. క్షత్రియులనేకులు బహుయాగంబుల జేసిరి వైశ్యులుగూడ నక్కడక్కడ గొన్నియాగములు చేసిన ట్లున్నను వారిలో నీకర్మకాండ తక్కువైనది. అందుచేత వేదంబులం దప్పకుండ బట్టి కర్మకాండ ననుష్ఠానము జేసికొని నిరంతర వేదఘోషలచేత దిక్కులు ప్రతిధ్వను లీంగజేయు బ్రాహ్మణులయెడలను ఖడ్గధారణము జేసి యర్థప్రాణములను దేశమును గాపాడుమహావీరు లైనక్షత్రియులయెడలను బరమవిధేయులై వైశ్యులు భయభక్తులు గలిగి మెలంగు చుండిరి. ఆర్యజాతివారైనవారే యట్లుండ

ప్రీతులం జేయుటకు నానావిధము లైనయజ్ఞము లారంభించిరి. ఈదేవతలకుం దోడుగ వేల్పు లనేకులు బయలుదేరిరి యజ్ఞములలో హోమములు ప్రధానము లగుటచేత హోమము లగ్నిలో వేల్పవలసిన వగుటచేత నార్యుల కగ్ని ముఖ్యదైవత మయ్యెను. ఈయాగములయందు జదువవలసినమంత్రము లనేకములు కల్పితము లయ్యెను. దేవతా స్తవము గానపూర్వకముగం జేయుట దివ్యులకు మనుష్యులకుం గూడ శ్రవణానందకర మగుటచే సామవేదము గల్పింపంబడెను. కర్మకాండ మిక్కిలి విస్తార మయ్యెను. రోగభూయిష్ఠము కానిదేశమున నిర్మలవాయువు స్వచ్ఛజలము పరిశుద్ధాహారము లభించుటచే నార్యులు దినదినాభివృద్ధిగాంచి క్రమక్రముగ సంఖ్యలోం బెరిగిరి. పెరిగినకొలది మునుపున్న భూములు చాలక క్రొత్తభూము లాక్రమింప వలసి వచ్చెను. ఆభూములలో నంతకుమున్నె గాంపురమున్న యనార్యులు తమ కనార్యేతర ములనుండి ప్రాప్తమగుచున్నదేశ మన్యాక్రాంత మగుట కొప్పుకొనక యుద్ధసన్నద్ధు లైరి. ఈకలహములు వేదములయం దెన్నిస్థలములనో సూచింపబడినవి. ఆయనార్యు లతో బోరాడుటకు వీరపురుషులు గావలసివచ్చిరి. నానాటికి జ్ఞానాభివృద్ధియగుటచే వారిపోషణమునిమిత్తము కృషివాణిజ్యగోరక్షణాదులు చేయవలసినవారు గూడ కొందఱు కావలసి వచ్చిరి. కేవల మైహికవ్యవహారపరతంత్రులై దేవతలమొగ మోము చూడక యజ్ఞాదుల మానివేసినచో దేవతలకాగ్రహము గలుగు నను భయ మున, వేదములను పారంపర్యముగ వల్లించుటకు, క్రతువులు మొదలగు కర్మలు చేయించు వారు గావలసి వచ్చిరి. ఈకారణములచేత నార్యులు ముత్తెగలుగ విభజింపబడిరి. వేదాధ్యయనమె ప్రధానవృత్తిగ శ్రౌతకర్మలు నిత్యకృత్యములు గలవారు బ్రాహ్మ ణులైరి. లోకకంటకు లగుశత్రువులను సంహరించుటకై తమనెత్తురు ధారవోసి పోరాడువీరులు క్షత్రియులైరి. కృషివాణిజ్యగోరక్షణాదులు జరుపువారు వైశ్యులైరి. క్షత్రియులచేత యుద్ధమున జయింపంబడి లోంబడిన యనార్యులె మూండవతెగల వారికి సేవకులై శూద్రాభిధానులైరి. ఇట్లగుటచే బ్రాహ్మణు లొకరే కర్మా నుష్ఠాతలైరనియు క్షత్రియవైశ్యులు కర్మబాహ్యులైరనియుం దలంపంగూడదు. క్షత్రి యు లనేకులు బహుయాగంబుల జేసిరి వైశ్యులుగూడ నక్కడక్కడ గొన్నియాగ ములు చేసిన ట్లున్నను వారిలో సకర్మకాండ తక్కువైనది. అందుచేత వేదంబులం [illegible] బట్టి కర్మకాండ తమయధీనము జేసికొని నిరంతర వేదఘోషలచేత దిక్కులు ప్రతిధ్వనులు మ్రోగజేయు బ్రాహ్మణులయెడలను ఖడ్గధారణము జేసి యర్థ ప్రాణములను దేశమును గాపాడుమహావీరు లైనక్షత్రియులయెడలను బరమవిధేయు లై వైశ్యులు భయభక్తులు గలిగి మెలంగు చుండిరి. ఆర్యజాతివారైనవారే యట్లుండ

మయ్యెను. కర్మకాండయందు జిజ్ఞాసువులగు మహాత్ములు కొందఱకు క్రమక్రమముగ నమ్మిక చెడియెను.

ఆయగ్నిష్టోమము లాపశుచయనము లామంత్రపాఠము లాదీక్ష లాయాచారములు వారిమనంబులకు నచ్చలేదు. శరీరము పెరుగుట వృద్ధతలచే విఱుగుట ముదిమిచే శిధిలమగుట సంగవైకల్యాదిబాధచే జన్మప్రభృతి పలువురు బాధలు పడుట దారిద్ర్యపీడచే సంసారయాత్ర చేయఁజాలక గృహస్థు లెన్నెన్నో సిలుగులపాలగుట ప్రత్యహము వారు కన్నులారఁ జూచినప్పుడా దుఃఖపరంపరనుండి శాశ్వతముగా విముక్తినిచ్చుమార్గము నన్వేషించుటయందే వారిదృష్టి ప్రసరించెను. ఈకర్మకాండ యట్టి విమోచనము గలిగింపజాలదని వారికిఁ దోఁచెను. తోఁచినతోడనే కర్మలు గట్టిపెట్టి జగదుత్పత్తిస్థితిప్రళయకారణంబులను శరీరబంధమోక్షణ సాధనంబులను జిజ్ఞాస జేయుటకై బహుప్రతిబంధకభూయిష్టములై జనసమ్మర్దము గలపట్టణంబులను పల్లియలను విడిచి నిర్జనములై నిర్మలములై యుండునరణ్యంబులకుఁ బోవఁజొచ్చిరి. జ్ఞానహారము నిమిత్తమై నిరీక్షించుచు చేరఁగలిగొని యున్నవారిగంభీరమనస్సులకా మహారణ్యంబులు గావలసినయాహార మర్పించెను. శరీరధారణమునకు మాత్రము వారు భౌతికాహారము స్వల్పముగ గ్రహించి జ్ఞానభోజనము విశేషము సేయుచుండిరి ఆకులు కాయలు దుంపలు పండ్లు మొదలగునవి భక్షించి మేనఁ బ్రాణములు నిలుపుకొనుచుండిరి. ఆ కారడవులలో వారి కంటకగపడిన ప్రతిపదార్థము వారిమనస్సులలో జ్ఞానసూర్యోదయకారణమయ్యెను. అప్పుడు బ్రహ్మమనుపదార్థ మొకటి కల దని వారికి బొడగట్టెను. ఆబ్రహ్మపదార్థము మహోన్నతములై శృంగజిహ్వలచేత గగనమును నాకుచున్న యుత్తుంగపర్వతములయందును విశాలనదీప్రవాహములయందును నానావర్ణదేహముల గలిగి శ్రావ్యముగాఁ గూయుపక్షులయందును బక్షులకాశ్రయములైనవృక్షములయందును సకలజంతువులయందును భూమియందును నాకాశమందును నగ్నియందు నునిండి సర్వవ్యాపకమై సర్వకాలాబాధితమై దేశకాలపరిచ్ఛేదరహితమై యాదిమధ్యాంతరహితమై జగత్కారణమై సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదశూన్యమై యేకమై యద్వితీయమై సర్వజ్ఞమై సర్వశక్తియుతమై నామరూపశూన్యమై యచ్యుతమై యనంతమై యున్నట్లు కనబడెను. పలుమాటలేల? భూమిలో నున్నప్రతిపరమాణు వాకాశముమీఁదనున్న ప్రతినక్షత్రము వృక్షముమీఁదనున్న ప్రతిపర్ణము జలములో నున్నప్రతిబిందువు బ్రహ్మమయ మనియు బ్రహ్మము కంటెభిన్నమైన పదార్థము వేరు లే దనియు వారు నమ్మిరి. నమ్మియానమ్మికను వచనరూపముగను శ్లోకరూపముగను రచియించి గానముఁ జేసిరి. ఇవి యరణ్యము

లలోనుండఁగ వ్రాయఁబడుటచేత నారణ్యకము లను పేరం బరఁగు చున్నవి. వేదముల కొట్టకొనవి వ్రాయఁబడుటచేత వేదాంత మను నామము గలిగి యున్నవి. ఇవే యుపనిషత్తులు. ఈయుపనిషత్తులు బ్రహ్మజ్ఞానపూరితములై యున్నవి. కర్మకాండ మోక్షసాధనము కాదనియు జ్ఞానమే మోక్షసాధనమనియు నీయుపనిషత్తులు బోధించు చున్నవి. తత్త్వవేత్తలై కవులై యీయుపనిషత్తుల వ్రాసినమహాత్ములు బ్రహ్మవాదులను పేరం బరఁగు చుండిరి. ఈవిచారణ మింతతో నిలువ లేదు. జిజ్ఞాసువుల బహులువేచేరి. ఈయుపనిషత్తులప్రధానము కూడ కొందఱికి సంతుష్టి గలిగింప లేదు. అదిగాక యుక్తమైనవి యాదిమములైనవి కొన్నిమాత్రమే యుండఁగా నుపనిషత్తులమీఁద జనులకు గౌరవము కలిగి యున్న కారణమున వెట్టివెఱ్ఱిసిద్ధాంతములు చేయఁ దలఁచినవారందఱుఁ దమసిద్ధాంతము లుపనిషద్రూపమున రచియించినచో జనసమ్మతము బడయు ననినమ్మి తమకు సేవ్యములైనదేవతల నుద్దేశించి తమ కిష్టములై స్వధర్మమున నెలపికొని యుపనిషత్తులు రచియించి వానిగౌరవమును జెడఁగొట్టిరి.

ఉపనిషద్రచనానంతరమున నూతనసిద్ధాంతము లాఱు బయలుదేఱినవి. అవి షడ్దర్శనము లనఁబడును. అందు మొదటిది పూర్వమీమాంస. ఇది జైమినిమహాముని రచియించెను. వేదచోదితములైనయజ్ఞాదికర్మలు, నిత్యనైమిత్తికములుఁ దప్పక యనుష్ఠింప వలసిన దనియుఁ గర్మమే బ్రహ్మ మనియు నదియె మోక్షసాధన మనియుఁ గర్మముకంటె వేఱుపదార్థము లే దనియు నీపూర్వమీమాంసాశాస్త్రము చెప్పుచున్నది. రెండవ దుత్తరమీమాంస. దీనికె బ్రహ్మమీమాంస యని పేరు. బ్రహ్మపదార్థ మొకటి కల దనియు జగత్తుయొక్క సృష్టిస్థితిలయములు దానివలన నుండియె సంభవించుచున్న వనియు దేహమం దుండుజీవాత్మయు బ్రహ్మము పరమాత్మయు నొక్కటే యనియు సరస్సులో సూర్యబింబము ప్రతిఫలించి యాకాశముమీఁది సూర్యబింబమునకు భిన్నముగా నున్నట్లు కనఁబడినను నిజముగా దానికంటె వేఱు గాక యున్నట్లే యుపాధిభేదముచేతఁ బరమాత్మశరీరమునం దున్నప్పుడు మాయచే వేఱుగఁ గనఁబడినను నిజముగ వేఱు కాదనియు జగము మిథ్య యనియు బ్రహ్మమే సత్యమనియు బ్రహ్మముకంటె భిన్నమైన పదార్థము లేదనియు నీయుత్తరమీమాంసాశాస్త్రము బోధించు చున్నది. ఈశాస్త్రకర్త బాదరాయణుఁ డనునామాంతరము గలవేదవ్యాసుఁడు. ఈరెండుశాస్త్రములు సూత్రరూపములుగ నున్నవి. ఈరెండుశాస్త్రములు వేదములు పరమప్రమాణముగ నంగీకరించు చున్నవి. తక్కిన నాలుగుశాస్త్రములు వేదాధారము కలవి కావు.

మూఁడవది సాంఖ్యశాస్త్రము. ఇది రచియించినవాఁడు కపిలుఁడు. ఈగ్రంథ

శాస్త్రము రచియించుటచేతనే కాఁబోలు కపిలుఁడు నారాయణాంశసంభూతుఁడని భాగవతాదిగ్రంథములో నున్నది. ఇతఁడు నిరీశ్వరవాది. అందుచేత నితనిశాస్త్రము నిరీశ్వరసాంఖ్యమనఁబడును. ఇతనిగ్రంథము పూర్వోదాహృతము లైన రెండుశాస్త్రములకంటె భిన్నముగా నున్నది. ఏయేపదార్థములు కూడి ప్రపంచమైనదో యితఁడు చెప్పి దుఃఖపరంపరనుండి దేహిమోక్షము నొందుటకు సాధనములఁ జూపియున్నాఁడు మహదాదు లైనయిరువదినాలుగుతత్త్వములతోఁ బ్రపంచము నిర్మితమైనదని యితనియభిప్రాయము. నాలుగవది యోగశాస్త్రము. ఇదిపతంజలిమహాముని రచించెను. ఈశాస్త్రము గూడ సాంఖ్య మనుపేరనె వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఇతఁ డీశ్వరుఁడు కలఁడని యొప్పుకొనుటచేనీశాస్త్రము కపిలశాస్త్రమువలె నిరీశ్వరసాంఖ్యము గాక సేశ్వరసాంఖ్య మనఁబడును. చిత్తవృత్తుల నిరోధించి కొన్నినియమములప్రకారమీశ్వరధ్యానముఁ జేసినపక్షమున దేహికి మోక్షప్రాప్తి యగునని యీశాస్త్రము తెలియఁ జేయుచున్నది. అయిదవది న్యాయశాస్త్రము. ఈశాస్త్రము గౌతముఁడు రచియించెను. ఇదియు నిరీశ్వరశాస్త్రమె. దీనిలోనుండియె తర్క-శాస్త్రము పుట్టినది. ఇతఁడు ప్రపంచమును బదియాఱుభాగములుగ విభాగించి దేహికి మోక్షసిద్ధి యగుటకు మార్గములఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఆఱవది వైశేషికశాస్త్రము. ఇది కణాదుఁడు రచియించెను. ప్రపంచము పరమాణువులచేత నైనదనియుఁ బరమాణువు చైతన్యము గలిగియుండు ననియు నిది చెప్పుచున్నది. ఇదియు నాస్తికశాస్త్రమె. ఆస్తికు లైనవారు నాస్తికులైనవారుఁ గూడ మొత్తమువిూఁద దేహి దుఃఖపరంపరనుండివిముక్తుడగుటకు దమచిరకాలజిజ్ఞాసచేత దాము కనిపెట్టిన సాధనంబుల జగదుపకారార్థము గ్రంథములుగ రచియించి తెలియఁజేసియుండిరి. ఈశాస్త్రములలో లోకవిరుద్ధమైనది కాని నీతిబాహ్యమైనది కాని యేమియు లేదు. నాస్తికవాదము చేసినను వీరు ధర్మమార్గమును విడువ లేదు. జిజ్ఞాసయింతటితో నైన నిలువలేదు. షడ్దర్శనరచనానంతరమున లోకాయతమతమొ పుట్టినది. ఈమతద్రష్ట చార్వాకుఁడు. ఇతఁడు కర్మకాండను జ్ఞానకాండను గూడ నధిక్షేపించినవాఁడు.

యాగసేడమీతండ్రినె యాపశువుగఁజేసి దుర్లభమైనమోక్షమతనికి సిద్ధింపఁజేయరాదా మృతినొంది దగ్ధాంగులైన తలిదండ్రులకు బంధువులకు మీరు శ్రాద్ధము పెట్టి యా శ్రాద్ధాన్నమును వారు భుజింతురని మీరు నమ్ముచున్నారు. క్రిందయన్నము పెట్టి మేడమీఁద నున్నవానిని భక్షింపుమన్న భక్షించునా?,, ఈచార్వాకమతము వేదములను ధర్మశాస్త్రములనుపురాణములను వేదములనాధారముచేసికొని యున్నసకలగ్రంథము లను సకలకర్మలను సకలసిద్ధాంతములను నిరసించి యపహాస్యము జేసెను. ఇదిగాక యిట్టిమతములు నూతన సిద్ధాంతములు ననేకములు తలయెత్తెను. ఈమతస్థితినిబట్టి సంఘస్థితి గూడకొన్నిమార్పులు చెందెను. నాస్తికసిద్ధాంతములు బయలుదేరినకొలఁది వైదికకర్మకాండ మనుపటికంటె విస్తారమై చూచువారికి నాచరించువారికి గూడ భయంకరమయ్యెను కర్మకాండ హెచ్చినకొలఁది మూఢవిశ్వాసములు బలమయ్యెను. క్షత్రియవైశ్యశూద్రులు బ్రాహ్మణాధికారమునకులోఁబడిరి. బ్రాహ్మణులుకాలానుసారముగఁ గ్రొత్తక్రొత్త స్మృతులు నిర్మించిరి. ఎల్లస్మృతులలో బ్రాహ్మణులు మాననీయులుగ వర్ణింపఁబడిరి. వారుదేవతలకుభూలోకప్రతినిధులైరి. బ్రాహ్మణప్రీతి దేవప్రీతియనియుబ్రాహ్మణతిరస్కారముదేవతాతిరస్కారమనియుస్పష్టముగవ్రాయఁబడినది, బ్రహ్మహత్య మహాపాతకములలో నగ్రగణ్యమైనది. ‘‘బ్రాహ్మణోనహంతవ్య,, యనుసిద్ధాంతము బయలుదేరెను. అనఁగా బ్రాహ్మణుఁడు నరహత్యచేసినను శిరచ్ఛేదము సేయఁదగినమఱియేపాతకము చేసినను వానికిమరణదండన విధింపఁగూడదు. బ్రాహ్మణులమాటయే ధర్మశాస్త్రమయ్యెను. వారియధికారము నిరంకుశమయ్యెను. అన్యజాతివారు చేసినపాతకములకు దండములు మెండు బ్రాహ్మణులు చేసినపాతకములకు దండములు స్వల్పములు. దండవిధాయకులైనరాజులు సయితము బ్రాహ్మణవిధేయులు వారు గీచినగీటు దాట కుండుటచె జనసామాన్యము వారియధికార భారమున క్రుంగిపోయి మొఱలాలించువారు లేమి నోరెత్తక యూరకుండవలసిన వారైరి. అందుచేత జనసామాన్యమునకు బ్రాహ్మణులయెడలను వైదికమతము నెడలను సంపూర్ణముగఁ దిరస్కారభావము జనించెను. అది యగ్నిపర్వతగర్భమున మఱుగుచుండిన యుష్ణద్రావకమువలె నడఁగి చిరకాల ముండి యుండి యుద్గారసమయమును నిరీక్షించుచుండెను. జనులు నాగరకతాశూన్యులైనపక్షమున నిరంకుశాధికారమునకు లోఁబడి యుందురు; కాని నాగరకత హెచ్చినపిదప జిజ్ఞాసాసామర్థ్యము ప్రతి మనుష్యునకు నలవడినపిదప జంతువులవలె యెల్లబాధలు సహించి యూరకుండుట మానవస్వభావవిరుద్ధము. ఆర్యులు నాగరకతయందు గూడ నాకాలపుజాతుల నెల్ల మించిరి. వారుపట్టణంబులు నిర్మించుకొనిరి. మేడలు మిద్దెలు గట్టుకొనిరి. సువర్ణము

లతోడనురత్నముల తోడను వింతవింతనగలు సేసికొనసేర్చిరి. బహుశాస్త్రములయందు కృషిచేసి విజ్ఞానము సంపాదించిరి. సంఘమునకు గావలసినకట్టుబాట్లనేర్పరచుకొనిరి. రాష్ట్రములు స్థాపించిరి. రాజధానులునిర్మించిరి. మహాసైన్యసమేతు లై రథము లెక్కి యేనుఁగు లెక్కి గుఱ్ఱములెక్కి యుద్ధములు చేయ నేర్చిరి. ఇట్టిస్థితిలో నున్నవారు కారణాంతరములచేత గొంతకాలము బ్రాహ్మణుల నిరంకుశాధికారభారము నడఁగి. నోరులేక యూరకుండినను దగినసమయము వచ్చినపుడు చెలరేగ కుందురా? అందు చేతనే గౌతమబుద్ధుఁడు పొడసూపి వేదవిరుద్ధమతమునుబోధించినతోడనే వర్ణాశ్రమ భేదశూన్య మై సర్వజనభ్రాతృత్వబోధక మై కర్మకాండ విహీన మైన యాతనిమత మున జనులు గుంపులుగుంపులుగ జేరిరి.

—0—

తృతీయాధ్యాయము

—:)0(:—

హిమాలయపర్వతమునకు దక్షిణమున రోహిణి యనుచిన్ననది ప్రవహించు చుండును. దాని కిరుపంకల రెండు తెగలవారు కాపుర ముండిరి. నదికుత్తరము వైపున శాక్యులుండిరి. వారికి ముఖ్యనగరము కపిలవస్తుపురము. శాక్యులకు నాయకుఁడు శుద్ధోదనుఁడు. రోహిణీనదికి దక్షిణమున మఱియొక తెగవారు గాపుర ముండిరి కోలీపట్టణము వారికి ముఖ్యస్థానము. కోలీరాజకుమారికలగుమాయాదేవియుఁబ్రజాపతియు శాక్యనాయకుఁడగు శుద్ధోదనుని వివాహమాడిరి. ఆయక్కచెల్లెండ్రు సవతులయ్యు మచ్చరంబు లేక యన్యోన్యానురాగము గలిగి మెలఁగు చుండిరి. శుద్ధోదనుఁడు సంతానము లేకతనజన్మము దుఃఖ భాజన మని చింతించెను. ఎట్టకేలకు మాయాదేవి నలువదియైదుసంవత్సరములయీడు గల దైనప్పుడుసంతానమునిమిత్తము నోము లెన్నో నోచి, వ్రతము లెన్నో సలిపి, నియమము లెన్నో నెఱపి, యేడు దినము లుపవసించియున్న పిదప నొకనాటి రేయి యామె వింతయైన కలఁ గనెను. స్వప్నములో దేవత లామె నూర్ధ్వలోకంబునకుం గొనిపోయి రఁట. తెల్లనియేఁనుగు గర్భమునందుఁ బ్రవేశించె నట. మాయాదేవి యామహాస్వప్నమును భర్త కెఱిఁగింప నతఁడు స్వప్న శాస్త్రవేత్త లగునైదుగురు బ్రాహ్మణులం బిలిపించి, స్వప్నఫల మెఱిఁగింపు మని కోరెను. అకల విని, యావిప్రులు మాయాదేవీగర్భమునఁ గుమారు డుద్భవించు ననియునతఁడు వసుంధరా చక్రమంతయు నేకచ్ఛత్రముగఁ బరిపాలించు

చక్రవర్తి యౌ లేక నజ్ఞానాంధకారమడంచి, తన జ్ఞాన తేజమువలన ప్రపంచమునుండి పాపమును నిర్మూలము సేయఁజాలు మహాబుద్ధుఁడో యగు నని చెప్పిరి. సిద్ధార్థునిజన్మవృత్తాంత మంతయు నద్భుతపరంపరలతో నిండి యుండును. పురాణములలో శ్రీమన్నారాయణావతారము వర్ణించునప్పుడును, మఱి యితరపురుషుల యావిర్భావములఁ దెలుపునప్పుడును వ్యాసాది మహర్షులు దిక్కులు ప్రసన్నము లైనట్లు, వృక్ష లతాదులు నవకిసలయపుష్పఫలసమృద్ధము లైనట్లు, నదీ నదంబులు నిర్మలజలప్రవాహశోభితము లైనట్లు, నిఖిలజగములయందు నిర్వ్యాజానం దము నెలకొనినట్లు, దివ్యులు సంతోషపరవశులై దుందుభినాదంబుల మ్రోయించి కుసుమ వర్షముఁ గురిసినట్లు, సర్వజంతుసుఖప్రదముగా వాయువు వీచినట్లు, బ్రహ్మాది దేవతలు స్తవములు జేసినట్లు మనము తఱుచుగాఁ జదువుచుందుము. ఇందుకు భాగవతమునందలి వామనావతారఘట్టమును శ్రీకృష్ణావిర్భావఘట్టమును ముఖ్యోదా హరణములు, సిద్ధార్థుని చరిత్రములు వ్రాసినవారిలో ననేకు లాయనభక్తులగుట చేతను, మహాపురుషులఁ గూర్చి మహాద్భుతము లైనకథ లెన్నో లోకమున వ్యాపించి యుండుటచేతను, పూర్వకాలమున నట్టియద్భుతములనెల్ల విశ్వసించుట మనుష్య సామాన్యమునకు సహజ మగుటచేతను, గతానుగతికముగాఁ లోకమున వ్యాపించి యున్నచిత్రకథల నెల్ల సంగ్రహించి, యవియెల్లనిక్కములనియు సిద్ధార్థునిమహిమ లనియుఁ జరిత్రకారులు లిఖించిరి. అంతియ కాక మహాత్ముఁడైనతమగురువును లోకా తీతపురుషుఁడుగా వర్ణింపక సామాన్యునట్లు వర్ణించినపక్షమున లోకమునందు నతని యెడ గౌరవ ముండ దని వారి నమ్మకము. అతనిని సత్ప్రవర్తనముగల సామా న్యమనుష్యునిఁగా వర్ణించినయెడలఁ బురాణేతిహాసములలోఁ జెప్పఁబడిన శ్రీకృష్ణ రఘురాములకుఁ దమనాయకుఁడు దీసిపోవు ననియు వ్యాసవాల్మీకిప్రముఖులకుఁ గలుగు యశస్సు దమకుఁ గలుగ దనియు, నందుచేత నద్భుతమైనమహిమలుండి తీర వలెననియు వారు నమ్మి జీవచరిత్రలు వ్రాసిరి. ఇట్లు వ్రాయుటచేతనే సిద్ధార్థుని సత్యచరిత్రము మహిమాసముద్రమున మునిఁగిపోయినది. అట్టియద్భుతములంగొన్నిటి పేర్కొనుట సముచితము. సిద్ధార్థుఁడు గర్భస్థుఁడు కాఁగానే ముప్పదిరెండునిమిత్త ములు జగంబున వ్యక్తములయ్యెనఁట. పదివేలలోకములు మహాతేజముతో నిండెను. గ్రుడ్డివాండ్రు చూడఁగలిగిరి. చెవిటివాండ్రు వినఁ గలిగిరి. మూఁగవాండ్రు మాట లాడ గలిగిరి. వక్రాంగులు సమదేహు లైరి. కుంటివాండ్రు నడువఁగలిగిరి. కారా బద్ధులు విముక్తులైరి. మహీమండల మంతయు నవనవోన్మేషంబుఁదాల్చి విలసిల్లెను. అఖిలభూతములు మహానందభరితము లయ్యెను. మహారణ్యములందలి కారుచిచ్చులు

సయిత మారిపోయెను. మందభాగ్యులమహాదుఃఖములు మటుమాయములయ్యెను. అతడు మాతృగర్భములో నున్నపదిమాసములలో నతనివిగ్రహము చూపరులకు గానఁబడియెను. ఆకాలమున నతఁడు పద్మాసనము వైచికొని కూర్చుండి, తన్నుఁ గొలుచు నిమిత్తము దివ్యదేహములు ధరించి చుట్టుప్రక్కల సంచరించుదేవతలకు దల్లికినొప్పి కలుగ కుండఁగుడిచేయిఁజాచి, సాభినయముగాఁ బోధించుచుండెను. మాసములు నిండినతర్వాత మాయాదేవిప్రసవము నిమిత్తము పుట్టినింటికిఁ బయలు దేరెను. జన్మస్థానమగుకోలీగ్రామమునకు నత్తవారియూరగుకపిలవస్తుపురమునకును నడుమ నొకయడవి యుండెను. దాని పేరు లంబినీవనము. తనప్రియురాలు పుట్టి నింటికిఁబోవఁదలంచినప్పుడు శుద్ధోదనుఁడువలయుప్రయత్నములఁ జేసెను. రెం డూళ్ళనడుమ నున్న భూమి నిమ్నోన్నతముగా నుండుటచే నదినిండుచూలా లగు దనయిల్లాలికిఁ గమనయోగ్యముగా నుండ దని సమభూమిఁగాఁ జేయించెను, దారి కిరుప్రక్కలఁ బచ్చనితోరణములు గట్టించి, యరఁటిచెట్లు నాటించి, కనుపండు వానటు లలంకరింపఁ జేసెను. నిర్మలజలపూరితములగుపాత్రములు మార్గమధ్యమున నొండొంటికి నాతిదూరమున బెట్టించెను. ఆమెకూర్చుండుటకుఁ బ్రత్యేకముగ నొక సువర్ణపీఠముఁ జేయించెను. ఆమె వెనుకఁదనసంస్థానమందలి ప్రధానపురుషు లందఱుఁ బోవలె నని యాజ్ఞాపించెను వారిననుసరించి తనరాణి వెల్లఁ గదలిపోవ బనిచెను. ఆమె లంబినీవనమునఁ గొంతదవ్వరిగినఁ పిదప నొక సరోవరమధ్యమునుండి యైదుతామరపువ్వులు కాడలనుండి విడి, యద్భుతముగ నామె వైపునకు వచ్చెను. మహీరుహశాఖలకు నలంకారములుగ నున్నపక్షులు కంఠము లెత్తి యవ్యక్తమధుర స్వనములతోఁ గూసెను. దేవలోకమున నుండు వృక్షముల కొంతమాత్రముం దీసిపోని వై యావనభూజములు సయితము బుద్ధుని యవతారజ్ఞానముఁ గలిగి, సంతసించు చున్నవో యనునట్లు పుష్పఫలభరితములై, శోభావంతములై నయనోత్సవకరములై యుండెను. నేత్రానందకరమును మనఃప్రమోదావహము నగువృక్షసంతానమును జూడఁగనే కొన్నిచెట్లకడకుఁ బోయి, స్పృశియింపవలయు నని మాయాదేవికి, గుతూహలము జనించెను. జనించినతోడనే యనుచరు లామెను వనమధ్యమునకు దోడ్కొని చనిరి.

మాయాదేవి తనచెల్లెలగు ప్రజాపతితోఁ గలిసి రథముమీఁదఁ గూర్చుండి యావనమధ్యమునకుం జని, మనోజ్ఞపుష్పములతోడను జక్కని కెంజిగురాకులతోడను నేత్రోత్సవముఁజేయు నొకవృక్షముం జేతితోఁజూపి, తన్నుఁదానికడకుఁ గొనిపొ మ్మనికోరెను. అనుచరులు వెంటనే యామెకోరిక దీర్చిరి. రథ మావృక్షము

క్రిందికి జనినతోడనే మాయాదేవి లేచి, నిలువంబడి, యొడమచేయిఁ దనచెల్లెలి మెడపైఁ బెనవైచి, కుడిచేయిఁ జాచి, తక్కినకొమ్మలకన్న నెక్కుడు సొగసు మీరి హృదయంగమైన లేఁగొమ్మనుబట్టి విరువఁదలఁచెను. అంత నక్కజముగఁ జెట్టున నున్నకొమ్మలన్నియుఁ దమంతట వంగి, "మమ్ము గ్రహింపుము. మమ్ము గ్రహింపు" మని యామెను వేఁడుకొనుచందమున నామెహస్త మందుకొనుటకు సులభముగానుండెను. అంతట నారాజపత్ని ముద్దులుమూటగట్టుచున్నయొకకొమ్మ విరిచి, చేతఁబట్టుకొనెను. ఏదో యద్భుతమైనమహాశక్తివల్లవాయువు లాసమయమున మందమందములుగ వీచి, రాణి కాహ్లాదముఁ గలిగించెను. అరదముమీఁద నిలువంబడి మాయాదేవి యౌవనసౌందర్యము నెద మెచ్చి చూచుచుండఁగనే యామెకునొప్పులు వచ్చెను. పరిజనులు తక్షణమే మగవాండ్రనెల్ల నావలకుం బోవఁబనిచి, నలుప్రక్కల దెరలు గట్టిరి. కొంతసేపటికామె బ్రసవించెను. కుమారుఁడు జనియించెను. అతఁడు మాయాదేవిగర్భమునం బ్రవేశించినప్పు డెన్నివింతలు పుట్టెనని వర్ణింపఁబడియెనో జననమందినప్పుడు గూడ నన్నివింతలు పుట్టినట్లు వ్రాయఁబడియెను. పుట్టినతోడనే యాకుమారుని నలువురు బ్రాహ్మణులు బంగరువలలో వైచి, తల్లియెదుటఁబెట్టి "ఓదేవీ! నీవు మహానందము నొందుము. మహాద్భుతమైననీగర్భఫల మిదిగో!" యని ప్రశంసించిరట. ఆబ్రాహ్మణహస్తములనుండి నలుగురు దేవతలాబాలకుని గ్రహించి యాశీర్వదించి, పిమ్మట సేవకులచేతి కిచ్చిరట. పిమ్మట సేవకులు తెల్లనివస్త్రము లాబాలకునికిఁ గప్పిరట. గాని సర్వజనంబులు నివ్వెరపడి చూడ నాబాలకుండు నేలపై నిలువఁబడి, తూర్పుదెస చూచుటయు వేయిలోకంబు లతని దృష్టిపథంబునఁ బడియెనట. ఆలోకములయందు వసించుదివ్యులు పుష్పవర్షంబులు గురిసి, "మహాపురుషుఁ డవతరించె; అతనికి సమానుఁడు లేఁడు. అతనికధికుఁడు లే"డని యుచ్చైస్స్వనములతోఁ బలికిరట. ఆనంతరము బుద్ధుఁడు తక్కిన మూఁడుదెసలం జూచి, యాకసమువంకఁ జూచి, నేలవంకఁ జూచి, తనకు సమానుఁడగుపురుషు నెందు గానకపోయెను. సకలభూతములకన్నఁ దానేయధికుఁడను నాత్మజ్ఞానము గలుగుటచేత నాబాలకుఁ డేడడుగులదూరము గంతువైచి, దుమికి, "ఇదియే నాకడపటి జన్మము. పునర్జన్మము నాకిఁక లేదు. ఎల్లభూతములకంటె నేనధికుఁడ." నని గంభీరస్వరముతోఁబలికి సుస్థిరముగా నేలపై నడువ సాగెనట. వేయేల? భూమ్యాకాశంబులు వానికి విధేయములయ్యెను. దేవతలు, దేవతానాథులు వానికి గులాములై విధేయులై కైవారములఁ జేసిరి. జగంబునెల్లెడ వ్యక్తములైన మహాద్భుతముం గని యదివఱ కనేకసంవత్సరములనుండి హిమాలయపర్వతంబున తపంబుజేసి

కొను చున్నయొకమహర్షి యెవఁడో మహానుభావుఁ డవతరించి యుండవచ్చునని నిశ్చయించి, యాతఁ డున్నచోటు వెదకికొనుచు వచ్చివచ్చి కడకుఁ గపిలవస్తుపురంబుఁ జేరెను శుద్ధోదనుఁడు కుమారుని మహర్షి పాదములపై వైచి దీవనలు బడయఁదలఁచి బాలకు నతని సన్నిధికి రావించెను. బాలుని మహర్షి పాదములపైఁ బడవైవఁ దలఁచు చుండఁగా బాలునిపాదములు తమంత టవి బహుజటాజూటములతో నిండిన మహర్షి శిరముపై నిలిచెను. సభాసదు లందఱు మిక్కిలి యక్కజము నొందిరి. మహర్షి యక్కజంపడవల దని వారిని వారించి, "ఈబాలుఁడు బుద్ధుఁడగు" నని చెప్పి, "అయ్యో! యీతఁడు బుద్ధు డగునందాక నేను జీవింప" నని చింతించెను. ఆతఁడు జనియించిన యైదవనాడు నామకరణముఁ జేయించుటకు నిశ్చయించి శుద్ధోదనుఁడు వేదత్రయపారగులైన నూటయనమండ్రుబ్రాహ్మణోత్తములను రావించి, భూరిదక్షిణల సంతర్పణముఁ జేసెను. వారిలో నెనమండ్రు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు మిక్కిలి ప్రవీణులు. ఆయెనమండ్రుగురిలో నేడ్వురుబాలకునిమేన నున్నసర్వశుభలక్షణముల బరిశీలించిచూపి రెండువ్రేళ్ళఁ బైకెత్తి, చూపి యిట్లనిరి, "ఇతఁడు మహీమండల మంతయు నేకచ్ఛత్రముగాఁ బరిపాలించు మహాచక్రవర్తియైన నగు, లేదా! లోకోద్ధారకుఁ డగుబుద్ధుడైన నగు" ఎనిమిదవ బ్రాహ్మణుఁ డగుకౌండిన్యుఁ డొక్కవ్రేలు మాత్రమే పైకెత్తి "ఈతడు తప్పక బుద్ధుడేఁ యగును. ఇతడు జగంబునుండి యజ్ఞానాంధకారముఁ దొలగించి, పాపములు రూపుమాపు" నని నిశ్చయముగాఁ బలికెను. బ్రాహ్మణు లతనికి సిద్ధార్థుఁ డని పేరుఁ బెట్టిరి. ఇతఁడు గౌతమగోత్రుఁ డగుటచేఁ దఱచుగాఁ గౌతము డనియును వ్యవహరింపఁ బడు చుండును.

సర్వసంగపరిత్యాగము జేసి జీవన్ముక్తుఁ డైనపిదప బుద్ధుఁడను పేరుగలిగెను ఇవిగాక భక్తులు వారివారిభక్తినిఁ బట్టి సర్వజ్ఞుఁడు, సుగతుఁడు, ధర్మరాజు, తథాగతుఁడు, సమంతభద్రుఁడు, భగవానుఁడు, మారిజిత్తు, లోకజిత్తు, జినుఁడు, మొదలగు నామధేయంబుల నిడిరి. శాక్యులలోనగ్రగణ్యుఁ డగుటచే శాక్యసింహాభిదానముఁ గలిగెను. మఱియుఁ దండ్రింబట్టియుఁ దల్లింబట్టియు మఱిగొన్ని పేళ్ళుగలవు. నామకరణోత్సవమునకు నలుదెసలనుండి యెనుబదివేలమంది చుట్టములు వచ్చిరి. వారందఱు సుందరాంగుఁ డైనయాబాలుం జూచి, బ్రాహ్మణులు పలికినపలుకులు విని, యాబాలుఁడు మహాచక్రవర్తియై శాక్యులఖ్యాతి దిగంతముల వెలయింపఁ జేయు నని మహానందభరితులైరి. కాని యామహానంద మంతయు రెండుదినములలో మహాదుఃఖ మయ్యెను. బుద్ధునివంటి మహానుభావునిఁ గన్న యాడుఁది తనగర్భమున మఱియొకని

గనఁ గూడ, దనితలంచి యీశ్వరుఁడు దీసికొని పోయెనో యన్నట్లు మాయాదేవి ప్రసవించినయేడవదినమున మృతినొందెను. శుద్ధోదనుఁడుకుమారునినిమిత్తము దాదులు కావలసికోరి, కపిలవస్తుగ్రామములలో నున్న రాజబంధువుల నాఁడువాండ్ర నందఱఁ బరిశీలించి, శుభలక్షణములు గలచక్కని ముద్దియల నూరుగుర నేర్పఱిచి దనువారికప్పగించెను. బాలుఁడు రెండుమూఁడు నెలలవాఁడై యుండఁగా నాగళ్ళపండుగవచ్చెను అనఁగా బ్రతిసంవత్సరము మొదట నాగళ్ళతో నేల దున్నునపు డొకయుత్సవము జరుగును. ఆయుత్సవసమయమున రాజు ప్రధానపురుషుఁడై యుండును. అప్పుడు రాజు తనకుమారునిఁ గూడదీసికొని పోయెను. పండుగసందడిలోఁ బరిజనులు బాలుని మాట మఱచిరి. అయినను బాలుఁడు లోకసామాన్యశిశువులవలె రోదనము సేయక పద్మాసనము వైచికొని కూర్చుండి, ధ్యాననిష్ఠలో నుండెను. సూర్యగతిచేత నెల్లచెట్ల నీడలు వేఱొకదెసకుఁ దిరిగి యుండఁగా నితఁడు కూర్చుండి యుండినచెట్టునీడ రెండవప్రక్కకుం దిరుగక యాతని మహామహిమచేతఁ బ్రకృతివిరుద్ధముగా నతనికి గొడుగుఁ బట్టిన ట్లుండెను, ఇసుక పాతరవలె నెంతయుం దఱుగని మహాద్భుతము లిట్టి వెన్నో కలవు. ప్రాచీనుల కవి విశ్వాసముఁ గలిగించి యుండవచ్చును గాని యీనాఁటివారికవి విశ్వాసపాత్రములు కావు.

చతుర్థాధ్యాయము.

తనకుమారుఁడు మహీమండలాఖండలుఁ డగుచక్రవర్తికావలయు నని శుద్ధోదనుఁడు కోరుచుండ, నట్టిలక్షణములు గలపురుషుఁడు సంసారబంధములఁ జిక్కి సంకటములు బడుచుండక, సకలజగజ్జనవంద్యుఁ డగుబుద్ధుఁ డగు నని దైవజ్ఞులు నిశ్శంకముగాఁ జెప్పిరి. అది వినినతోడనె కుమారునిపై నెంతో యాసఁ బెట్టుకొని యున్న శుద్ధోదనునకు నింతిం తనరానివిషాదము పొడమెను. అరదంబులతో, ద్విరదంబులతో, హయంబులతో, భటచయంబులతో, గొప్పకోటలతోఁ, బూవుఁదోటలతోఁ, గాంతాజనముతోఁ సాటిలేనివైభవ మనుభవించుచు సామంతనృపులు గులా

ము లై జోహారులు సేయుచుఁ దన్నుఁ గొలువ, మూర్ధాభిషిక్తుఁడై, తసిండిగదేశకి భారతవర్షమంతయు నేకచ్ఛత్రముగ నేలునట్టిదశఁ దొలంగి ప్రియపుత్రుఁ డిల్లు విడిచి, యాలుబిడ్డల విడిచి సన్న్యాసి యయి భిక్షాపాత్రఁ జేతఁ బూని చెట్లనీడల నట్టడవులఁ జరియించు తలంపు మనంబునఁ బారినయంతనే శుద్ధోదనునివదవిలోనున్న వానికి మనోవేదన గలుగుట యక్కజము గాదు. సిద్ధుఁడగుట కంటె బుద్ధుఁ డగుట కంటె నందనుఁడు సంసారబద్ధుఁడై చక్రవర్తి యనుపేరఁ బ్రసిద్ధుఁడై యుండవలయు నని శుద్ధోదనునిసంకల్పము. ఏకపుత్రవిషయమగుటచేత నతనివిషాదమునూఱుమడుగు లయ్యెను. కుమారుఁడు జన్మమొందిననాట నుండియు నతనివిషయమై మనంబుఁ బెంచినసంకల్పశతము వ్యర్థ మగుననియు సకలసౌఖ్యభాజన మగుతనజన్మము దుఃఖ భాజన మగు ననియుఁ దలంచి శుద్ధోదనుఁడు కుమారునకు నిరంతరము సంసారము మీఁదనే తమక ముండునట్లును వైరాగ్యముమీఁద రోఁత బుట్టునట్లును జేయ సమ కట్టి, "ఎట్టిసమయమున నాకుమారుఁడు సర్వసంగపరిత్యాగి యగు" నని జ్యోతిష్కుల నడిగెను. నలువురను జూచిన పిదప విరాగియై పోవు నని కార్తాంతికులు జెప్పిరి "ఏనలుగురుఁ జూచి విరాగియగు" నని మఱల శుద్ధోదనుఁ డడిగెను అడుగుటయు వారిట్లనిరి. "ఒకవృద్ధునిఁ జూచి, యొకరోగినిఁ జూచి, యొకమృతిని జూచి, యొకసన్న్యాసినిఁ జూచి పిదప నితఁడు సంసారపరిత్యాగము చేయు" ననిరి. ఆపలుకులు చెవిం బడినతోడనే కుమారుఁడు విరాగి గాకుండఁ జేయుసాధనము తనే చేతఁ జిక్కెనని భావించి, శుద్ధోదనుఁ డట్టి పురుషుల నెన్నఁడేని తనకుమారుని సమీపమున రాకుండఁ జేయవలయు ననియుఁ దనకుమారునిచేత నఖిలమహీమండల మేలింపవలె ననియు సంకల్పించి, కుమారుఁ డుండుచోటికి నలుప్రక్కల శ్రద్ధాళువు లగుబంట్లను నిలిపి, వృద్ధులను, రోగులను, సన్న్యాసులను, శవములను దనకుమారుని సమీపమునకు రానీయవల దని గట్టిగా శాసించెను. చండశాసనుఁ డగునతనియాజ్ఞ శిరమునఁ దాల్చి, బంట్లు జాగరూకతతో మెలఁగుచుండిరి. పుత్రుఁడు నిరంతరభోగపరాయణుఁడై యుండునటుల లోకమందలి దైన్యము వానిమనోవీథినిఁ బ్రాపింపకుండునటుల మానవుఁ డెన్నిప్రయత్నములు జేయ గలఁడో యెన్నివ్యూహములు పన్నఁగలఁడో యెన్నితంత్రములు నిర్మింపఁ గలఁడో యన్నిప్రయత్నములఁ జేసి, యన్నివ్యూహములఁ బన్ని, యన్నితంత్రముల నిర్మించి శుద్ధోదనుఁడు కృతకృత్యుఁడు కాఁదలఁచెను. అంతకుముందు నందనునకు నివాసయోగ్యము లగు మూఁడుమేడలఁ గట్టించెను. ఆసౌధములలో మొదటిది తొమ్మిదియంతస్తులు గలది, రెండవది యేడంతస్తులుగలది, మూఁడవదై దంతస్తులుగలది, అంతతో

సిద్ధార్థచరిత్రము.

నిలువకయెల్ల సమయములయందు చిగురుజొంపములతో నలరుగుత్తులతోఁ బచ్చనియాకులతో స్వాదుఫలములతో వెలయు నానాభూరుహంబులుగల యుద్యానవనములనిర్మించి కుమారు నందువిహరింపఁ జేయుచుండెను. కుమారుఁడు జవ్వనంబుఁ బ్రాపించినయంతనె కోలీరాజపుత్రికయు, నందమునకు, జాణతనంబునకుఁ బేరుగాంచినదియు నగు యశోధరను సిద్ధార్థునకు వివాహముఁ జేసెను. నిరుపమానలావణ్యవతి యగు కళత్రమునకుం దోడుగ నలువదివేలమంది నాటకస్త్రీలను భోగభార్యలుగఁ బుత్రునకు శుద్ధోదనుఁడు సమకూర్చెను. ఈసంఖ్య యతిశయోక్తియై యుండవచ్చునని నిశ్చయింప వచ్చును. నలువదివేలమంది గాకపోయినను గొన్నివందలమంది నైనభోగభార్యలను శుద్ధోదనుఁడు సమకూర్చి యుండవచ్చును. ఈయాటకత్తియలు కులాంగనకు సులభసాధ్యములు గాని హావభావప్రకటనములచేతను విశేషశృంగారచేష్టలచేతను మనఃపారవశ్యముఁ గలిగించు మృదుగానముచేతను జమతాక్షరసంభాషణలచేతను నీతనిమనము నిరంతరానందమగ్నముగఁ జేసి, వైరాగ్యదేవతను వారియంతఃపురముల సమీపమునకైన రానీయ కుందురని శుద్ధోదనుఁడు తలంచి, యీవ్యవస్థఁ జేసి యుండవచ్చును. సిద్ధార్థుఁడు దివ్యకాంతలఁబోలు నయ్యంగనల చేతం బరివేష్టింపఁబడి, భూలోకస్వర్గసుఖము ననుభవించు చుండెను. శుద్ధోదనుఁడు యశోధరను సిద్ధార్థునకు ధర్మపత్నిగఁ బట్టపుదేవిగఁ జేసి, కొమరుం, గోడలి వెండిపీఠము పైఁ గూర్చుండఁ బెట్టి, వారిశిరస్సులపైఁ గిరీటములఁ బెట్టి, పట్టాభిషేకముఁ జేసి, తనరాజ్యమును, సర్వాధికారమును, ధనకనకవస్తువాహనములను వారి కర్పించెను. అనంతర మతఁడు సామంతు లనువారను రాజబంధువులను రావించి, 'మీరందఱు మీ పుత్రికలనుఁ దీసికొనివచ్చి, సిద్ధార్థునకుభార్యలుగ జేయుఁడని' శాసించెను.

అనవుడు వారు తమయేలిక యగుశుద్ధోదనున కిట్లనిరి. "అయ్యా! సిద్ధార్థుఁడు చిన్నవాఁడు. కోమలశరీరుఁడు. రాజపుత్రుఁడయ్యు నొక్కశాస్త్రమైన నేర్వలేదు. ఒక్కకళయైన నధిగమింప లేదు. ధనుర్వ్యాపార మేమో యెఱుఁగఁడె యెఱుఁగఁడు పగతుఁడెవ్వఁడైనఁ దనపై నెత్తివచ్చె నేని యితఁడు వాని నెదుర్కొని యెట్లు పోరాడఁ గలఁడు? మాపుత్రికల నితఁడు మానప్రాణములఁ గాపాడి, రక్షింపఁ జాలఁడు. కావున రాజకుమారలక్షణములయం దొక్కటి యైన లేనియీభోగపరాయణునికి మాకుమారికల నిచ్చి వివాహముఁ జేయఁ జాలము." ఈపలుకులు సిద్ధార్థుఁడు విని, తనయస్త్రశస్త్రవిద్యానైపుణ్యము నెల్లవారికిఁ బ్రదర్శింపఁ దలఁచియావార్త లోకమున వెల్లడియగునటుల చాటింపబంచెను. సిద్ధార్థునిసామర్థ్యముఁ గనఁగోరువారందఱు రాజాంతఃపురముకడకు రావలసిన దని భటులు చాటిరి. ప్రేక్షకుల నిమిత్తము గొప్పపందిరి వేయఁబడెను. నియమితదినమున వేనవేలుజను లాపందిరిలో

గుమిఁగూడిరి. లక్షయు నఱువదివేలమంది చుట్టును నచ్చటఁ జేరిరి. వారు గాక యచ్చట జేరినయితరజనమునకు లెక్కయే లేదు. అప్పుడు సిద్ధార్థుఁ డాకవిల్లు తెమ్మని యాజ్ఞాపించెను. ఆవిల్లు వేయిమందిజనులు మోసి తెచ్చిరి. ఆమహాధనుస్సు సిద్ధార్థుఁడు తన కాలిబొటనవ్రేలిగోటిమీద నిలిపి, కూర్చున్నచోటనుండి లేవకయే తనవ్రేలిగోటితో యావింటినారి నవలీలగా లాగెను. అంతచులకనగ నతఁడు నారిలాగినను ధనుష్టంకార ధ్వని బ్రహ్మాండ మంతయు నిండి సహస్రయోజనదూరము వినఁబడెను. జంబూద్వీప వాసులందఱు ప్రళయకాలమేఘగర్జనము వంటియామహానాదము విని వర్షకాలము గాకపోయినను యిటులుఱుముటకుఁ గారణ మే మని విచారింపఁజొచ్చిరి. అటులు విల్లు గోటమీటి పిదప సిద్ధార్థుఁడు నాలుగరఁటిచెట్లు వరుసగా నాటించి వానిదెస నొకయమ్ము విడిచెను. ఆబాణము నాలుగరఁటిబోదెల దూసికొని యావలకుం బోయెను. పట్టపగలు నంటి కంబములు దూసిపోవునట్లు బాణ మేయుటయతని కొక గొప్పకార్యము కాదు. అంధకారబంధుర మగునర్ధరాత్రియందు సయితము నతఁడు గుఱిఁ దప్పకుండఁ దలవెంట్రుక నైన రెండుముక్కలుగ భేదింపఁ గలఁడు. ఇట్లు ధనుర్విద్యాప్రౌఢిమఁ జూపుటతోఁ దనివి నొందక సిద్ధార్థుఁడు గురువుకడ శుశ్రూషఁ జేసి నేర్చికొనక పోయినను దన కష్టాదశశిల్పములయందుఁ గలనిరుపమానపాండిత్యమును బ్రకటించి చూపఱకు మహాశ్చర్యముఁ గలిగించెను. మనము మఱల మహిమాసముద్రమునఁ బ్రయాణముఁ జేయుచున్నాము.

విల్లు వేయిమంది మోయుటయు, దానిఁ గాలివ్రేలిగోట మోపుటయుఁ, జేతివ్రేలిగోట మీటుటయు, ధ్వని సహస్రయోజనవ్యాప్తమగుటయు, జంబూద్వీప మదరుటయుఁ గవిచాతుర్యము లని చదువరు లెఱుంగకపోరు. గురుశిక్ష లేకయే యతఁడు ధనుర్విద్యాపారంగతుఁడగుటయు నతిశయోక్తియే. మహాభక్తితత్పరులైన కొందరు చరిత్రకారు లతనికి గురు వున్నాఁడనుట యగౌరవ మని తలఁచి గురువుం దీసివైచి, సహజపండితుఁ డనిరి. మఱికొందఱు చరిత్రకారులు సిద్ధార్థున కైదుగురు గురువులుండిరని వ్రాసిరి. సుసంతుఁడను నతఁడు మొదటిగురువని యొకరు వ్రాసిరి. సుదంతునివెనుక సుబ్బమిత్రుఁడు గురువయ్యెనని మఱికొందఱువ్రాసిరి. శుద్ధోదనుఁడు సిద్ధార్థుని నుదకధారాపూర్వకముగ సుబ్బమిత్రున కప్పగించె నని యొకానొకరు వ్రాసిరి. ఈనుదకధార కథ యేమి? "బాలుని సంపూర్ణముగా నీ కప్పగించితిని. నీయిచ్చవచ్చినతెఱంగున విద్యలం దిద్దు" మని శుద్ధోదనుఁడు సుబ్బమిత్రునింగోరెనని దీని యర్థము. మొత్తముమీఁద నతఁడు గురుశుశ్రూషఁ జేసి శిల్పకళలు, ధనుర్వేద రహస్యములు నేర్చియుండవచ్చునని నిశ్శంకముగ జెప్పవచ్చును. ఎంతమేధావంతుని

తైన గురుశిక్ష లేక విద్యలు తమంత రావు, అలోకసామాన్య మగు ధనుర్విద్యాకౌశలముఁ జూచి సామంతులు, రాజబంధువులు సిద్ధార్థుఁడు సామాన్యమానవుఁడు కాఁడని తెలిసికొని తమతమకన్యల నతని కుపభార్యలుగ నుండుట కంతఃపురమున కంపిరి. ఇదియు నతిశయోక్తియై యుండవచ్చును. సిద్ధార్థునకు యశోధర యొక్కతెయే భార్య యని యనేకులు వ్రాసిరి. గోపయనునామెయు నతనియిల్లాలే యని మఱికొందఱు వ్రాసిరి. కాని గోప యనుపేర యశోధర కపరనామ మని యనేకుల యభిప్రాయము. మఱియు మనోహరయనుభార్యయు మృగయ యనువేఱొకయింతియు సుభద్రికాంసన యనునామెయు సిద్ధార్థునిభార్యలని కొందఱువక్కాణించిరి. కాని యివియెల్ల యశోధరకు మారుపేరులని చరిత్రకారులనేకులు నిశ్చయించిరి కావున యశోధర యొక్కతెయే సిద్ధార్థుని ధర్మపత్ని.

పంచమాధ్యాయము.

ఇట్లు కొంతకాలము గడచినతర్వాత సిద్ధార్థగౌతముఁడొక్కనాఁడుద్యావనమునవిహరింప నభిలాష వొడముటయు సారథిం బిలిచి రథమాయత్తముఁ జేయుమని చెప్పెను. అట్లుకాక యని యతఁడు నాలుగుగుఱ్ఱంబుల నలంకరించి తెచ్చి యరదముసిద్ధముఁ జేసెను. సిద్ధార్థుఁడురథమెక్కి, సుందరోద్యానమునకుఁబయనమై పోయెను. కొంతదవ్వరిగినపిదప కడువృద్ధుఁడొకఁడతని కంటఁబడియెను. ఆముసలివాఁడు దేహమునందెంతమాత్రము దార్ఢ్యము లేమి యడుగఁదీసి యడుగుపెట్టలేక మిక్కిలి శ్రమపడు చుండెను. ఆవృద్ధునిఁ జూచి సిద్ధార్థుఁడు చలితహృదయుఁడై సారథి నిట్లడిగెను. "ఓ చెన్నా! మిక్కిలి దుర్బలుఁడగునీతఁడెవఁడు? ఇతనికి శరీరములో రవంతమాంసమైన లేదు. ఎముకలు, నరములు పైకిగనఁబడు చున్నవి. దంతము లూడిపోయినవి. తల నరసినది. నడుము వంగినది. చేతికఱ్ఱ నూతఁ జేసికొని యడుగమునకుఁ దడఁబడుచు నెట్టెటో నడుచు చున్నాడు." అనవుడు సారథి యగుచెన్నఁ డిట్లుత్తరముఁ జెప్పెను. "అయ్యా! ఇతఁడు వృద్ధుఁడు, ఇతని శరీరము శిథిలమైనది. ఇంద్రియములు వికలములైనవి. ఇతడు దుర్బలత్వమున సేవణించెయఁ

జారుఁడు. ఎండుచెట్లను విహంగమములు విడిచినట్లు బంధుమిత్రులీతని విడుచుటచేత నిర్వ్యాదసహాయుఁడై యున్నవాఁడు.,, అప్పలుకులు విని, సిద్ధార్థుఁడు వైక్లబ్యమునొంది సారథి కిట్లనియె. "చెన్నా? ఇది యీమందభాగ్యున కొక్కనికే సంభవించినదా లేక మనుష్యసామాన్యమున కంతకు నిట్టియవస్థ సంభవించునా? ఇందుకుఁ గారణ మేమి? తద్విషయమై నేను జిజ్ఞాసఁ జేయవలయుఁ గాన సత్వరము చెప్పుము.,, అని యడుగుట యుసారథి యిట్లనియె. "అయ్యా! ఇదిప్రకృతిధర్మము. ప్రతిపురుషుఁడు ప్రతిస్త్రీ చరమావస్థలో నిట్టిదశం బ్రాపించును. మీతలిదండ్రులు, మీచుట్టములు, నీవు, నీప్రియురాలగుయశోధర చిరకాలము జీవింతురేని దప్పక నిట్టియవస్థ నొంద వలసినదే ,, ఆమాటలు శ్రవణగోచరము లగుటయు "సీ! జీవనము వ్యర్థ మని రథము మరలుపు,, మని సారథి కానతిచ్చి, యుద్యానవనసందర్శనము మానుకొని, గృహాభిముఖుఁడై పోయెను. కుమారుఁ డుద్యానవనమునకుంబయనమై, కడముట్టఁ జనక మార్గమధ్యమునుండి, మరలి, యంతిపురిఁ జేరె నని విని శుద్ధోదనుఁడు తత్కారణ మేమి యని యరసి వృద్ధపురుషసందర్శనమున విషాదసంభరితచేతస్కుఁడై కొడుకు గృహాభిముఖుఁ డయ్యె నని తెలిసికొని "హా! మీరు నన్ను నాశనముఁ జేయఁ దలఁచుకొన్నారు. ఈక్షణమే నాటకంబులు, నృత్యగానములు సిద్ధముఁ జేయుఁడు. అంగనాసహవాసముఁ గలిగి వేడుకలం దగిలి యున్నంతసేపు మావాఁడు సంసార త్యాగముఁ జేయఁ,, డని పలికెను. అనంతరము కొంతకాలమునకు సిద్ధార్థుఁడు వెండియు నుద్యానవనముఁ జూడ నభిలషించి, రథ మెక్కి, బయలుదేరెను. ఆ త్రోవ నొకరోగి యాతనికంటఁబడెను. అతఁడు మార్గమునకుఁ బ్రక్కగా పట్టినేలం బండుకొనియెను. ఉపచారముఁ జేయుట కెవ్వరును దగ్గఱ లేరు. అతనిఁ గనుంగొని, రాజకుమారుఁడు రథచోదకు నిట్లడిగెను. "సారథీ! ఈతఁ డెవ్వఁడు? శల్య చర్మావశిష్టుఁడై తననులమూత్రములలోఁ దొరలుచు మిక్కిలి బాధపడు చున్నాఁడు.,, అనపుడు రథికునకు సారథి యిట్లు బదులు చెప్పెను. "స్వామీ! ఇతఁడు రోగపీడితుఁడై మరణమునకు సిద్ధముగ నున్నాఁడు ఈరోగము కుదురదు; ఎంతమాత్రమును జీవితాశ లేదు, నేడో రేపో యతఁడు మృతినొందును.,, ఆవచనంబులు కర్ణగోచరము లగుటయు రాజకుమారుఁడు చింతాక్రాంతమనస్కుండై, వివర్ణవదనుఁడై గిర్రుకున రథము మరలించి, యంతఃపురమున కరిగెను. పిమ్మటఁ గొంతకాలమునకు సిద్ధార్థుఁ డొకనాఁడు పూఁదోఁటఁ జూడ స్యందనారూఢుఁడై మరలఁ జనుచుండ నెట్టయెదుటఁ గొందఱుమనుష్యులు శవమును మోసికొని పోవుచుండిరి. అది చూచి సిద్ధార్థుఁడు సారథి నిట్లడిగెను, "ఓయీ! ఏమిది? కొందఱు

మనుష్యులు మఱియొక మనుష్యుని మంచముమీఁద వైచి యేల మోసికొని పోవుచున్నారు? వెంటఁ జనుమనుష్యు లేల వెండ్రుకలు విరయఁబోసికొని దుఃఖపీడితులై రొమ్ము మోదుకొని యేడ్చుచున్నారు?" అనవుడు "స్వామీ! మంచముమీఁద నున్న మనుష్యుఁడు మృతినొందినాఁడు. అతఁ డికమీఁద నెన్నఁడుఁ దనతలిదండ్రులఁ గాని యాలుబిడ్డలఁ గాని బంధుమిత్రులఁ గాని చూడఁ జాలఁడు. అతఁ డీప్రపంచమునుండి లేచిపోయినాఁడు!" అది విని రాజకుమారుఁడు నిట్టూర్పువిడిచి, యిట్లనియె "ఛీ! వార్ధకదశలోఁ గూలఁద్రోయు నీయౌవన మేల? బహురోగభూయిష్ఠ మగునీశరీర మేల? భోగపరాయణుఁ డైనవిద్వాంసునిజన్మము వ్యర్థము వ్యర్థము." అని సత్వరంబుగ నంతఃపురమున కరిగి కొన్నిదినములదనుక నెవరిం జూడ నొల్లక యొరులతో సంభాషింప నొల్లక యుండెను. తరువాతఁ గొన్ని నాళ్ళకు సిద్ధార్థుఁడు వెండియుఁ బ్రమదావనవిలోకనకుతూహలంబు జనియింప దన తేరెక్కి పోయెను. ఆసమయమున నతని కొకసన్న్యాసి కనఁబడెను. అతనిఁ జూచిగౌతముఁడు సూతు నిట్లడిగెను. "సారథీ! ఇతఁ డెవ్వఁడు? కాషాయవస్త్రములుధరించినాఁడు. ప్రశాంతభావమున నడచుచున్నాఁడు. కన్నెత్తి చూడఁడు. ఎవ్వరితో మాటలాడఁడు." అనుగుటయు సిద్ధార్థునకుఁ జెన్నఁ డిట్లనియె. "స్వామీ! ఈతఁడు సన్న్యాసి భిక్షమెత్తి బ్రతుకును. అతఁ డింద్రియముల జయించినాఁడు. ప్రపంచసంబంధము వదలినాఁడు అతఁడు సర్వసమానుఁడు," ఆమాటల కలరి, యారాజనందనుఁ డిట్లనియె. "ఆహా! ఈయాశ్రమము నా కిష్టము. విద్వాంసు లీయాశ్రమమును గడుంగడుప్రశంసింతురు గదా? ఇది మిక్కిలి సుఖప్రద మగునాశ్రమము," అని సారథిని రథము మరలింపు మని కోరి, స్వగృహంబునకుఁ జనియెను. పూర్వోదాహృతపురుషచతుష్టయంబును నిశ్చయముగా సిద్ధార్థుఁడు చూడలే దనియుఁ జూచినాఁడని వ్రాయుట కవికల్పన మనియు లోకానుభవమువలనను నిరంతరతత్త్వజిజ్ఞాసవలనను గౌతముఁడు యౌవనంబు బాణవేగతుల్యం బనియు సౌందర్యంబు విద్యుల్లత వలె క్షణభంగురం బనియు శరీరము రోగభూయిష్ఠం బగుట వినశ్వరం బనియు భోగంబు లస్థిరంబు లనియు సంసార మాశాప్రవర్ధకం బనియు సంసారసాగర ముత్తరించుటకు ముక్తిం బడయుటకుఁ బ్రశాంత మై సంతుష్టికి నిధానం బైన సన్న్యాసంబే పరమసాధనం బనియుఁ దెలిసికొనె నని కొందఱుపండితు లభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈయభిప్రాయమే నిశ్చయమై యుండవచ్చును. లేదా యట్టి పురుషు లతనికిఁ గనఁబడి యుండవచ్చును. ఉద్యానవనములనుఁ జూడఁబోయినప్పుడెల్ల నతనికట్టివిపరీతదర్శనములుగనఁబడుటయాశ్చర్యకరమేయైననుమనజీవితములో

నప్పుడప్పుడు గతిలేనిరోగులను దిక్కుమాలినవృద్ధులను మనము చూచుచుండుటయు మనమనంబుల యందు వైరాగ్యభావములు తోఁచు చుండుటయు ననుభవసిద్ధమే. తలుచుగా నట్టిదినులను జూచు నట్టి మనకే యొకొక్కదినుంజూచినప్పుడు వైక్లబ్య వైరాగ్యములు గలుగు చుండఁగా నెన్నఁడు నిలుపేదలను రోగులను శవములనుఁ జూచి యెఱుంగక, దైన్యము విని యెఱుంగక, దుఃఖము కలనైనఁ గని యెఱుంగక తారామండలమధ్యస్థుఁ డగుచంద్రుఁడువలెఁ గాంతాజనపరివేష్టితుఁ డై సౌఖ్యంబులవ్వారిగఁ గాంచినరాజకుమారున కట్టిభయంకరదర్శనములు విషాదము బుట్టించుట యాశ్చర్యము కాదు. ఈకథ సరిగా నిందున్నట్లు జరుగక పోవచ్చును; కాని యట్టిపురుషుల నతఁ డప్పు డప్పుడు చూచి యుండవచ్చు నని భావించుటయు నసంభవము గాదు. కథయొక్క యాథార్థ్య మెట్లున్నను మనుష్యప్రకృతిని లోకవృత్తమును నిరంతరము పరిశీలించుటచే నతనికి వైరాగ్యోదయ మయ్యె నన్నమాట సత్యము. భోగముల నతఁడు తుదముట్ట ననుభవించుటచేత నవి నిస్సారంబు లని యతఁడు తెలిసికొని వానిపై నభిమానము విడిచి యుండవచ్చును.

షష్ఠాధ్యాయము.

—:)o(:—

ఒకనాఁడు సిద్ధార్థుఁ డుద్యానవనమున కరిగి యచ్చోట కొండొకసే పుండి గృహంబునకుం బోవ మిక్కిలి శృంగారింపఁబడినయరదంబు నెక్కుటకు సిద్ధముగ నుండెను. బ్రాహ్మణులు స్వస్తిచెప్పిరి. గాయకులు తమతమప్రజ్ఞానుసారముగ మధురగానముఁ జేసిరి. తక్కువవర్ణములవారు మహోత్సాహముతో నతనిచుట్టుం జేరి తమ యానందమును వెల్లడించిరి. ఆసమయమున మందిరమున యశోధరకుమారునిఁ గనియెను. వంశపారంపర్యము నిల్పుపౌత్రుఁడు జనియించినందున శుద్ధోదనుఁడు మహానందభరితుఁడై యుద్యానవనమున నున్నకుమారున కాశుభవార్త తెలియఁ జేయవలసిన దని బంట్లనంపెను. అప్పుడే సిద్ధార్థుఁడు రథ మెక్కబోవు చుండెను. శ్రవణానందకర మైన యావార్త వినఁగానే సిద్ధార్థుఁడు సంతోషపూరితమనస్కుఁ డగుటకు మారు "ఇది యొకరాహులము (యాటంకము) నూతనబంధ మొకటి

ప్రభవించినది'' యని యతఁడు నిరుత్సాహముగఁబలికెను. శుభవార్తఁ దెచ్చినయా బంట్లు తిరిగి యంతఃపురమున కరిగినపిమ్మట శుద్ధోదనుఁడు వారినిఁ బిలిచి యీవార్తఁ విని నాకుమారుఁ డేమన్నాఁడని యడిగెను. సిద్ధార్థునినోట వెడలినమాటలు వా రాయనకు సరిగఁ దెలిపిరి. అవి విని శుద్ధోదనుఁ ''డట్లయిన నామనుమనిపేరు రాహులుఁడగు గాక, యని పలికెను. సిద్ధార్థుఁడు రథమెక్కి విచారగ్రస్తుఁడై దీర్ఘాలోచనపరుండై యంతిపురికి వచ్చెను. కులవిస్తారకుఁడగుమనుమఁడు తమకేని కుదయించినందుకుఁ బురవాసులు నిరుపమానందము నొందిరి. ఆనందాతిశయమున వారు రథారూఢుఁడై యేగుచున్న సిద్ధార్థుని జయజయధ్వనులు చేసి సన్మానించి తమ యానందమును వెల్లడించిరి. ఆజయజయధ్వనులలో నతనికి శ్రోత్రపర్వమైన యొకమాట వినఁబడెను. సిద్ధార్థుని జ్ఞాతియు నవివాహితయు గుణసంపన్నయు నైన కిసగౌతమి యనునామె రాజకుమారుని జూచుటకు తనసౌధముయొక్క కట్టకడపటి యంతస్తు నెక్కెను. ఎక్కి యాయువతి సిద్ధార్థునికీర్తియు సాటిలేనిసౌందర్యమును కన్నులం జూచికొని మిక్కిలి సంతోషించి యానందపారవశ్యమున నీక్రిందిగీతము పాడెను.

కం. ఈతనయునిఁ గని పెంచిన
యాతలిదండ్రు లతిధన్యు లవనిజనులలో
నీతనిభర్తఁగఁ బడసిన
యాతరళాక్షి యతిధన్య యంగనలందున్.

ఈగీతము విని రాజకుమారుఁడు తనలో నిట్లు తలంచెను. ''ఏమీ! కిసగౌతమి యేమన్నది. ఇటువంటికుమారునిఁ గన్నతల్లి ధన్యురాలా. తండ్రిధన్యుఁడా. భార్య ధన్యురాలా. ఇదియేకదా యామె పాడినగీతములోనియర్థము. ధన్యులనఁగా సౌఖ్యవంతులు. ఆధన్యత్వ మెట్లు కలుగును? ఆసౌఖ్య మెట్లు కలుగును? చిత్తప్రశాంతి యెట్లు లభించును? ఈగీతముయొక్క పరమార్థము మిక్కిలి మధురమై నాకు ప్రబోధమును గొలుపుచున్న'' దని చర్చించి లక్షవరహాలు విలువగలహారమును దన మెండలోనుండి తీసి యామెకు కానుకగఁ బంపెను. ఆకానుక నందుకొని మిక్కిలి సంతసించి సిద్ధార్థుఁడు నామీఁద వలపునిలిపి యుండును. లేకున్న నీహార మెందు కంపునని యామె తలంచెను. కాని సిద్ధార్థుఁ డామెను మరల చూడలేదు. అనంతరము సిద్ధార్థుఁడంతిపురి కరిగెను. మందిరంబున నతఁడు సుఖాసీనుఁడైనపిదప నానావిచిత్రాంబరంబులు గట్టి యథోచితాలంకారములు గైకొనిచక్కదనంబుననచ్చరలేమలను మించు మించుబోఁడులు హస్తముల వీణియలు దాల్చి మనోజ్ఞ మగుగానముఁ

జేసినృత్యంబులు చేసిరి. కాని సిద్ధార్థునిమనస్సు పరాయత్తమైయుండుటచేనతఁడు మునుపటివలె గానమున కలరక నృత్యంబు నెదమెచ్చక నిద్రవోయెను. నిద్రితుఁడైనయాతనిఁ జూచి యావిలాసవతు లిట్లనుకొనిరి. “ఎవనినిమిత్తము మనమీ నృత్యగానంబులు నెఱపుచుంటిమో యతఁడు నిద్రవోయెను. మనము గూడ నిద్రవోవుదము” అని తమవీణియలు నేలఁ బెట్టి పండుకొనిరి అర్ధరాత్రిమున సిద్ధార్థునకు మెలఁకువ రాఁగా నతఁడు మేలుకొని కూర్చుండెను. సుగంధతైలపూరితము లైన దీపములు మిక్కిలి ప్రకాశించుచుండెను. ఆదీపములవెలుఁగున నతఁడు నిద్రించుచున్న యాయంగనలఁ జూచెను ఆసందర్శన మతనికెంతో నేవయు విరక్తియుఁ గలిగించెను అతఁడు చూచునప్పటి కాయంగనలు క్రమము లేక గదిలో నిచ్చటచ్చట పండుకొనిరి. వారికొప్పులు విడిపోయెను. తలవెంట్రుకలు చెదరి యుండెను. కొందఱిశరీరముల వస్త్రములు తొలఁగెను. కొందఱు నోళ్ళు తెఱచిరి. కొందఱు పలువరించిరి కొందఱు పండ్లు కొఱుకసాగిరి. కొందఱినోట చొంగ కారెను. కొందఱావులించిరి. కొందఱు లోలో నేమో గొణుగుకొనిరి. అంతకు మున్న తఁడు చూచినపుడాయంగనలు సింగారించుకొని లోపంబులఁ గప్పిపుచ్చికొని బంగారుబొమ్మలట్లు మెఱుపుదీఁగలట్లు నయనోత్సవము చేసిరే కానియీవిధముగ విలక్షణములతో వికృతచేష్టలతో నసహ్యరూపములతో ననుచితవేషములతో నతనికిఁ గనఁబడ లేదు. అలంకారములు లేనిసహజరూపముతో నతఁ డంగనలం జూచుట కదియే మొదటిసారి. మోహోపరవశుఁ డైనకాలమున నంగనలు సమ్మోహనాస్త్రములట్లు కనఁబడుదురు. కాని వారినిజస్వరూపములు చూచినప్పుడు కన్నులు కన్నులే కాని కలువరేకులు కావనియు శ్రవణంబులు శబ్దగ్రాహులగురంధ్రంబులే కాని చక్కిలంబులు కా వనియు నధరంబులు పెదవులే కాని దొండపండ్లు కా వనియు కురులు తలవెంట్రుకలే కాని గండుతుమ్మెదలు కావనియు నాసిక యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాససాధన మైనయవయవములే కాని సంపంగిపువ్వు కాదనియు శరీరము తోలుతిత్తియే కాని కనకలత గాదనియుఁ బరిజ్ఞాతయగు తత్త్వవేత్తకుఁ దోఁచకపోదు. ఎంతో మనోహర మైనయాభవన మతనికంటికిఁ బీనుఁగు పెంటవలె కనఁబడెను. మోహమయ మైనయీప్రపంచమున జీవించుట నాలుగుచూరు లంటుకొన్నయింట నుండుట యని యతనిమనస్సునకు దట్టెను. ఆయసహ్యదర్శనానంతరమున నతనినోట నప్రయత్నముగ నీక్రిందిమాట వెడలెను, “ఇదియెల్ల నన్ను వేదించుచున్నది. ఇది దుస్సహముగ నున్నది.” ఆపలుకులు వెడలినతోడనె యతఁడు దిగ్గునఁ లేచి ద్వారముకడకుఁబోయి యెవఁ డక్కడ యని కేకవైచెను. ప్రక్కగదిలో నిద్రించుచున్న ఛన్నుఁడు మేలుకాంచి “స్వామీ

నేను చెన్నఁడ ననిబదులుచెప్పెను. అతనికి సిద్ధార్థుఁ డిట్లనియె. "చెన్నా! నేను సంకల్పించిన సర్వసంగపరిత్యాగము నేఁడు చేయుటకు నిశ్చయించితిని. నీవు వెళ్లి యొకగుఱ్ఱమును దీసికొనిరా." అట్టిప్రయత్నము వల దని చెన్నఁ డతనితోఁ జెప్ప మొదట యత్నించెను; కాని సిద్ధార్థునినిశ్చయముఁ జూచియాతనితో వాదము సేయుట నిష్ప్రయోజనమని తెలిసికొని తిన్నగా గుఱ్ఱాలసాలకుఁ బోయి తాను గొంపోయిన దీపపువెలుఁగున సాలలో నొకమూలనిలిచియున్న కంటక మనుహయరత్నముఁ జూచెను. ఈగుఱ్ఱమునకు నేనుజీనువైవవలయు నని నిశ్చయించుకొని దానిపై జీను పఱచి సిద్ధము చేసెను.

సిద్ధార్థుఁడు గృహమును ధర్మపత్నిని నందనుని సకలసౌఖ్యములను విడిచి సర్వసంగపరిత్యాగముఁ జేసి కాననాంతరముల కరుగుటకుఁ గారణ మేమని మనము విచారింప వలెను. వృద్ధపురుషుని, జాడ్యపీడితుని, శవమును, సన్యాసిని జూచినంతమాత్రముననె యట్టివైరాగ్య ముదయించి యుండునా? అనుదినము, నెందఱు వృద్ధులవిలోకించుట లేదు? జాడ్యపీడితులఁ జూచుట లేదు? శవముల నవలోకించుట లేదు? సన్యాసుల సందర్శించుట లేదు? అందఱకు నట్టిచిత్తవిక్షోభము గలిగినదా? కలుగుట లేదు. అది కానియెడల కిసగౌతమి పాడినగీత మతనిమనస్సును విరక్తిమార్గమునకు ద్రిప్పియుండునా? ఆగీత మెందఱు విని యుండ లేదు. ఆగీతము విన్నవారికెందఱకు వికారము గలిగించెనా? నిద్రిత లైనయంగనల వికృతచేష్టారూపముల జూచినప్పుడతని మనస్సు మాలిన్యరహిత మై రాగపరాఙ్ముఖమైన దందురా? అదియొకటె యంత బలమైనకారణము గాదు. అట్లైన నేది బలవత్తర మైనకారణమై యుండును?

అతడు ప్రకృతిచేతనే తత్వజిజ్ఞాసుఁ డై యుండును. అటమీఁద నాకాలమునందు లభ్యము లైన శాస్త్రవిద్యలు కళలు నతఁడు నేర్చి యుండును. గౌతమున్యాయసూత్రములు కాణాదునివైశేషిక సిద్ధాంతములు సిద్ధార్థుఁడు చదివి యుండ వచ్చును కపిలునినిరీశ్వరసాంఖ్యము పతంజలివిరచితసేశ్వరసాంఖ్య మని యెడ యోగశాస్త్రము మొద లగుతత్వవిచారణగ్రంథములయందుసిద్ధార్థునకుఁ బ్రవేశము గలిగియుండును సహజముగా జిజ్ఞాసపరాయణ మైనమనస్సు సాంసారికదుఃఖవిమోచనార్థ మయి విశ్వహితకారు లగుమహాత్ములచేత రచియింపఁబడినతత్వశాస్త్రసిద్ధాంతములతోఁ గలిగినప్పుడు వానికలయికచేత వైరాగ్యబీజములు మొదట సముత్పన్నములు కావచ్చును. ఆబీజములు వృద్ధపురుషాదిసందర్శనమువలనఁ గ్రమక్రముగఁ బెరుగవచ్చును. కిసగౌతమీగానము కాంతలవికృతరూపవేషసందర్శనము వెంటనే ఫలము

నేను చెన్నఁడ నని బదులు చెప్పెను. అతనికి సిద్ధార్థుఁ డిట్లనియె. “చెన్నా! నేను సంకల్పించిన సర్వసంగపరిత్యాగము నేఁడు చేయుటకు నిశ్చయించితిని. నీవు నాకై యొకగుఱ్ఱమును దీసికొనిరా.” అట్టిప్రయత్నము వల దని చెన్నఁ డతనితోఁ జెప్ప మొదట యత్నించెను; కాని సిద్ధార్థునినిశ్చయముఁ జూచి యాతనితో వాదము సేయుట నిష్ప్రయోజనమని తెలిసికొని తిన్నగా గుఱ్ఱాలసాలకుఁ బోయి తాను గొంపోయిన దీపపువెలుఁగున సాలలో నొకమూలనిలిచియున్న కంటక మనుహయరత్నముఁ జూచెను. ఈగుఱ్ఱమునకు నేనుజీను వైవవలయు నని నిశ్చయించుకొని దానిపై జీను పఱచి సిద్ధము చేసెను.

సిద్ధార్థుఁడు గృహమును ధర్మపత్నిని నందనుని సకలసౌఖ్యములను విడిచి సర్వసంగపరిత్యాగముఁ జేసి కాననాంతరముల కరుగుటకుఁ గారణ మేమని మనము విచారింప వలెను. వృద్ధపురుషుని, జాడ్యపీడితుని, శవమును, సన్యాసినిఁ జూచినంతమాత్రముననె యట్టివైరాగ్య ముదయించి యుండునా? అనుదినము, నెందఱు వృద్ధుల విలోకించుట లేదు? జాడ్యపీడితులఁ జూచుట లేదు? శవముల నవలోకించుట లేదు? సన్యాసుల సందర్శించుట లేదు? అందఱకు నట్టిచిత్తవిక్షోభము గలిగినదా? కలుగుట లేదు. అది కానియెడల కిసగౌతమి పాడినగీత మతనిమనస్సును విరక్తిమార్గమునకు ద్రిప్పియుండునా? ఆగీత మెందఱు విని యుండ లేదు. ఆగీతము విన్నవారికెందఱకు వికారము గలిగించెనా? నిద్రిత లైనయంగనల వికృతచేష్టారూపముల జూచినప్పు డతని మనస్సు మాలిన్యరహిత మై రాగపరాఙ్ముఖమైన దందురా? అదియొక్కటె యంత బలమైనకారణము గాదు. అట్లైన నేది బలవత్తర మైనకారణమై యుండును? అతడు ప్రకృతిచేతనే తత్త్వజిజ్ఞాసుఁ డై యుండును. అటమీఁద నాకాలమునందు లభ్యము లైన శాస్త్రవిద్యలు కళలు నతఁడు నేర్చి యుండును. గౌతమున్యాయసూత్రములు కాణాదునివైశేషిక సిద్ధాంతములు సిద్ధార్థుఁడు చదివి యుండ వచ్చును. కపిలునినిరీశ్వరసాంఖ్యము పతంజలివిరచితసేశ్వరసాంఖ్య మనఁబడు యోగశాస్త్రము మొద లగుతత్త్వవిచారణగ్రంథములయందు సిద్ధార్థునకుఁ బ్రవేశము గలిగియుండును. సహజముగా జిజ్ఞాసాపరాయణ మైనమనస్సు సాంసారికదుఃఖవిమోచనార్థ మయి విశ్వహితకారు లగుమహాత్ములచేత రచియింపఁబడినతత్త్వశాస్త్రసిద్ధాంతములతోఁ గలిగినప్పుడు వానికలయికచేత వైరాగ్యబీజములు మొదట సముత్పన్నములు కా వచ్చును. ఆబీజములు వృద్ధపురుషాదిసందర్శనమువలనఁ గ్రమక్రమముగఁ బెరుగ వచ్చును. కిసగౌతమీగానము కాంతలవికృతరూపవేషసందర్శనము వెంటనే ఫలము

పూర్వోదాహృతమయిన యుపన్యాసమునుబట్టి సిద్ధార్థునకు వృద్ధపురుషసందర్శనాదికములే ప్రధానవైరాగ్యకారణములు కావనియు యతనిమనస్సు మున్నె జిజ్ఞాసమహావాయుప్రేరితమయి మిక్కిలి యధికసంక్షోభముఁ జెంది యుండెననియు నతని వైరాగ్యము చిరజిజ్ఞాసాఫలము కాని తాత్కాలికహేతుప్రేరితము కాదనియు మనము తెలిసికొనవచ్చును. దీనింబట్టి కిసగౌతమీగానము మొదలగునవి లేవని నిరాకరించుట లేదు. అవి శుష్కేంధనమును దరికొల్పు తాత్కాలిక కారణవిస్ఫులింగములని యిదివఱకె చెప్పియుంటిమి. ఇల్లువాకిలివిడిచి యాలుబిడ్డలవిడిచి సంసారపరాఙ్ముఖుఁడై సన్యసించినవారిలో సిద్ధార్థుఁడే మొట్టమొదటివాఁడు కాఁడు. సంసారసంబంధమయినగాఢనిద్రనుండి మేల్కొన్న వారిదివఱ కనేకులు కలరు. జ్ఞానచంద్రికలచేత నజ్ఞానాంధకారముఁ బటాపంచలుగఁ దోలినమహనీయులనేకులు కలరు. ఇందుకు మనపురాణములలో ననేకోదాహరణములున్నవి. మహారాజకుమారులనేకులు పిత్రార్జితమయినరాజ్యమునువిడిచి తపోనిరూఢులై యరణ్యముల కరిగినట్లు మనపురాణములలో ననేకచోట్ల జదువుచుందుము. శంతనునియన్నయైనదేవాపి తండ్రికి జ్యేష్ఠపుత్రుఁడయ్యు రాజ్యకాంక్ష విడిచి తపోవనంబున కరిగెను. దేవవ్రతుఁడైనభీష్ముఁడు తండ్రియభిమతముఁ దీర్చుటకు దాను వివాహమును మానుకొని రాజ్యమును విడిచెను. ఇట్టి వనేకములు కలవు. అవియెల్ల సిద్ధార్థుఁడెఱిఁగి యుండును; అందుచేత వైరాగ్యోదయమయినప్పుడు వివేకులెట్లు నడిచిరో యట్లేనడువవలయునని కృతనిశ్చయుఁడై సంసారశృంఖలాచ్ఛేదనమున గాని మనోరథసిద్ధిగాదని యతఁడు గృహమునుండి వెడలఁ దలఁచెను. భోగములు విడిచి యోగసక్తులై సన్న్యాసులైనవారు నతనికి ప్రాచీనులలోనె గాక సమకాలికులలోఁ గూడ నుండిరి. ఆయాచారమె యతఁ డవలంబించెను.

సప్తమాధ్యాయము.

అశ్వముం దోడి తెచ్చుటకు సేవకుఁడగు చెన్నఁడు లాయమునకుఁ బోయియున్నసమయంబున సిద్ధార్థుఁడు తనయిల్లాలినిఁ గుమారునిఁ గట్టకడపటిసారి మనసారఁ

జూచికొన వలయునని బుద్ధిపుట్ట యశోధర పండుకొన్న గదికడకుఁ బోయి తలుపు నిశ్శబ్దముగఁ దెఱచి చూచెను. ఆమె పుష్పలపాన్పుపైఁ బండుకొని పిల్లవానిపైఁ జేయి వైచికొని గాఢముగ నిద్రించుచుండెను. ఒకసారి బాలకు నెత్తుకొని ముద్దాడ వలయునని కోరిక యతనికి జనించెను. కాని పిల్లవానిం దీసికొనుటకై యతని మీఁద నున్న యామెచేయి తొలఁగింపవలెను. హస్తము తొలఁగింపఁబడెనా యశోధర తప్పక మేల్కొనును. మేల్కొనెనా యామె లేచి బాష్పపూరితనేత్రియై పాదములపైఁ బడి తన్ను విడిచి పోవలదని ప్రార్థించి హృదయము కరగించి యుద్యమము మానిపింపక పోదు. అందుచేత నతఁడు లోని కరుగక గుమ్మముమీఁద నిలిచి తనసంకల్ప మేమో యెఱుఁగక నిండువిశ్వాసముతో నిర్మలహృదయముతో శిశువుపైఁ జేయి వైచికొని నిదురించుచున్న యిల్లాలిని, దండ్రిని యెఱుఁగక తండ్రియుద్యమ మంతకుమున్నె యెఱుఁగక కన్నులైన దెఱవక పొత్తిళ్ళలోఁ బండుకొని యున్న పసిపాపను గట్టకడపటిసారి కన్నులకఱవుఁ దీర మనస్సంతుష్టిగ జూచి వెనుకకు మరలి యంతఃపురచతుష్కమునకుఁ బోయెను. పోవునప్పటికిఁ జెన్నఁడు కంటక మనుహయమును పల్యాణంబు వైచి సిద్ధము చేసి తెచ్చెను. తెచ్చుటయు సిద్ధార్థుఁడు కృతార్థుఁడై మనోరథ మెక్కినట్లె యాతురంగము నెక్కి యర్ధరాత్రమున జనమంతయు నిద్రావశక్తమై యున్న పుర పట్టణమును విడిచి పోయెను. చెన్నఁడుమాత్ర మతనిని విడువక వెంటఁ బోయెను. ఆనోమానదీతీరమునకుఁ బోవువఱకు నతఁడు మార్గమధ్యమున నెచ్చట నాగలేదు. అక్కడ కరిగినతరువాత నతఁడు తనశరీరమం దున్న సకలాభరణములును గుఱ్ఱమును జిరకాలమునుండి తన్ను గొలుచుచున్న ప్రియసేవకుఁ డగుచెన్నని కిచ్చి పురంబునకుఁ బొమ్మని వాని కానతిచ్చెను. కాని చెన్నఁడు యజమానునకుఁ దగినసేవకుఁడే కనుక సాంసారత్యాగముఁ జేసి సిద్ధార్థునకు శుశ్రూష, జేయఁ గోరి తనయభిమత మెఱిఁగించెను. సిద్ధార్థుఁడు వాని కోరిక మెచ్చి యది సమయము కాదని చెప్పి కాలాంతరమున వానిమనోరథసిద్ధిఁ జేయుట కొడంబడి యప్పుడు తప్పక పురంబున కరుగు మని నొక్కి చెప్పెను. చెన్నఁ డందుకు సమ్మతించెను. చెన్నఁడు ప్రయాణోన్ముఖుఁ డైనపుడు సిద్ధార్థుఁడు వానితో నిట్లనియె. "చెన్నా! నీవు పోయి మాతండ్రి శుద్ధోధనునితోడను మాతల్లి యైనప్రజాపతితోడను నాభార్యతోడను బురజనులతోడను నేను సన్యాసినైతి నని చెప్పుము. నావిషయమై విచారింపవలదని పలుకుము."

అప్పలుకులు విని జాలిగుండె గల చెన్నఁడు వెక్కివెక్కి యేడ్చెను. సిద్ధార్థుఁడు వాని నూరడించి ధైర్యము చెప్పి బుజ్జగించి పట్టణమున కంపెను. చెన్నఁ డేడు

బోయెను. అనంతర మా రాజకుమారుఁడు తనచేతికత్తితో శిరోజములు ఖండించుకొని దారిం బోవుచున్నయొక పేదవానికి విలువగలతన యుడుపుల నిచ్చి వానికడనుండి పేదబట్టలు గ్రహించి యావి దాల్చి సన్యాసియై మగధదేశరాజధాని యైన రాజగృహం బనునగరంబునకుఁ బోవ సాగెను. అప్పటి కతనిమనస్సు ప్రశాంత మయ్యెను. ఆగర్భశ్రీమంతుఁ డైనయతనికి వైరాగ్యోదయ మైనతరువాత ప్రత్యక్ష సన్యాసము స్వీకరించువఱకు గృహము కారాగృహ మయ్యెను. చంద్రశాలలు చెఱసాల లయ్యెను. కాంతాసక్తి నశించి ముక్తికాంతాసక్తి మనంబున నుదయించెను. పూలపాన్పులమీఁద రోత వడమి రాలసెజ్జలపైఁ బ్రీతి వొడమెను. మనోహరము లగు సుందరోద్యానవనములు సింహశార్దూలాదిఘాతుకమృగసంకులము లగుమహావనముల ట్లతనికంటికిఁ బొడకట్టెను. నయనోత్సవము లగునంగనలమొగములు పిశాచవదనము లై యతని కేవ గలిగించెను. అంగనలదీర్ఘశిరోజములు పరిశుద్ధమనంబున బంధించునినుపసంకెళ్ళవలె నతనికిఁ దోఁచెను. మెత్తనియాసనంబులమీఁద గూర్చుండినను ముండ్లమీఁద గూర్చుండిన ట్లతనిమనస్సు పరితాపము నొందఁ జొచ్చెను. హృదయాకాశమును దేదీప్యమానప్రభలతోడ జ్ఞానసూర్యోదయ ముదయించినపిమ్మట నట్టి తేజఃపుంజరము ముందర నజ్ఞానాంధకారము నిలువ లేక పంచబంగాళమయి పరుగు లెత్తినతరువాత, మనం బాశాబంధనములను ద్రెంచినతరువాత, సంసారస్నేహరజ్జువులు తెగినతరువాత హారంబులు భారంబు లగుట క్షీరంబులు కూపరంబు లగుట సుఖములు పాపసమము లగుట నగలు పగ లగుట యాశ్చర్యము కాదు. ఎప్పుడు కపిలవస్తునగరంబు విడుతు, నెన్నఁడు రాజ్యపరిత్యాగము సేతు, నెన్నఁడుఁ దారపుత్రుల విడచి దూరము పోదు, నెన్నఁ డీమేడలు మిద్దెలు విడిచి పోయి గట్టడవులఁ జెట్లనీడలఁ దపము చేసికొందు నని యతనికి తలంపులు తోఁచెను కాని పురంబున నుండ వలయు నని దారపుత్రులతో సుఖింప వలయు నని రాజ్యమేల వలయు నని తలం పాయనకు జనింప లేదు. ఆయన కప్పుడు వెనుకటిచుట్టములు చుట్టములట్లు తోఁచ లేదు. జటాధరు లైనయోగులు తపోధను లైనమహర్షులు శిరోముండనముఁ జేసికొన్నసన్యాసులు దగ్గరచుట్టము లైరి. పర్వతగుహలు ప్రియమందిరము లయ్యెను. కొండలున్నతసౌధము లయ్యెను. జగద్విజయార్థమయి యాశలు జయించి కోరిక పోయి యింద్రియజయార్థమయి యాశలు జయించకోరిక బలమయ్యెను. బాహ్యశత్రువర్గమును జయించుటకంటె నంతశ్శత్రువర్గమును జయించుట ప్రధానకర్తవ్య మని యతఁడు తెలిసికొనెను. అట్లు తెలిసికొని చిరకాలమనోరథ మయినసన్యాసాశ్రమమును నధిగమించి వనంబులు వసతులుగ మఠంబులు మందిరములుగ వృక్షచ్ఛాయలు

విలాసభవనంబులుగఁ బండ్లు దుంపలుఁ గాయ లాహారములుగ నిర్మలనదీజలంబులు పానీయంబులుగ విశ్వప్రపంచ మిల్లుగ మానవకోటి భ్రాతృవర్గముగఁ బలమత్తపోధనులు గురువులుగ జీవితశేషంబు నతఁడు గడపఁ దలంచెను. అతఁ డప్పుడు హాయిగ నూపిరి పుచ్చుకొనెను. గృహము వెడలివచ్చి సన్యసించినపుడు సిద్ధార్థుఁడు తానే బుద్ధుఁడై జగద్గురువై యుండ వలసివచ్చునని యెన్నఁ డెఱుంగఁడు. కామక్రోధంబుల జయించి యింద్రియంబుల నిగ్రహించి తపంబుచేసి మోక్షమార్గము కనుగొన వలయు నని యితనియభిప్రాయము. నాస్తికమునకు రోగమునకు వశము కానియవస్థలో నుండ వలయు నని యతని యాశయము. సంసారబంధములం ద్రెంపి సుఖించు తెరవు గనుగొన వలయు నని యతని సంకల్పము.

సిద్ధార్థునికాలమున మగధరాజ్యమునకు రాజధాని రాజగృహం బనునగరము. మగధరాజ్యము పాండవులకాలమునుండియు మిక్కిలి బలిష్ఠ మయినరాజ్య మని మహాభారతమువలన మనము తెలిసికొన వచ్చును. భారతకాలమున బృహద్రథనందనుఁ డగుజరాసంధుఁడు మగధరాజ్యమును బాలించు చుండెను. అతనికాలమున గిరివ్రజ మనుపురముమగధకు రాజధానియై యుండెను. గిరివ్రజమనఁగాఁ బర్వతములగుంపు; ప్రకృతి కట్టినరాతికోటవలె నున్నపర్వతము లైదు పురముచుట్టు నుండుటంజేసి యీవీటికి గిరివ్రజ మనుపేరు కలిగె నని పురాణజ్ఞులు వచియింతురు. గోరథము ఋషభము వైహారము ఋషిగిరి చైత్యకము ననునవియ యాయైదుగిరులు. పూర్వపు గిరివ్రజమే సిద్ధార్థునికాలమున రాజగృహం బను పేరం బరఁగెనని కొందఱియభిప్రాయము. గిరివ్రజము కాలక్రమమునఁ బాడు పడిన దనియు దానిసమీపమున రాజగృహం బనుపట్టణము నిర్మింపఁబడిన దనియుఁ గొందఱియభిప్రాయము. మౌర్యులు మగధరాజ్యము నాక్రమించినప్పుడు రాజధాని రాజగృహమునుండి పాటలీపురమునకు మార్పఁబడియెను. రాజగృహము నేటికిని రాజగిర్ నామమున విహారదేశమున విహారపట్టణమునకు నెనిమిదిక్రోసులదూరమున నున్నది. దీనిచుట్టుపట్ల ననేకక్రోశముల వఱకుఁ బాడుపడినచోటులు విశేషముగఁ గన్పడు చుండును. వానింబట్టి పూర్వమిది మహోన్నతదశలో నున్న గొప్పపట్టణ మని యూహింప వచ్చును. ఫాహియాను నను చీనాదేశస్థుఁడు భరతఖండమునకువచ్చి చూచినపుడు రాజగృహము పాడుపడి జనశూన్యమయి యుండెను. ఇప్పుడు జనసమేత మయిన చిన్నగ్రామముగ నున్నది. హిందువులకు జైనులకు నిది పుణ్యక్షేత్రమయి యున్నది. అందు జైను లనేకదేవాలయములు నిర్మించిరి. మగధదేశ మిటీవల విహారదేశ మను పేరం బరఁగి యిప్పుడు బీహా రను పేర వ్యవహరింపఁబడు చున్నది.

అష్టమాధ్యాయము.

ఆకాలంబున మగధదేశమునకు బింబిసారుఁ డనునతఁడు రాజు. సిద్ధార్థుఁడు రాజధాని యగు రాజగృహంబునకుఁ జనియెను. ఆనగరంబున కరుగుటకు నతని యుద్దేశ మచ్చట సుఖజీవనము జేయుట కాదు. ఆనగరోపాంతమున నున్న పంచపర్వతముల మీఁద జ్ఞానలతల కాలవాలము లని చెప్పఁదగిన విద్వాంసులు బ్రాహ్మణు లనేకులు నివసించు చుండిరి. వారి నాశ్రయించి జ్ఞానము సంపాదనము జేయవలయు నని యతఁడు సంకల్పించి వచ్చెను. పురప్రవేశము జేసినతోడనె వందలకొలది జను లతని చుట్టు మూఁగిరి. బూడిదలో బొలిపిన రత్నము ప్రకాశించుచునే యుండును. ఆక్షేప న్యాసివేషములో నుండినను సిద్ధార్థుని శరీరమునందు ప్రతిభాగము రాజకళల నీను చుండెను. ఆతనిం జూచి జనులు "తప్పక యితఁ డింద్రుఁ" డని యొండొరులతోఁ జెప్పుకొనిరి. "కాదు. కాదు. ఇంద్రుఁ డైనయెడల నైరావత మేది. వజ్రాయుధ మేది. ఇతఁడు మహాబ్రహ్మ" యని కొందఱనిరి. ఏవఁడో దివ్యపురుషుఁడు పట్టణమునకు వచ్చి యున్నాఁ డని భావించి పౌరు లావార్త రాజున కెరింగించిరి. రాజు సిద్ధార్థుని జూడవచ్చి యతని రూపరేఖవిలాసముల కచ్చెరువడి నీ వెవఁడ వని యడిగెను. సిద్ధార్థుఁడు తనపూర్వాశ్రమవృత్తాంతము నెఱింగించుట కిష్టము లేక "యయ్యా! నే నొకభిక్షుకుఁడ" నని బదులు చెప్పెను. "నాయంతిపురమునకు రమ్ము కావలసినంత ద్రవ్యము నీకిచ్చెద" నని రాజు పలికెను! సమస్తద్రవ్యము వదలివచ్చిన వానికి మరల ద్రవ్య మేందుకు. రాజుకోరిక నిరాకరించి సిద్ధార్థుఁడు రాచనగరునకు జనక తత్సమీపమునందున్న గిరుల కరిగి యందున్న బ్రాహ్మణులలో నగ్రగణ్యుఁ డైన యాలరుం డనువానికి శిష్యుఁ డై యతఁడు నేర్పగల విద్య యంతయు నేర్చెను. ఆవిద్య యతనికి సంతుష్టి నొసఁగనందున నుద్రకుఁ డనుమఱియొక బ్రాహ్మణు నాశ్రయించెను. ఉద్రకుఁడు సిద్ధార్థునకు వేదవేదాంతశాస్త్రములు తర్కదర్శనములు సమగ్రముగ నేర్పెను. ఆతత్త్వశాస్త్రములుగూడ సిద్ధార్థునికి సంతుష్టి నొసంగజాలవయ్యెను. అప్పు డతఁడు జ్ఞానకాండము నువిడిచి తపఃకాండ ముపక్రమింపఁ దలఁచెను. ఆకాలంబున సంసారవిముఖులైన మహాపురుషు లనేకులు బ్రహ్మచర్యదీక్షాధురీణులై దారపుత్రపరిత్యాగులై పరమతపోనిరూఢులై సింహశార్దూలాదిఘాతుకమృగాకీర్ణంబు లగువనంబులకరిగి తపంబులఁ జేయుచుండిరి. కొందఱు జటాధరులు, కొందఱు శిరోముండన

ప్రియము లగుసన్యాసులు, కొందరు కాషాయాంబరధారులు. కొందరు దిగంబరులు, కొందరు నిరాహారులు, కొందరు వాయుభక్షకులు కొందరు జలభక్షకులు, కొందరు కందమూలాశనులు, కొందరు పర్ణాశనులు, కొందరు ఊర్ధ్వబాహులు, కొందరు పంచాగ్నిమధ్యస్థులు, కొందరు కంటకశయ్యాగతులు, నై ఘోరతపంబు చేయుచుండిరి. అట్టితపోనియమము దాను గూడ వహించి శరీరము శుష్కింపఁజేసి యింద్రియము లుపసంహరించి దివ్యజ్ఞానమును నమానుషశక్తులను బడసి తద్వారమున ముక్తుఁడు గావలయు నని సిద్ధార్థుఁడు సంకల్పించి యురువేలవనంబున కరిగెను. ఆవన ముప్పుడు బుద్ధగయకు సమీపమం దున్నది. ఆవనంబున కరిగి యతఁడు భయంకర నియమంబులఁ బూని యారుసంవత్సరములు ఘోరతపంబు చేసెను. అతనిశరీరము శుష్కించెను. రక్తమాంసములు లెండిపోయెను. తపము జేయునపు డతనియొద్ద నైదుగురుశిష్యులు చేరిరి. ఆమహాతపము వారికిగూడ వెఱపు బుట్టించెను. ఒక్కొకబళ మాహారముకన్న నెక్కువ తినఁగూడ దనుకొని నియమము జేసికొని దేహమునకు బల మిచ్చుపదార్థము లెల్ల వర్జించి జలము మొదలగు దుర్బలపదార్థములను భుజించుచు శుష్కదేహుఁ డయ్యెను. అందువలన నేనుఁగుబలముగల యతఁడు లేచి నిలువ బడజాలక పోయెను. శరీర మంతయు నల్లబడెను. అతనిమేన మున్ను కనఁబడుచు వచ్చిన ముప్పదిరెండు కల్యాణలక్షణము లదృశ్యము లయ్యెను. ఎట్టకేల కొకనాఁడు రాత్రి తెల్లవారుజామున శరీరదౌర్బల్యముచేత నతఁడు మూర్ఛిల్లెను. అప్పు డతఁడు తపంబువలనను దేహశోషణాదిఘోరకర్మంబులవలనను బ్రయోజనము లేదని తెలిసికొనెను. ఈతపంబులవలన దనజీవితమున నాఱుసంవత్సరములకాలము వ్యర్థ మయ్యెనని యీ మహాతపశ్చరణానంతరమున సయితము తప మారంభింపకముందు దా నెట్టిస్థితిలో నుండెనో యట్టిస్థితిలోనె యుండవలసివచ్చె ననియు నతఁ డెఱిగెను. తపశ్చరణము వలన మోక్షము లేదని యతఁడు భావించెను. అతఁ డన్నము లేక చావునకు సిద్ధమై యున్న యాసమయమున నొకపల్లెటూరికాఁపువానికూఁతురు సుజాత యనునది యాతని కన్నము బెట్టి ప్రాణము నిలిపెను. ఆమె చేసినయుపకారము సిద్ధార్థుఁడు జన్మాంతమునకును మఱువ లేదు. మరణసమయమునసయితము సిద్ధార్థుఁ డామె చేసిన యుపకారమును స్మరించి సుజాత పెట్టినయన్నము దిన్నతరువాత తనకు బుద్ధత్వము సంప్రాప్తించినందున నామె పెట్టినయన్నమే యన్నమని కొనియాడెను. కొంచెము దేహదార్ఢ్యము కలిగినతరువాత సిద్ధార్థుఁడు ఘోరతపంబులు మాని వెనుకటివలె సన్యాసియై కాషాయాంబరములు భిక్షాపాత్రయు ధరించెను. శుశ్రూష జేయుచున్నశిష్యు లైదుగురు 'సిద్ధార్థుఁడు ధర్మపథభ్రష్టుఁడై చెడిపోయినాఁడు.

నాస్తికుఁడైనాఁడని చెప్పుకొనుచు నాతనివిడిచిపోయిరి. మనుష్యసహాయము కోపల సినదుర్బలస్థితిలో నమ్మినయాప్తు లాయనను విడిచిచనిరి. శిష్యులుపరిత్యజించి పోయిన నాటియుదయము సిద్ధార్థుఁడు నిరంజననదీతీరమున నతఁడు మెల్లమెల్లఁగాసంచరించుచుండ సుజాతికనఁబడి యతని దోడ్కొనిపోయిమధ్యాహ్నభోజనముఁబెట్టెను. అతఁ డాహారము నొకమఱ్ఱిచెట్టుక్రింద బెట్టుకొని కూర్చుండి తినెను. నాటనుండి యావృక్షమునకు జ్ఞానవృక్షమని పేరు కలిగెను ఏల యన నీవృక్షముక్రిందగూర్చుండి తత్త్వవిచారము సేయుచుండ సిద్ధార్థునకు జ్ఞానోదయ మయ్యెను. నిరంజననదికిప్పుడు ఫల్గునది యని పేరు. ఆవటవృక్ష మున్నదేశమునకు బుద్ధగయ యని పేరు. బుద్ధగయలో నిప్పు డొకవటవృక్ష మున్నది. ఇది బుద్ధదేవాలయమునకు చేరి వెనుక ప్రక్కనొకమంటపము పైభాగమున మొలిచి యున్నది. ఈవృక్షముక్రింద గూర్చున్నడియే సిద్ధార్థుఁడు బుద్ధుఁ డయ్యెనని బౌద్ధులు నమ్ముదురు రెండువేలయైదునూఱుల సంవత్సరములనాటి వృక్ష మిప్పటికి నున్న దని నమ్ముట దుర్లభము. వెనుకటివృక్ష మంతరించుచుండ మరల దానిప్రక్కను మొలక నాటి మనవారు పెంచు చుండిరని యనేకు లూహించుచున్నారు. ఆవృక్షము తత్పరిసరభూములు దానిదగ్గఱ నున్న దేవాలయము బౌద్ధులకే గాక హిందువులకు గూడ నేడు సేవ్యములై పుణ్యక్షేత్రములై యున్నవి.

ఆవృక్షముక్రిందఁ గూర్చుండినప్పుడు సిద్ధార్థునిమనస్సు వెండియు సంక్షుభిత మయ్యెను. అతఁడు సంసారపరిత్యాగముఁ జేసి సుప్రసిద్ధులైనపండితుల నాశ్రయించి వేదాంతవిద్య నేర్చెను. ఆవిద్య యతనికక్కఱకు రాలేదు. తత్త్వశాస్త్రంబులతని నొకదరి జేర్చలేదు. కేవలము విద్యాభ్యాసమువలన బ్రయోజనము లేదని యతఁడు నియముఁడై యుగ్రతపంబులఁ జేసెను. భయంకరతపమువలన ఫలములే దని యతఁడు గ్రహించెను. అందువలన దేహము శుష్కించెను ప్రాణములు కంఠగతము లయ్యెను. ప్రయోజనము లే దని తపశ్చరణము మానెను శిష్యు లతనిని నాస్తికుఁ డని ధర్మభ్రష్టుఁడని నిందలు మోపి కూర్చున్నచోటునుండి కదలలేనియవస్థలో విడిచి పోయిరి. అతఁ డసహాయుఁడై కర్తవ్యము నిశ్చయింప లేకపరిపరి విధముల విచారింపఁదొడఁగెను. అట్టి యవస్థలో మరల గృహంబునకుఁ జని పిత్రుహస్తంబునుండి రాజ్యంబు స్వీకరించి దేశంబు బరిపాలించుచు సకలోపభోగంబుల ననుభవించుచు హాయిగ నుందునా? ఏల యీకష్టము లనుభవింపవలయు నను నాలోచన యతని మనంబునకు దట్టెను. ఈతలంపులను దవ్వుగఁ దోలుటకు నాభోగంబుల నుండి మనస్సును మరలించుటకు మనంబున గొప్పయుద్ధము జరుగవలసి వచ్చెను

ఈదురాలోచనము లన్నియు మారుని వలన గలిగె నవి సిద్ధార్థుఁడు నమ్మెను. చరిత్రకారులు నట్లె వ్రాసిరి. మారుఁ డనఁగా సామాన్యార్థము మన్మథుఁడు. దుర్బుద్ధుల కెల్ల నధిష్ఠాన మగుదేవత యని యిక్కడి యర్థము. కొందరిమతమునమారుఁ డనఁగా మృత్యుదేవత. మానవునిమనంబున గలుగు దుశ్చింత లన్నియు నేదో యొకానొక దేవతవలన గలిగె ననునమ్మక మైన నుండ వచ్చును లేదా తత్కాలమున గలిగిన మనోవికారములను మహాకవులు చాతుర్యాతిశయమున మూర్తిమంతములుగఁ జేసి యాలంకారికము గ వర్ణించి యుండ వచ్చును. యేది యెట్లున్నను జరిత్రకారులు వ్రాసిన విషయములు కొన్ని యిందుదాహరింపబడు చున్నవి. ఆసమయమున మారుఁడు ప్రత్యక్షమై సిద్ధార్థున కిట్లనియె. "ఓక్షత్రియా! లే లెమ్ము. నీకు మరణము సన్నిహితమై యున్నది." కాని సిద్ధార్థుని హృదయము నిశ్చలమై యుండెను. పిరికితన మతనిచెంతకు రాఁ జాలకపోయెను. అంతట మారుఁడు వజ్రసమానములైన తన బాణముల నతని పైఁ బ్రయోగించెను. కాని సిద్ధార్థుఁడు వానిని లెక్కసేయ లేదు. అంతట మారుఁ "డింక నాసైన్యంబుల నెల్లఁ గూర్చుకొని యీతని బలిమిం గెలువవలయు" నని మనంబున నిశ్చయముఁ జేసికొని తనమూఁకల నెల్లఁ జేర్చి యుద్ధ మారంభించెను. కొందఱు బల్లెముల దాల్చిరి. కొందఱు కత్తులు పూనిరి. కొందఱు చెట్లు పెరికికొని వచ్చిరి. కొందఱు దారుణము లైనవజ్రపుగదలు ధరించిరి. ఇట్లు నానాయుధపాణులైవచ్చిన యామారసైనికులలోఁ గొందఱుపందితలలవారు. కొందఱు చేఁపతలలవారు, కొందఱు గాడిదెతలలవారు, కొందఱు గుఱ్ఱపుదలలవారు, కొందఱు సర్పాకారులు. కొందఱు వృషభరూపులు. కొందఱు వ్యాఘ్రమూర్తులు. కొందఱు సింహశిరస్కులు. కొంద ఱనేకశిరస్కులు. తక్కినవా రనేకమృగాకారులు. కొందఱకు శిరస్సు లనేకము లుండియు నొక్కటే దేహము గలిగి యొక్కటే కన్ను గలిగి మొట్టమొదట కనఁబడి వెంటనే యెన్నెన్నో కన్నులు గలిగి కనఁబడిరి. కొందఱు బక్కపలుచగ నుండిరి. కొందఱు మహోదరులు. కొందఱు దీర్ఘకాయులు. కొందఱకుదరములె లేవు కొందఱు దీర్ఘపాదులు. కొందఱు మహాజానువులు కొందఱు నాట్యమాడిరి. కొందఱు కీచు మని ధ్వని చేసిరి. కొందఱు రెండుపాదములు దగ్గఱగఁబెట్టి దుమికిరి. కొంద ఱొండొరులను మోదుకొనిరి. కొంద ఱొకచెట్టుమీఁదనుండి యొకచెట్టుమీఁది కురికిరి. కొందఱు చెట్లసందున నెగిరిరి. కొందఱు భూమిని గంపింపఁ జేయుచుఁ దప్పటలు చఱచుచు నక్కలవలె నఱచుచు బిగ్గరగ నఱచుచు నానావిధ వికృతచేష్టలు చేయుచు నావృక్షము చుట్టుం జేరిరి. కొందఱు సిద్ధార్థుని మేనుముత్తువియలుగ ఖండింప నెంచిరి. కొంద ఱేకముగ మ్రింగివైవఁ దలంచిరి. కాని యీ

భయంకరరూపమువలన నీవికృతచేష్టలవలన సిద్ధార్థుని తలవెండ్రుక యైనకదల లేదు. తమయట్టహాసమునను సిద్ధార్థుఁ డించుకేనియుఁ జలింపమి మారునిమూఁకలు మిక్కిలివిషాదము నొందెను. అంతట మారుఁడు సిగ్గుపడి చిన్నవోయి నిజనివాసమున కరిగెను భగ్నమనోరథులై పరిజనులు వానిననుసరించిరి. సిద్ధార్థునిమనస్సు నిర్మలమై ప్రశాంతమై యుండెను. ఒకదేశరక్షకుఁడగుసిద్ధార్థునకును మూర్తీభవించినపాపమని చెప్పఁదగినమారునకును సంగ్రామము జరుగునప్పుడు మహాద్భుతములైననిమిత్తములనేకములు పుట్టెను. అనేకనక్షత్రములు భయంకరములై నేలపై రాలెను. ఆకాశము మేఘచ్ఛన్నమయ్యెను. అంధకారము గ్రమ్మెను. భూమి చైతన్యము లేనిదయ్యు మహాసముద్రములతోడను పర్వతములతోడను చైతన్యము గలదానివలె ప్రియుని కౌఁగిటనుండి బలాత్కారముగ లాగివైవఁబడిన పెండ్లికూతురువలె మహావాతమున గంపించు ద్రాక్షలతవలె మిక్కిలి కంపించెను. ఈభూకంపమువలన సముద్రము సంక్షుభిత మయ్యెను. నదులు సాగరగాములు కాక జన్మస్థానములపై నెదురు ప్రవహించెను. అనేకవర్షములనుండి పెరిగినవృక్షములతో గలిసి పర్వతశృంగములు పెళపెళ విరిగి నేలఁ గూలెను. ఝంఝూమారుతము వీచెను. గొప్పతుపాను పుట్టెను. మహాధ్వనియొకటి భంగకరమై ప్రొదమెను. చీఁకటి భానుమండలమును గ్రమ్మెను. తలలు లేనిభూతములు కోటానకోటులు నభోమండల మావరించెను.

ఈమార్గసందర్శనమును గూర్చి సిద్ధార్థుఁడు బుద్ధుఁడైనవెనుక తనశిష్యులతో నొకసారి యిట్లు చెప్పెను. "నిరంజననదీతీరమున నిర్వాణమార్గము నన్వేషించుచు నామనంబు నిరంతరధ్యాననిష్ఠయుండ మారుఁడు నాయెదుట నిలిచి నావిషయము నెంతో జాలి పడి యిట్లనియె. "నీవు మిక్కిలి చిక్కితివి. మందభాగ్యుఁడవైతివి. నీకు మరణ మాసన్న మయి యున్నది. వెయ్యిపాళ్ళు నిన్ను మరణము మ్రింగివైచినది. ఒక్కపాలుమాత్రమే జీవన మున్నది. ఓమాననీయా! ఏదోవిధముగ బ్రతికిన మంచిది. బ్రతికియుంటివా నీ వెన్నోమంచికార్యములు చేయఁగలవు. నీవు నిష్ఠపరుఁడవై హోమాదికర్మములు నెఱపుదువేని నీ కనేకశుభములు గలుగును. ఈధ్యానమార్గము నీ కెందుకు? ఆమార్గము దుర్గమము దుష్ప్రవేశనము." అప్పుడు మారునితో నే నిట్లంటిని. "ఓరీ దుష్టుఁడ! సోమరిపోతులచెలికాఁడా! నీ విక్కడి కేలవచ్చితివి? పో పో. శుభములు నా కేల? నాకు రాఁదగినశుభము లేవో నీవే చెప్పుము, నిర్వాణమార్గము బ్రవేశింపగల నను విశ్వాసము నాకు గలదు. శక్తి గలదు ధ్యానశక్తి గలదు. అట్టిసాధనములు నేను చేయుచుండ సుఖజీవనముఁ జేయుమని నీవేల నన్నిట్లు ప్రోత్సాహించెదవు? ఈవేఁడిగాడ్పు నదీప్రవాహముల నైన శోషింప

చేయఁగలను. అట్టిది క్రమక్రమముగ నామేన నున్న నెత్తురును మాత్రము శోషింప జేయదా? నెత్తురు ఎండిపోవుచుండ పిత్తశ్లేష్మములు గూడ నెండిపోవును. ఇట్టుల రక్త మాంసములు హరింప నామనసు ప్రశాంత మగును. అంతట నాబుద్ధి నాధ్యానము నాశ్రద్ధ సుస్థిరము లగును. ఇట్లు పరమార్థమునిమిత్తము ప్రయత్నించుచున్న నా కింద్రియసుఖములమీఁద మనస్సు చొరదు. ఇట్టి నే నెంతపరిశుద్ధుఁడ నగుదునో చూడుము. భోగము నీమొదటిసేన. అసంతుష్టి నీరెండవదళము. తృష్ణాబుభుక్షలు నీ మూఁడవసైన్యము. కామము నాల్గవ పృతన. మాంద్యము నీయైదవవరూథిని. పిరికితనము నీ యాఱవమూఁక. సందేహము నీసప్తమబలము. కాపట్యము మఱియు మరపు లాభము కీర్తి గౌరవము మఱియు నసత్కృత్యములవలన సంపాదింపఁబడిన ప్రసిద్ధి మొదలగునవి నీ యష్టమసైన్యము. పరదూషణములను జేసి యెవ్వఁ డాత్మస్తుతులఁ బరితుష్టినొందునో యతఁడు నీకు ప్రియుఁడు. ఇదియెల్ల మలినవర్తనుఁడ వగునీబలగము''

బుద్ధునిశిష్యురాండ్రలో నొకర్తు యనురాధ యనున దొకసారి యతని నిట్లడిగెను. "స్వామీ! మారుఁడు మారుఁడని జనులు చెప్పుకొందురు. ఆమారభూత మెక్కడనుండును?,, దానికి బుద్ధుఁ డిట్లనియె. "రాధా! శరీర మెక్కడనుండునో యక్కడ మారుఁ డుండును. చంపెడువాఁడు మారుఁడు. చచ్చెడువాఁడు మారుఁడు. కాబట్టి దేహమే మారుఁ డని నమ్ము. రోగము వ్రణము గాయము మాలిన్యము మలిన వర్తనము మొదలగునవన్నియు మారరూపములే. ఇది తెలిసినవాఁడు మారు నెఱిఁగిన వాఁడే.''

ఈసంభాషణమును బట్టి మారుఁడని వేఱొకపురుషుఁడు లేఁడనియు బుద్ధదేవుని మనస్సున బుట్టినవికారములే యీరూపమున వర్ణింపఁబడినవనియు మన మూహింప వచ్చును. శరీరశోషణము మొదలైనవి యేలచేసికొనవలయు ననువాలోచనము మొదటఁ బుట్టి యుండవచ్చును. తన మనోబలముచే వానిని దానే పరిహరించుకొని యుండవచ్చును. ఇదియె యీసంభాషణముయొక్క సారము.

—o—

సప్తమాధ్యాయము.

—:)o(:—

సిద్ధార్థుఁడు మారుని జయించునప్పటికి సూర్యాస్తమయము కాలేదు. పఠి యవహోర యగునప్పటి కతఁడు బుద్ధుఁ డయ్యెను. అనంతము లైనబ్రహ్మాండములయందుఁ గలసమస్త చరాచరవస్తువులయొక్కయు స్థితిగతుల నెఱుంగుటకుఁ దగినజ్ఞాన మతని కుదయించెను. రెండవహోర యగునప్పటి కతఁడు బ్రహ్మాండములయం దున్న సమస్త విషయములను దనదాపున నున్న పదార్థములను జూచినట్లు జూడ గలదివ్యదృష్టి సంపాదించెను. అనంతరము మానవునకు జన్మాంతరము లేల గలుగుచున్నవో యాకారణంబులఁ దెలిసికొను జ్ఞానమును నట్టికారణంబుల మొదటి నుండి తుదవఱకు తుద నుండి మొదటివఱకు వరసి శోధింపఁ గలజ్ఞానము నతనికిఁ గలిగెను. మఱియు నా రాత్రి చతురాశ్రమంబులఫలంబుల నతనికి ప్రాపించెను. మరునాఁ డరుణోదయ మగునప్పటికి సిద్ధార్థునియందు గలసమస్త ప్రాపంచికచింతలు నశించెను. నశించుటయు ననంతకోటిబ్రహ్మాండములలో నున్న సమస్త జంతువులు మున్నెన్నఁడు గని విని యెఱుంగనిపరమబుద్ధుని సందర్శించి ధన్యతఁ జెందెను. అంతట బుద్ధదేవునిశరీరమునుండి యాఱురంగులు గలకిరణములు బయలుదేఱి యాజంతువులపైఁ బ్రసరించెను. అంతట నాకిరణములు నిమిషమాత్రమైన నొక చోట నిలునక యొకప్రాణిమీదనుండి మఱియొక ప్రాణిమీఁదికిఁ బ్రసరించుచుం డుటచేత తేజోవంతము లైనభూతముల నలరించుచు నొకసారి నీలమేఘమువలెను, వేరొకసారి కొండగులాబివలెను, మఱియొకసారి తెల్లదువ్వలువవలెను, నింకొక సారి యెఱ్ఱపూవులదండవలెను మఱియొకతూరి తేజోవంత మగుస్తంభమువలెను, నానావర్ణములు దాల్చుచుఁ జూపర కద్భుత మావహిల్లఁ జేసెను. అవి చూచినవా రందఱు నహహా యెట్టివర్ణములని ప్రశంసించిరి. అట్లు ప్రశంసించుటచే వారు ధన్యులైరి. ఆధన్యత్వముచేత జన్మవిముక్తి వారికిఁ గలిగెను. అతడు గర్భస్థుఁడైన కాలమునను జన్మకాలమునను గనఁబడినముప్పదిరెండుమహాద్భుతములు నాడు మరల కనఁబడెను. అప్పుడు బుద్ధునకు సమర్పింపబడిన వెలలేనికానుకలని లక్షఁ నాలుక లైనవర్ణింపఁ జాలవు. అప్పుడు కలిగినమహాద్భుతములను మరలఁ జెప్ప జాలము. సిద్ధార్థుఁడు బుద్ధుఁ డైనతోడనే యమృతపూర్ణభాండమువలె నుండెను అతనిమనస్సు ధర్మామృతముతో నిండి యుండెను ఆసమయమున నతఁ డానంద

చాతిశయమున నీక్రిందివిధమునఁ బలికెను. "నే నెవనికొఱకు వెదకుచున్నానో యానిర్మాతను జూడకపోయిన పక్షమున ననంత జన్మపరంపరాపరియాణముల నేను చేయవలసినవాఁడనె. పునర్జన్మము లత్యంతబోధకములు. ఆ జన్మనిర్మాతను నేను కనుఁగొనఁ జూచి యిట్లంటిని. "నానిమిత్తము నీవు వే రొకగృహము కల్పింపఁ జాలవు. నీదూలములు భగ్నములైనవి. నీవాసములు చెదరిపోయినవి. ప్రాపంచిక పదార్థములనుండి నామనస్సు విడిచిపోయినది. నే నిప్పుడు నిష్కామస్థితిని బ్రాపించితిని" ఇట్లు సిద్ధార్థగౌతముఁడు వటవృక్షచ్ఛాయను గూర్చుండి సకలకామనాత్యాగము జేసి జగద్వంద్యుఁడై బుద్ధుఁ డయ్యెను. మరణశూన్యమై శోకవివర్జితమై బాధాంతకమై పునర్జన్మరహితమై రోగదూరమై వార్ధక్యాభావమై కామక్రోధనాశకమైనయవస్థను బొందుటకై యెన్నిమార్గములు కలవో యన్నిమార్గములయందున నతఁడు నడచెను. కాని యతఁడు గమ్యస్థానమును చేర లేదు. ఆనాటి విద్వాంసు లందఱు మోక్షోపాయమని దేని నగ్గించి యనుసరించి శిష్యులకు బోధించిరో యామార్గంబుల నతఁడు నడిచి విసికి భగ్నమనోరథుఁడై గమ్యస్థానముఁ జేర లేక మరణావశిష్టుడై యెట్టకేల కావృక్షచ్ఛాయఁ జేరి దిన మంతయు పరమధ్యానాంతరంగుఁడై కూర్చుండి మనఃపరిభవములైన యనేక సంకటములకు లోనై యిట్లు విచారింపఁ దొడఁగెను. "ఆలుబిడ్డల విడిచి సన్యసించి జపంబులు తపంబులు చేసి మరల గృహాభిముఖుఁడనై పోవలయునా? మరల సంసారి నగుదునా? మెండియు భోగపరాయణుఁడను కావలయునా? జన్మపరంపరనుండి విమోచనము గలిగించు మోక్షోపాయము లేదా?" అట్లు విచారించుచు నతఁడు గాఢసమాధిలోనుండ మెఱపువలె నతని మనంబున నాకస్మికముగ నఖండజ్ఞానోదయమయ్యెను. నిర్వాణమునకు నిజమైన దారి యతనికిఁ బొడకట్టెను. అతఁడు బుద్ధుఁడయ్యెను. ఆట్టిపరమావధి నతఁడు ప్రాపించినను నతనికిఁ గష్టము తప్పలేదు. అతని సంకల్పము విఘ్నముఁ జేయుటకు మారుఁ డతనికి మరలఁ గనఁబడెను. నాఁడు తనకు మారునకు జరిగిన సంభాషణమును బుద్ధుఁడు శిష్యులతో నీక్రిందివిధమునఁ జెప్పెను. "అప్పుడు దుష్టాత్ముఁడైనమారుఁడు నాకడకు వచ్చెను. వచ్చి నాప్రక్క నిలువబడెను. నిలువంబడి నన్నుజూచి యిట్లనియెను. "ఓ మహాపురుషా! ఓసిద్ధసంకల్పా! నిర్వాణము బ్రవేశింపుము. నిర్వాణము బ్రవేశింపుము." అనవుడు దుష్టాత్ముఁడైన మారునకు నే నిట్లంటిని "ఓరిదుష్టుఁడ నేను నిర్వాణము బ్రవేశింపను జ్ఞానులును బోద్ధలు నగుభిక్షువులను నేను శిష్యులుగ చేయువఱకు వారు ధర్మమును శ్రద్ధతో నాలకించి నాసిద్ధాంతముల పరిచయము గలిగి యనుభవశాలురై ధర్మ

మార్గమున నడచుచు సూత్రములయందు సంపూర్ణపరిజ్ఞ గలిగి నామతమును శోధించి వ్యాపింపఁ జేయునవఱకు గురుముఖంబున దాను విన్నదంతయు వెలిబుచ్చి లోకసంరక్షణార్థ మెల్లయెడల సంచరించి తను జ్ఞానముచేత విరుద్ధవాదములను దుర్జనుల వలన గలుగు నాటంకములను దొలగించు వఱకు నేను నిర్వాణమునఁ బ్రవేశింపను. ఓదుర్మార్గుఁడా! నేను చూపిన పవిత్రజీవనము జయమంది జనసమ్మతి వడసి మానవజాతియంతటను వ్యాపించి సిద్ధాచారమై యెల్లరకుఁ దెలియువఱకు నేను నిర్వాణమునఁ బ్రవేశింపను.''

మారునకును బుద్ధునకును జరిగినట్లు వర్ణింపఁబడిన యీసంభాషణముయొక్క భావ మేమైయుండు నని మనము ప్రశ్నఁ జేసికొని విచారింపవలెను. శిష్యులకు భక్తి పారవశ్యము గలిగినప్పుడు గురువులయందు మహామహిమలు బొడగట్టును. అనంతకోటిబ్రహ్మాండములు చరాచరాములు మొదలైనవగుపడుటయెల్ల మహిమలలోని భాగమె. మారోత్పత్తి గూడ మనోవికారము, కవిచాతుర్యము నని యిదివఱకే వ్రాయఁబడినది. ఈమార్గదర్శనము గూడ నట్టిదే. మారుఁడు తన్ను నిర్వాణముఁ బ్రవేశింపు మని యనఁగా మరణము నొందు మని యుపదేశించినట్లును, దానికిఁదా నియ్యకొనకపోయినట్లును బుద్ధుఁడు శిష్యులతోఁ జెప్పినాఁడు. దానిసార మిదియై యుండవచ్చును. చిరకాలమునుండి తానపేక్షించినబుద్ధత్వము తనకు సంప్రాప్తించి యుండుటచే నభీష్టఫలసిద్ధి యైనది కదా యింక నీతుచ్ఛజీవితముతోఁ బ్రయోజన మేల? రోగభూయిష్ఠ మైనయీశరీర మెందుకు నిర్వాణ మేల ప్రవేశింపఁగూడ దను నాలోచన మతనిమనంబున దోఁచి యుండవచ్చును. జన్మపరంపరారహిత మైనశాశ్వతపదవి కప్పుడే పోవదలఁచి ఘటము నాశముచేయ దలఁచుకొని యుండవచ్చును. ఈదెడ్డతలంపే మారసాక్షాత్కారము. ఆతలంపును దనజ్ఞానఫలముచే నడంచుటే మారవిజయము. మహైశ్వర్యము, సంసారముఁ బరిత్యజించి ఆకులుఁ గాయలుఁ దుంపలుఁ దిని పడరానిసిలుగులం బడి ప్రాణనాశమున కైన నోర్చి సంపాదించినయాదివ్యజ్ఞానము పాపాంధకారమునం బడి మ్రగ్గుచున్న లోకమున కుపకరింపకుండ తనతో నంతమై పోవుట యనుచితమను మంచితలం పాసమయమున జనియించి యుండవచ్చును. ఆత్మహత్యఁ జేసికొన్నపక్షమునఁ దనవైరాగ్యముఁ దన తపము వేయేల తా నీలోకమున జన్మించుట, వ్యర్థము లని యతనికిఁదోఁచి యుండవచ్చును. ఇట్లు తోఁచినపిదప నతఁ డాత్మహత్యకు దిగక యుండె నని మన మూహింపవచ్చును.

అనంతరము గాఢసమాధినిష్ఠుఁడైనయాబుద్ధునిమనంబున మఱియొక యాలోచన ప్రసరించెను. అది యీక్రిందివిధముగ నుండెను. "తెలిసికొనుటకు గనిపెట్టుటకు దుర్లభమైనగొప్పసత్యమును నే నీదినమునఁ గనిపెట్టితిని. ఇది శాంతిప్రదము, గంభీరము; బుద్ధీంద్రియముల కతీతము; విద్వజ్జనజ్ఞేయము; పరమార్థము. మానవుఁడు భూమిమీఁదనె చరియించుచున్నాఁడు. భూగోళమునందె వ్యాపారములు సేయుచున్నాఁడు. భూగోళమునందె సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచున్నాఁడు. అట్టివాఁడు భావాతీతములైన కారణసూత్రములను గార్యకారణధర్మములను గ్రహింపఁ జాలఁడు. అంతియెకాదు. అట్టివాఁడు చక్రప్రకంపనావినాశము ప్రాపంచికవ్యవహారవిముఖత సర్వకామవినాశము నిరీహత్వము నిర్వాణప్రవేశము మొదలగు గురుతరవిషయములను గ్రహించుటరిది. అట్టివారికి నే నీపరమధర్మము బోధించితినా మానవజాతి గ్రహింపకపోవుట తటస్థించును. అందువలన నేను పరిశ్రాంతుఁడ నగుదును. నాక నేకబాధలు కలుగును. నే ననేకబాధలుపడి సంపాదించిన యీపరమార్థము నేలప్రపంచమునందు వెల్లడి చేయవలయును? కామక్రోధపరవశుఁడైనవానికి సత్యము కనఁబడక దాగి యుండును. ఆసత్యము కఠిన మనస్కునకెన్నఁడు వశముకాదు. అది గంభీరము; మహాద్భుతము; దుస్సాధ్యము. ప్రాపంచికవ్యవహారముమీఁద మగ్నుఁడైనవాఁడు దానిని గ్రహింపఁ జాలఁడు."

ఆయాలోచనలు స్ఫురించినప్పుడు బుద్ధుఁడు తన సిద్ధాంతముల నెవరికి బోధింపక నిశ్చలముగ నెచ్చటనో యొకచోట ధ్యానము జేసికొను చుండవలయునని సంకల్పించెను. ఆసంకల్పము నతఁడు నెఱవేర్చెనా చిరపరిశ్రమముచేత గనిపెట్టఁబడిన పరమార్థము ప్రపంచమున కప్రాప్యమై గూఢమై సముద్రగర్భితమైన రత్నమువలె భూగర్భితమైనసువర్ణమువలె దుర్లభమై యుండును గదా. అట్టియెడ సురముఖ్యుఁడైనబ్రహ్మ బుద్ధునికడకువచ్చి యాసత్యము లోకమునకు బోధింపు మని యానతిచ్చెనఁట. బ్రహ్మ ముమ్మారు నొక్కి చెప్పినంగాని బుద్ధుఁ డియ్యకొనఁ డయ్యె. అత్తరి బుద్ధుఁడు జ్ఞాననేత్రముతో విశ్వ మంతయు నొక్కమాఱు పాఱఁజూచెను. అప్పు డతనిదృష్టికి బరిశుద్ధాత్ములు మలినాత్ములు సాధుస్వభావులు దుష్టస్వభావులు గనఁబడిరి. అప్పుడు బుద్ధుఁడీక్రిందివిధమునఁ బలికెను "నాకేదో యాపద సంభవించుననుకొని నేను కనిపెట్టినసత్య మింతవఱకు లోకమునకుఁ బ్రచురింప లేదు. ఈముక్తిమార్గద్వారము సమస్తజనులకుఁ బ్రవేశింపఁ దగినదై తెఱవఁబడి యుండుఁ గాక! వీను లున్నవారు వినఁదగిన యీపదార్థము విని విశ్వసించి తరింతురు గాక!"

దశమాధ్యాయము.

ఇత్తెఱంగున సిద్ధార్థుఁడు బుద్ధుఁడై బహుపరిశ్రమలబ్ధమైన పరమధర్మము లోకమునకు బోధింపవలయు నని సంకల్పించి మొట్టమొదట "నే నీధర్మ మెవరికి బోధింతును. ఎవ్వరు దీనిని సులభముగ గ్రహింపఁ గల" రని తనలో వితర్కించెను. అలరకాముఁడు మిక్కిలి తెలివి గలవాఁడు; విద్యావంతుఁడు; గావున నతఁడు తన సిద్ధాంతమును గ్రహింపఁ గలసమర్థుఁ డని భావించి యతఁడాపరమార్థము వానికి బోధింపఁ దలఁచెను. అలరుఁ డనునతనికే యలరకాముఁ డను పేరు గలదు. సిద్ధార్థుఁడు సన్యాసము స్వీకరించినవెంటనే విద్యాభ్యాసముఁ జేయుట కలరు నాశ్రయించెను. అలరుఁ డెక్కడ నున్నాఁడని యతఁ డడుగ మృతి నొందె నని చెప్పిరి. అనంతర మతనికి మహాపండితుఁడైనయుద్రక రామపుత్రుని పేరు స్మరణకు వచ్చెను. ఉద్రక రామపుత్రుఁ డనఁగా నుద్రకుఁడే. అలరునియొద్ద విద్య చాలించిన పిదప సిద్ధార్థుఁడు జ్ఞానసంపాదననిమిత్త మితనియెడఁ జేరెను. ఈతఁడును దన సిద్ధాంతము నశ్రమంబున గ్రహింపఁగలఁడని యతఁడు తలంచెను. కాని యుద్రకుఁడు గూడ కాలధర్మము నొందె నని తెలిసెను. అనంతర మతనికి మున్ను తాను కఠోర తపంబు సేయుచుండఁ దనకు విధేయులై శుశ్రూష జేసి తాను తపము చాలించిన పిదప దన్ను విడిచి పోయిన యైదుగురుశిష్యులు జ్ఞప్తికివచ్చిరి. వారత్తఱి వారణాసి నగరమునఁ దపంబు సేయుచుండి రని విని వారిం గలసికొనుటకు బుద్ధుఁ డక్కడకుఁ బయన మయ్యెను. ఉపకుం డనుదిగంబరయోగి యొకఁడు వారణాశికిఁ బయన మయిపోవుచున్న సిద్ధార్థుని గనుంగొని యిట్లనియెను. "మిత్రుఁడా! నీశరీరచ్ఛాయ స్వచ్ఛమై మెఱయుచున్నది. నీముఖము జ్ఞానద్యోతకమై యున్నది. ఎవని సిద్ధాంతమును నమ్మి నీ వీప్రపంచమును బరిత్యజించితివి. నీగురు వెవ్వరు. ఎవని ధర్మము నీవవలంబించితివి." అనవుడు బుద్ధుఁ డిట్లుత్తరము చెప్పెను. "అయ్యా! నే నెల్లశత్రువుల జయించితిని. నేను బుద్ధుఁడను నేను సర్వవిధముల నిష్కళంకుఁ డను. నేను సర్వముఁ బరిత్యజించితిని. కోరికను నాశనము జేసి నేను ముక్తి వడసితిని. స్వయముగానె జ్ఞానసంపాదనముఁ జేసికొన్న నేను నా కొకఁడు గురువు కలఁడని యెట్లు చెప్పఁగలను. నాకు గురువు లేఁడు. నాకు సముఁడు లేఁడు. ఈ మనుష్యప్రపంచమునందును దేవతాప్రపంచమునందును నాతుల్యుఁడు లేఁడు. ఈప్రపంచమునందు నేనే పరిశుద్ధుఁడను. నేనే

పరమగురువును. నేనే లోకాతీతుఁడైన సంబుద్ధుఁడను. నేను శాంతిని నిర్వాణమును బడసితిని. ధర్మరాజ్యసంస్థాపనముఁ జేయుటకుఁ బుణ్యనగర మైన వారణాశికిఁ బోవుచున్నాఁడను. మాయాంధకార బంధుర మయిన యీ ప్రపంచమున నమృతత్వ మను మహాభేరిని నేను మ్రోయించెదను.'' అని బుద్ధుఁడు మహోత్కృష్టము లైన వాక్యములు పలుక ''నట్లయిన నద్వితీయుఁడు పరమపావనుఁడు నగు జినుఁడవా'' యని యుపకుఁ డడిగెను. అతనికి మహాత్ముఁడైన బుద్ధుఁ డిట్లు బదులు చెప్పెను ''కోరికల నడంచిన జను లందఱు నావంటివారె. నేను సమస్తపాపముల జయించితిని. కాఁబట్టి జినుఁడను నేనే'' 'అట్లైన కావచ్చు' నని పలికి యుపకుఁడు తలయూఁచి మఱియొకమార్గమునఁ బోయెను. అనంతరము బుద్ధుఁ డొకచోటనుండి మఱియొక చోటికిఁ బ్రయాణములు చేసి తనకు గమ్యస్థానంబును వేదశాస్త్రనిలయంబును సర్వజనసేవ్యంబును బరమపవిత్రంబు సిద్ధజన నివాసంబు గంగాప్రవాహాభిశోభితంబును నగు గాశీకానగరంబుఁ బ్రవేశించెను. ప్రవేశించి మృగదావనంబు సొచ్చి యచ్చోటఁ దపోనిరూఢు లైన పూర్వశిష్య పంచకమును జూచెను. వా రతనిని ముందుగా దౌదవ్వులం గని తమలోఁ దా రిట్లనుకొనిరి. 'అదిగో గౌతమశ్రమణుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. ఈతఁడు తపంబు చాలించి హాయిగ సుఖము ననుభవించుచున్నాఁడు. మన మాసనములనుండి లేవవద్దు. అతనికి నమస్కరింప వద్దు అతనిచేతనుండి శాటీకమండలము లందుకొని గౌరవింప వద్దు కాని మన మిక్కడ వానినిమిత్త మొక యాసనము నైచి యుంచుదము. ఇష్టమయినయెడల నతఁడు దానిమీఁద గూర్చుండును గాక!' అట్లు వారు కృతప్రతిజ్ఞులై బుద్ధునియెడ ననాదరణముఁ జూపఁ దలంచిరి ; కాని తమప్రతిజ్ఞా ప్రకారము జేయుట వారిశక్య మయినది కాదు: బుద్ధుఁడు తమ్ము సమీపించిన తోడనే తదీయ తేజఃప్రభావనిర్జితులై యయ్యైవురుఁ బ్రతినల నెఱవేర్చుకొన , లేక యప్రయత్నముగ దిగ్గున లేచి యామహాత్మున కెదురుగాఁ జని తోడ్కొనివచ్చిరి. అం దొకఁ డాయనచేతనుండి శాటీకమండలముల నందుకొనియెను. ఒకఁ డాసనము వైచెను ఒకఁడు పాదపీఠ ముంచెను. ఒకఁడు పాదప్రక్షాళనమున కుదక మందిచ్చెను ఒకఁడు కాళ్ళు తుడుచుకొనుట కంగవస్త్రము సమర్పించెను. బుద్ధుఁడు కూర్చుండి పాదప్రక్షాళనము జేసినపిదప 'మిత్రమా! గౌతమా నీ వెందుండి వచ్చుచున్నా' వని వా రడిగిరి. అడుగుటయు బుద్ధుఁ డిట్లనియె. 'ఓయీ గురులార! తథాగతుని వెనుకటి పేరఁ బిలువఁ గూడదు. మిత్రుఁ డనఁ గూడదు. తథాగతుఁ డనఁగా నెవ్వఁ డనుకొన్నారు. పరమపావనుఁ డయిన సంబుద్ధుఁడు. నేను జెప్పునది వినుండు. నేనమృతత్వ

ము బఱసితిని. ఆసిద్ధాంతము నేను మీకు గఱపెదను. నేను చూపెడుమార్గమున మీరు నడతు రేని సత్యమును మీరే తెలిసికొని ముఖాముఖిఁ జూచి సిద్ధిఁబొందఁ గలరు.' అనవుడు నాయోగు లేవురు తథాగతుని వాక్యములందు నమ్మిక లేక యిట్లనిరి. 'మిత్రుఁడా గౌతముఁడా నాఁడు నీవు తాల్చిన యామహానియమముల వలనను సలిపినదుర్భర తపంబులవలనను నాచరించిన కఠోరవ్రతంబుల వలనను మనుష్యాతీతములయిన శక్తులను నీవు బడయఁజాలనైతివి. సంపూర్ణజ్ఞానాంతర దృష్టులవలనఁ గలుగు నుత్కృష్టదశను ప్రాపింపనైతివి. అట్టి తపోనియమములు సలిపిన నీకు సిద్ధి గలుగనపుడు నేఁడు తపంబు చాలించి భోగముల ననుభవించుచు హాయిగఁ దిరుగుచున్నపుడు మనుష్యాతీతశక్తులు నీ కెట్లు కలుగును. జ్ఞానలబ్ధ మగునుత్కృష్టదశ నీ కెట్లు సంప్రాప్తించును' ఆప్రశ్నమునకు బుద్ధుఁ డిట్లుత్తరము చెప్పెను. 'తథాగతుఁడు భోగముల ననుభవించుట లేదు. అతఁడు ధర్మసాధనముల విడిచిపెట్ట లేదు. అతఁడు పురుషుల జీవనమువంక జనలేదు. ఓయోగులారా! నే నిదివఱ కెన్నఁడయిన మీతో నిట్లు మాటాడితినా.' 'లేదు. లేదుఁ నీ వెన్నఁ డిట్లు మాటాడ లే' దని వారు బదులు చెప్పిరి. అనవుడు నతఁడీ క్రిందివిధమున వారి కుపదేశము జేసెను. 'అట్లయిన నోయోగులారా నాచెప్పినది వినుండు. ప్రపంచముఁ బరిత్యజించిన మనుష్యుఁ డనుసరింపఁ దగని యుత్కృష్టపద్ధతులు రెండున్నవి. ఇంద్రియముల నాకర్షించునట్టియు ముఖ్యముగ భోగానుభవమునకు దారిచూపునట్టియుఁ గార్యముల నాచరించుట మొట్టమొదటిది. ఇది ప్రప్రథమమునఁ బరిత్యజింపఁ దగినది. ఇట్టిదానిచే మానవుండు సంతుష్టి గనుట మిగుల నింద్యము, ననర్హము, నిష్ప్రయోజనము, ప్రాపంచిక విషయములందు తగులొన్న వానికి మాత్రమె యది తగును. తపోనిష్ట పేరు పెట్టి యాత్మబాధ గలిగించుకార్యముల నాచరించుట రెండవది. ఇదియు దూరముగఁ బరిత్యజింపఁ దగినదె. ఇయ్యదియు ననర్హమె నింద్యమె నిష్ప్రయోజనమె. ఈరెంటికి మధ్యమార్గము మఱియొకటి యున్నది. అది తథాగతుఁడ నయిన నేను కనిపెట్టినాను. అది జ్ఞానప్రదమై కన్నులు తెరపించును. మనస్సునకు శాంతి నొసంగును. అత్యున్నత జ్ఞానమునకు దారిచూపును. సంపూర్ణబుద్ధత్వమునకుఁ దోడుపడును. ఆమధ్యమార్గ మేది యని మీ రడుగవచ్చును. ఆమార్గ మష్టవిధము. సదభిప్రాయము, సదాలోచనము, సత్సంభాషణము; సద్వర్తనము, సజ్జీవనము, సత్ప్రియత్నము, సన్మనస్కృత, సన్మననము. జన్మము దుఃఖకరము. క్షీణత్వము దుఃఖకరము. రోగము దుఃఖకరము. మరణము దుఃఖకరము. అనిష్టపదార్థసంగమము దుఃఖకరము. ఇష్టపదార్థవియోగము

దుఃఖకరము. రాగజనితములైన భావము లన్నియు దుఃఖకరములు. దుఃఖానుభవమును గూర్చి చెప్పఁదగినయుదాహరణ మిదె. దుఃఖసముత్పత్తిని గూర్చి చెప్పెదవాన్నమ వినుండు కోరిక నశింపక స్థిరమై యుండుటయె దుఃఖమునకు ముఖ్యకారణము. ఆకోరిక పునర్జన్మహేతువు. అది భోగములపై నాస గొల్పును. ఒకమా రొకపని చేసి ఒకమారొకపని జేసి యాకోరిక సంతుష్టిఁగను చుండును. ఒకమారు మఱియొకజన్మ మెత్తవలయు ననుతలంపు గలిగించు చుండును. ఒకానొకప్పు డీజన్మమునందె యెట్లైన సిద్ధిబొంది మనోరథసిద్ధిఁ బడయవలయు ననుసంకల్పము గలిగించు చుండును. దుఃఖము నాశనము జేయుటను గూర్చి చెప్పఁదగినపరమార్థ మిదిగో వినుండు, తృష్ణను ముందుగా నాశనము జేయవలయును. అనఁగా మనుష్యుఁడు ముందు కోరికను నాశనము జేయవలయును. అది నాశనమైనయెడల నింద్రియదుఃఖమే నశించును. ఈతృష్ణను దూరముగా దోలవలయును. దానిని బరిత్యజింపవలయును. ఒకక్షణిమైనను దానిని మానసములో నిలువనియ్యఁ గూడదు. ఈదుఃఖనాశనమునకుఁ దగినసాధనములఁ గూర్చి చెప్పఁదగినపరమార్థ మేదన నెనిమిదివిధములైన సన్మార్గముల నడచుటయె. దుఃఖమును గూర్చియు దుఃఖకారణమును గూర్చియు దుఃఖకారణ నాశనమును గూర్చియు దుఃఖకారణనాశనసాధనములఁ గూర్చియు నెట్టిసిద్ధాంతములను మనకు బ్రాచీనులిచ్చియుండలేదు. కాని యట్టివానిని గనిపెట్టుటకు నాలో నంతర్నేత్రము బయలుదేఱినది. తద్విషయస్వభావజ్ఞానము ప్రాపమినది తత్కారణపరిజ్ఞానము సముద్భవిల్లినది. ప్రశాంతమార్గమును గనిపెట్టుటకుఁ దగినయాత్మజ్ఞానము సముత్పన్నమైనది. అంధకారమును బటాపంచలు చేయఁగలజ్ఞానజ్యోతి వెలింగినది. ఆనాల్గువిషయములఁ గూర్చియు నాజ్ఞానము నాయంతర్దృష్టియు విశదములుగ నెంతకాలము లేవో యంతకాలమును నేను శ్రమణులకును బ్రాహ్మణులకును మనుష్యులకును దేవతలకును దురాప్యమైనయాజ్ఞాన మార్గమునఁ బ్రవేశించితినో లేదో నిశ్చయముగ నెఱుఁగఁజాలనైతిని. ఆనాల్గువిషయములఁ గూర్చియు నాజ్ఞానము నాయంతర్దృష్టియు విశదములెప్పుడైనవో యప్పుడే నేను శ్రమణులకు బ్రాహ్మణులకు మనుష్యులకు దేవతలకు దురాప్యమైనయాజ్ఞానమార్గమునఁ బ్రవేశించితి నని నిశ్చయముగ నెఱిఁగితిని. ఇప్పుడీజ్ఞానము నీయంతర్దృష్టియు నాలో నుద్భవించినవి. నేను బడసినముక్తి నిశ్చలమైనది. ఇదియే నాకడపటిజన్మము. ఇఁకమీఁద నాకుఁ బునర్జన్మము లుండవు" ఈబోధ మాయైదుగురిమనస్సులమీఁద నమృతవర్షమువలె పడెను. అదివఱకు వా రెన్నో పుణ్యనదులలో స్నానము జేసిరి. సాంగముగ వేదము నధిగమించిరి. కర్మానుష్ఠానతత్పరులైరి. ఉగ్రతపముల నాచరించిరి. శరీరము శుష్కింపఁ[illegible]

జేసిరి. ఎన్ని చేసినను నిష్కంటకమ మయిన మార్గము వారికిఁ బొడకట్టలేదు. కుంభవృష్టివంటి యీబోధామృతము కురిసినతోడనె చిరకాలమునుండివారి మనస్సుల నంటియున్నమాలిన్యము కడిగివైవఁబడెను. వారిమనో నేత్రములకు చక్కని దారిపొడగట్టెను. ఆయేవురిలో వయోవృద్ధుఁడైన కౌండిన్యుఁడు మొట్టమొదట నీ నూతనధర్మ మనుసరించి బుద్ధునిశిష్యుఁ డయ్యెను. తక్కిననలువురు గలిసియు వేరువేరుగను బిమ్మట నతనితోఁ గొన్నిసాయలు వాదములు సెలిపి సందియంబులఁ దొలఁచుకొని శిష్యులైరి. అట్టిమహా పత్సమయమున నతనిం బరిత్యజించి ధర్మభ్రష్టుఁడని యతని నధిక్షేపించి యతనియెడ ననాదరణముఁ జూపవలెనని సంకల్పించినవారె యతని బోధామృతాస్వాదనము జేసి పూర్వ మనుసరించినమూఢమార్గమువిడిచి మంచిదారిఁబడి బుద్ధదేవుని ప్రథమశిష్యులైరి.

ఈయేవురితరువాత బుద్ధధర్మమును స్వీకరించినవాఁడు వారణాశీపురవాసియు మహాధనవంతుఁడు వడ్డివ్యాపారమువల్ల జీవించువాఁడు నగునొకవర్తకునికుమారుఁడు. అతనిపేరు యాసుఁడు. అతనికి మూఁడుమహాభవనములు కలవు. అందొకటి శీతకాలముకొఱకు. మఱొకటి వర్షకాలమునిమిత్తము. వేరొకటి గ్రీష్మకాలముకొఱకు. ఏమందిర మేకాలమునిమిత్త ముద్దేశింపబడినదో యామందిరమున నాకాలమున నతఁడు వసియించు చుండును ఆమందిరంబులయందు నిరుపమాన సౌందర్యము గలవిలాసవతులు తమపాటలచేత నాటలచేత రూపములచేత నతనిని మెప్పించి సుఖింపఁ జేయు చుందురు. ఒకనాఁడు యాసుఁ డామందిరంబులలో నొకదానియందుఁ బవ్వళించి నిదురించెను, జవరాండ్రగునతని ప్రియురాండ్రును మయి మఱచి నిదురవోయిరి. తొల్లి గౌతమబుద్ధునకు తటస్థించినయవస్థయె నాటిరేయి సంపన్నుఁడైనయావణిక్కుమారునకు సంభవించెను. దైవవశమున యాసున కంగనలకంటె ముందు మెలకువవచ్చెను. వచ్చుటయు వారివికృతాకారము లతనికంటఁ బడెను. ఒకతె వాయించుచున్నమద్దెల మెడక్రిందఁ బెట్టుకొని పండుకొనియెను. ఒకతె మ్రోయించుచున్నగానయంత్రము బాహుమూలమునఁ బడెను. ఒకతెకొప్పు విడిపోయెను ఒకదాని నోటనుండి లాలాజలము గారెను. వాండ్రందఱేమేమో నిద్రాప్రలాపవాక్యముల గొణుగుకొనసాగిరి. అత్తరి నాయవస్థ జూచినవారికి బలుపెనుఁగులనడుమ నున్నట్లు తోఁచకపోదు. యాసుఁ డది చూచినతోడనె హేయమయిన యతనిజీవనము కన్నుల గట్టినట్లగపడెను. అగపడుటయు నతఁడు భయశోకాన్వితుఁడై హాయెంతదుఃఖ మెంత యపాయమని పలికెను. అట్లుపలికి యతఁడు తత్క్షణమె ప్రియాంగనలను మందిరంబులను విడిచివైరాగ్యప్రేరితుఁడై బుద్ధదేవనిలయమయిన మృగదావకానన మునకరిగెను.

మహానుభావుఁ డైన శాక్యసింహుఁడు గౌతముఁడు నిర్వాణమార్గము గనిపెట్టి పతితులను పావనుల జేయుచున్నాఁడని యాతని మున్నె యాతఁడు విని యుండుటం జేసి యక్కోటికిఁ బోయెను. ప్రాపంచికబాధలనుండి మానవుని రక్షింపఁ గలసమర్థుఁడత డొకఁడే యని యతనికిఁ దోఁచెను. యాసుఁ డతఁ డున్నతావునకుఁ జని యతనిం గాంచి హా! యెంతదుఃఖ మెంతయపాయము! మరల పలికెను. "ఇక్కడ దుఃఖము లేదు. ఇక్కడ నపాయము లేదు. మిత్రుఁడా! యిటు వచ్చి కూర్చుండుము. నేను నీకు సత్యధర్మముపదేశించెదను. రారా." యని బుద్ధుఁడు సాదరముగ నతనికిఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అప్పలుకులు శ్రవణగోచరములగుటయు యాసుఁడు మేరమీఱిన యానందము నొంది యతని సామీప్యమున కరిగి కడువినయంబున నమస్కరించి దాపునఁ గూర్చుండెను. అంతట బుద్ధుఁడతనికిఁ బరమార్థముపదేశించెను. బిచ్చము పెట్టుటవలన గలుగుఫలమును ముందుగాఁ జెప్పి పిమ్మట నతఁడు మానవధర్మములు, నీతి, స్వర్గము, దురాచారములు, గర్వము, పాపము, తృష్ణ మొదలగువానిని గూర్చి యుపన్యసించి యవ్వాలఁ గోరికల జయించుటవలన గలుగులాభముల నుగ్గడించెను. యాసుని మనస్సు ధర్మోపదేశమునకుఁ దగినస్థితిలో నున్న దని తెలిసికొన్న పిదప భగవానుఁ డైన బుద్ధుఁడు తనసిద్ధాంతము నుపదేశించెను. అనఁగా దుఃఖము దుఃఖకారణము దుఃఖకారణనాశనము నిర్వాణమార్గసాధనము మొదలగుమార్గములనుపదేశించెను ఉపదేశానంతరమున సిద్ధమనస్కుఁ డైనయాసుఁడు భిక్షు వయ్యెను. బుద్ధుఁడు బోధించిన నిర్వాణధర్మము సంపూర్ణముగ ననుసరించినవారు భిక్షువు లనంబడుదురు. వారు ప్రపంచసంబంధము విడిచిపెట్టవలెను. దారాపుత్రులను బంధువులను గృహమును బాసి పోవలెను. ఆ యాశ్రమంబునకు సత్ప్రవర్తనము దారిద్ర్యానుభవము ననునవి ముఖ్యలక్షణములు. అతఁడు బిచ్చమెత్తికొని జీవింపవలెను. ఊరు బైటనె గాని జనపదంబుల నుండఁ గూడదు. ఇల్లు నడుచుకొన్నవాఁడు కాలక్రమంబున భిక్షువగును. యాసుఁ డాశ్రమము స్వీకరించిన యచిరకాలముననె యాతని తండ్రియుఁ దల్లియు భార్యయు బౌద్ధధర్మము నంగీకరించి గృహస్థశిష్యులైరి. యాసుని ముఖ్యమిత్రులలో నలుగురు విమలుఁడు సుబాహుఁడు పున్నజియు గవాంపతి ననువారు తమమిత్రునిమార్గము ననుసరించి బుద్ధధర్మము స్వీకరించి భిక్షువు లైరి. బుద్ధుఁడు ధర్మబోధ మారంభించిన మూఁడుమాసములలో నేఁబదిమంది శిరోముండనముఁ జేసికొని కాషాయవస్త్రముల ధరించి భిక్షువు లైరి. మఱికొన్ని నాళ్ళలో నఱువదిమంది యర్హతు లైరి. భిక్షువులకె యర్హతు లని పేరు.

లగు నామహాపురుషు లందఱు బుద్ధధర్మస్వీకారము చేసిరి. అచిరకాలములోనే నదీకశ్యప గయాకశ్యపులును దమతమ శిష్యబృందములతో నగ్రసోదరునిమార్గ మనుసరించిరి. ఈకశ్యపత్రయము తన్ననుసరించుటచే బుద్ధదేవుఁడు వేయిమందికంటె నధికులయినశిష్యులకు స్వల్పకాలములో నాయకుఁ డయ్యెను. ఈభిక్షుకమండలము దన్నుఁ బరివేష్టించి వెంటరా బుద్ధదేవుఁడు మహావైభవముతో మగధరాజధాని యైన రాజగృహంబునకుం జనియెను. ఉపాతిష్యుఁడు, సరిపుత్రుఁడు ననుమహాపండితులు రాజగృహంబునందె నివసించు చుండిరి. వీరిద్దరు మతధర్మములందు నిధులు. అధికమేధావంతులు. అసాధారణప్రజ్ఞాదక్షులు. నిరుపమానసామర్థ్యము గలిగియు వారు సంజయుండను మహావిద్వాంసునియొద్ద నప్పటికిని శిష్యులయి స్వతంత్రముగఁ బాఠశాలను స్థాపించి పాఠములఁ జెప్పుట లేదు. అయినను సంజయునిశిష్యులకెల్ల వారే పాఠములు చెప్పుచువచ్చిరి. వీరుండుటచేతనే సంజయునియొద్ద ననేకశిష్యులున్నారని ప్రతీతి కలిగెను. వీరిశిష్యులే సంజయశిష్యులని లోకులు చెప్పుకొనఁజొచ్చిరి. సరిపుత్రుఁ డొకనాఁడు బుద్ధశిష్యులలో నొకడగు భిక్షుకునింగలిసికొని యిట్లనియె. "అయ్యా! నీదేహచ్ఛాయ స్వచ్ఛమై మెఱయుచున్నది. మిత్రుఁడా! నీవెవ్వరిపేరఁ బ్రపంచమునకుఁ బరాఙ్ముఖుఁడవైతివి? నీయుపదేష్ట యెవ్వఁడు? నీ వెవ్వరిధర్మ మనుసరించినాఁడవు?,, అనవుడు నాభిక్షుకుఁ డిట్లనియె. "అయ్యా! శ్రమణగౌతముఁ డని యొకమహాత్ముఁడు కలఁడు. అతఁడు శాక్యముని. నేనతనిపేర నీప్రపంచకమునకుఁ బరాఙ్ముఖుఁడ నైతిని. అతఁడే నాగురువు. ఆమహానుభావునిధర్మమే నేనవలంబించినాఁడను.,, అనవుడు సరిపుత్రుఁడు "మీగురువు కనిపెట్టి నీకుపదేశించిన యాసిద్ధాన్తమేది,, యనియడిగెను. అనవుడు నాభిక్షుకుఁడిట్లనియె. "మిత్రుఁడా! ఆయనకు నేనొకచిన్నశిష్యుఁడను. ఈనడుమనే నేనే నాశ్రమస్వీకారము జేసితిని. ఈసిద్ధాన్తమును శిక్షను నేను క్రొత్తగా నేర్చుకొనుచున్నాఁడను. కాఁబట్టి యామహాసిద్ధాంతము వివరముగాఁ జెప్పఁజాలను గాని సంగ్రహముగాఁ జెప్పెద వినుము.,, అనవుడు సరిపుత్రుఁడు "మిత్రుఁడా! నీవు సవిస్తరముగాఁ జెప్పినను సరె, సంగ్రహముగాఁ జెప్పినను సరె. ఆసిద్ధాంతసార మేదో చెప్పు,, మని యడిగెను. అడుగుటయు నాశ్రమణుఁ డిట్లనియెను. "కారణమునుండి బయలుదేఱు సమస్తకార్యములకు మహాత్ముఁ డయినతథాగతుఁడు విమోచనముఁ గనిపెట్టెను. ఇదే పరమసిద్ధాంతము.,, అది విని సరిపుత్రుఁడు తనమిత్రుఁడైన యుపాతిష్యునికడ కరిగి తాను గౌతమశ్రమణులలో నొకనిఁ గలసికొనుటయుఁ దనకు నతనికి సంభా

షణ జరుగుటయు నెఱింగించెను. అనంతరము వారిరువురు గౌతమశ్రమణునియొద్దకరిగి యాతనిసిద్ధాంతముల నేర్చికొన వలయు నని నిశ్చయించిరి. వారు కాషాయాంబరధారులై బుద్ధశిష్యులు కాఁగానే వారిగురువైన సంజయునియొక్క శిష్యగణమెల్ల వీరి ననుసరించి బుద్ధుని శిష్యగణ మయ్యెను. సంజయశిష్యులు చేరఁగానె బుద్ధుఁడు వేనవేలు శిష్యులకు గురువై జ స్తివనమున నుండెను. వేనవేలు శిష్యులతో నుపాతిశసరిపుత్రులు బుద్ధధర్మము స్వీకరించి రనువార్త వెల్లడి యైనతోడనే మగధరాజ్యమునందు, ముఖ్యముగా రాజగృహంబునందు గొప్పసంక్షోభముపుట్టెను. సన్యాసులు యోగులు విద్వాంసు లైనబ్రాహ్మణులు గృహస్థులు ధనవంతులు దరిద్రులు పెద్దలు పిన్నలు జ స్తివనమం దున్న బుద్ధుని దర్శనము చేయ నభిలషించిరి.

బుద్ధునిపేరు మగధదేశమం దంతటను మ్రోగఁ జొచ్చెను. మగధదేశాధీశుఁడైన బింబిసారుఁడే స్వయముగా వచ్చి యాతనిదర్శనముఁ జేసెను మగధేశ్వరుఁడు వేనవేలు బ్రాహ్మణులతోఁ గలిసి సిద్ధార్థునిదర్శనమున కరిగెనఁట. అట్లరిగి వినయపూర్వకముగా నమస్కరించి భ క్తితత్పరుఁడై యాతనిప్రక్కను గూర్చుండెను, ఉరువేలకశ్యపుఁడును బుద్ధుఁడును నొక్కచెలవుననే కూర్చుండుటఁజేసి బింబిసారునివెంట నరిగిన బ్రాహ్మణులు, జటిలకశ్యపుఁడు గౌతమశ్రమణుని శిష్యుఁడయ్యెనా, గౌతమశ్రమణుఁడే జటిలకశ్యపునిశిష్యుఁ డయ్యెనా యని సంశయాకులాత్ములయిరి. ఆవిప్రులమనంబులో నట్టిసందియంబు పొడమె నని బుద్ధుఁడు తనమనంబున నెఱింగి జటిలకశ్యపు నుద్దేశించి «మహాతపంబులకుఁ బ్రసిద్ధి కెక్కిన నీవు నీ తపంబుల, నగ్నిహోత్రంబుల విసర్జించుటకు నేమికారణ మని యడిగెను. అనవుడు జటిలకశ్యపుఁ డిట్లు బదులు చెప్పెను. «తపంబులవలన యాగంబులవలన దృశ్యమాన పదార్థంబును మధురశబ్దంబులు రుచులు మహానందములు యువతీజనంబులు మున్నగునవి మాత్రమే లభించును. కనఁబడుచున్నదంతయు నసత్య మనియు మాలిన్యమని యుఁ దెలిసికొని యాగాదికర్మములు నేను మానితిని.' పెండియు బుద్ధుఁడు కశ్యపు నిట్లడిగెను. 'దృశ్యమాన పదార్థములయందును, మనురశబ్దము లందును నీమనస్సున కానందము గలుగనిపక్షమున నీమానవప్రపంచమున నీమనస్సున కిప్పుడేది యానందకరముగా నున్నది?' అనవుడు నురువేలకశ్యపుఁ డిట్లుత్తరము చెప్పెను. 'ఏద్దానివలన ననంతజన్మోపాధులును సంపూర్ణజాత్యవిఘ్నకారణములును నశించునో యాప్రశాంతమయిన నిర్వాణమార్గము నేను జూచితిని' అని పలికి యంత నిలువక జటిలకశ్యపుఁడు తనయాసనంబునుండి దిగ్గున లేచి యుత్తరీయ మొకభుజమును కప్పునట్లునుచుకొని బుద్ధదేవునిపాదములు తనతల సోకు

ఇట్లు సాష్టాంగనమస్కార మొనర్చి 'నా గురుడవు నా స్వామియు మహాత్ముఁడైన తథాగతుఁడే' యని పలికెను. అనంతరము బుద్ధుఁడు ధర్మోపన్యాసము చేసెను. అటుమీఁద మగధరాజు శిష్యగణసమేతముగ బుద్ధుని దననగరమున కాహ్వానముచేసి వారిని సగౌరవముగఁ దోడ్కొనిపోయి బుద్ధునకును భిక్షులకును స్వహస్తములతో మృష్టాన్నం బిడెను బుద్ధుడు భోజనము చేసి తనహస్తంబులను భిక్షాపాత్రింబును గడిగికొని శుద్ధుఁడైనపిదప బింబిసారుఁ డతనిప్రక్కం గూర్చుండి 'స్వామీ! బుద్ధులును శిష్యులును నివసించుటకై నా వేలువనోద్యానము సమర్పించుచున్నాఁడ' నని మనవి యొనర్చెను. బుద్ధుఁడా దానము గ్రహించెను. ఇది జరిగినతరువాత క్రమక్రమముగా జనుల యుత్సాహ మడగెను. ఉపాలిశారిపుత్త్రులు శిష్యసమేతులై యాశ్రమస్వీకారము చేసినతరువాత మఱియెవ్వ రీనూతనధర్మ మనుసరింప లేదు. మహాత్ముఁడైన యొకానొక మతబోధకుఁడు పొడసూపినతోడనే జనులమనంబులలో మహోత్తరంగమువలె నింతంత యనరానియుత్సాహము పొడమును. ఆబోధకుని మతంబు స్వీకరించుటచేతఁ గొందఱకును వానిని సందర్శించుటచేత మఱికొందఱకును వానితో సంభాషణ చేయుటచేత నింకకొందఱకును గ్రిందుగొన్న యుత్సాహము డిందుపడును. బుద్ధదేవునివిషయమునఁగూడ మొట్టమొదట నట్లె యయ్యెను. ఆయుత్సాహము మందగించినకొలఁది బౌద్ధశ్రమణులయెడఁ దొల్లింటిగౌరవము క్రమక్రమముగ నశించి దానిస్థానమున ననిష్టము నెలకొనెను. ఈనూతనధర్మము గృహస్థుల కున్న యాధారముల నశింపఁ జేసి దేశము జనశూన్యముగఁ జేయు నని మగధదేశస్థు లగు నాగరజానపదులు శ్రమణులను చూచినచోటనెల్ల నపహసించుచు నిందించుచు నగౌరవింపఁ జొచ్చిరి. తమయవస్థ యీవిధంబున నున్నదని శ్రమణులు బుద్ధునితో నప్పుడప్పుడు మొరలుపెట్టుకొనఁ జొచ్చిరి. మాగధుల కింత కోపము వచ్చుటకు ముఖ్యకారణ మొకటి కలదు. గొప్ప కుటుంబములయందు జనించియెంతో యక్కఱకు రావలసినపడుచు వాండ్రనేకులు బుద్ధధర్మ మవలంబించి భిక్షుకు లయిరి. అది వినినతోడనే జనులు సణుగుకొని గొణుగుకొని యేవబడి కోపించి ద్వేషభావ మూని యిట్లన జొచ్చిరి. 'శ్రమణగౌతముఁడు తండ్రుల బిడ్డలఁ గనకుండఁ జేయుచున్నాఁడు. పుణ్యస్త్రీలందఱు వితంతువు లగునట్లు వంశములు నాశనము లగునట్లుగూడ సలుపుచున్నాఁడు. ఇదివరకే యనేకులను సన్యాసులను జేసి తనశిష్యులుగ జేసికొన్నాఁడు. సంజయునిశిష్యులలో రెండువందలయేబదిమంది యతని

శిష్యులయినారు. మగధదేశమందలి సుప్రసిద్ధవంశస్థులగుపడుచువాండ్రితనికడ మతధర్మముల నేర్చుకొనుటకై సంసారములు విడిచి పోయిరి.’

ఈభిక్షుకులు తమ యిండ్లప్రక్క నడచునప్పుడు పౌరు లీక్రిందివిధమున వానిని బరిహసింపఁ జొచ్చిరి. ‘ఊరూరు పయనము చేసి యీమహాభిక్షువు చిట్టచివరకు మా మగధరాజధాని చేరినాఁడు. కొండమీఁదఁ గూర్చుండినట్టె కూర్చుండి సంజయుని శిష్యుల నందఱను పరిగ్రహించినాఁడు. ఇంక నెవరిని గాలుపఁ దలచుకొన్నాఁడో చూతము.’ జనాభిప్రాయము తమకు విరుద్ధముగ నున్నదని శిష్యులవలన విని బుద్ధుఁడు శిష్యుల కిట్లానతిచ్చెను. “శిష్యులారా! ఈయుద్రేకము చిరకాల ముండదు; కాని వారు మిమ్ము పరిహసించినప్పుడు మీరిట్లుత్తరము చెప్పుడు. సర్వజ్ఞులయి మహావీరులు సత్య ముపదేశించి మనుష్యులను నూతనమతములలోఁ గలుపుదురు. సత్యబలము చేతనే జనులను దనమతమునఁ గలుపుచున్న బుద్ధునియందు దోష మున్నదని యెవ రనఁ గలరు? ధర్మకార్య ప్రారంభమున మహానుభావుఁడైన బుద్ధునకుఁ గలిగిన యిబ్బంది యిది యొక్కటే కాదు. సంజయునకు నుపాతిసునకు బుద్ధుఁడు శిష్యకోటిలో నున్నతస్థాన మిచ్చెను. అట్లు చేయుట ప్రాతశిష్యులకుఁ గొందఱ కసూయ గలిగించెను. అది యెఱింగి బుద్ధుఁడు శిష్యులనందఱ నొక్కచోటఁ జేర్చి బౌద్ధులమోక్షసాధనముం గూర్చి కొంతవఱ కుపన్యసించి తుద క్రిందిపద్యములోని యర్థము వచ్చు శ్లోకముతో తన యుపన్యాసము ముగించెను.

ఆ॥ వె॥ దురితకర్మములకు దూరంబు తొలఁగుట
హృదయశుద్ధి గలిగి యెసగుచుంట
సాధుకర్మములను శ్రద్ధతో సలుపుట
బుద్ధమతము సుండి పూజ్యులారా!

ఆకాలమునందే బౌద్ధసంఘముల నిమిత్తము ప్రథమధర్మముల నేర్పరిచిరి. మిక్కిలి సూక్ష్మమయిన యాధర్మసూత్రమునకు ప్రాతిమోక్షము అని పేరు పెట్టిరి. అటులు కూడిన యాసభకు “సేవకసమిపాత’ మని పేరువచ్చెను.

ద్వాదశాధ్యాయము.

సిద్ధార్థుఁడు రాజగృహసమీపమున వేలువనమునందు భిక్షుకవ్రాతముతో వసియించుచున్న కాలమున జనకుఁడగు శుద్ధోదనుఁడు కపిలవస్తుపురమున కాయనను రమ్మని వర్తమాన మంపెను. ఆ సందేశముఁ దెచ్చినదూత శుద్ధోదనునిమాటల నీ విధముగా బుద్ధునితోఁ జెప్పెను. "నేను నిన్ను జూడఁ గోరుచున్నాఁడను కాఁబట్టి వచ్చి నన్ను జూచిపొమ్ము. నీవు కనిపెట్టినధర్మముయొక్క లాభము పరులకే గాని నీతండ్రికి నీప్రియబంధువులకుఁ గలుగగూడదా? మేము నిన్ను జూచి యేడుసంవత్సరము లైనవి."

వృద్ధుఁడగు జనకునిసందేశము కపిలవస్తుపురమునకుఁ బోవ బుద్ధుని బురికొల్పెను. అతఁడు బయలుదేరునప్పటికి నతనివెంట నంగమగధదేశస్థులగు భిక్షుకులు పదివేలమందియు గపిలవస్తుపురమునుండి వచ్చినసన్యాసులు పదివేలమందియు నుండిరి. ఈ మహాభిక్షుకసైన్యముతో నతఁడు దినమున కెనిమిదికోసులు ప్రయాణము చేసెను. కపిలవస్తుపురంబునకును రాజగృహనగరంబునకును నరువది యామడలదూరము గలదు. ఆదూరమంతయు బుద్ధుఁడు రెండుమాసములలోఁ బయనముఁ జేసెను. బుద్ధునిబసనిమిత్తము శుద్ధోదనుఁడు కపిలవస్తుపురమునకు సమీపమున నున్న నిగ్రోధవనమును బాగుచేయించి శుద్ధపరిచెను. బుద్ధుఁడు పురసమీపమునకు రాఁగానే నతని నెదుర్కొని సన్నాహము చేయుటకు శుద్ధోదనుఁడు పండ్రెండుసంవత్సరములు వయస్సుగల యైదువందలమంది రాజకుమారులను, రాజపుత్రికలను నలంకరించి బారులుగా నిలువం బెట్టెను. ఆబాలురవెనుక హస్తములయందు పుష్పములును సుగంధద్రవ్యములును ధరించినపదియారు వేలమంది పరిజనులతోడను బంధుజనులతోడను శుద్ధోదనుఁడు నిలిచెను. బుద్ధుఁడు నిగ్రోధవనమున జేరి యిరువదివేలమంది భిక్షుకులు పరివేష్టింప నొకగద్దియపయిఁ గూర్చుండి నండోలగంబుండెను. మరునాఁడు రాజబంధువులు పరజనంబులు సిద్ధార్థుని రాకకయి పరమానందభరితులయియుండి యతనికన్నము పంప వలెనన్నమాట మరచి పోయిరి. బుద్ధుఁ డుదయముననె లేచి కాల్యకృత్యముల నిర్వర్తించుకొని స్నానము చేసి కొంతసేపు ధ్యానసమాధినిష్ఠుఁడయ్యెను. అది ముగిసినవెనుక భోజనకాలము సమీపించినందున బుద్ధుఁడు భిక్షాపాత్రము చేతఁ బూని యిరువదివేలమంది భిక్షుకులు వెంటరాఁ బట్టణముఁ బ్రవేశించి యింటింటికరిగి భిక్ష మడిగెను. జనకుఁడును రాజును నగు శుద్ధోదనుడావార్త విని యతిత్వరితంబునఁ గుమారుఁ డున్నతావున కరిగి యిట్లనియెను.

"కుమారా! ఏల నీవు నన్నిట్లవమానించెదవు! నీవు జంబూద్వీపమునందుఁ గలసకలరాజులతోఁ గూడి వచ్చినను సపరివారముగ వారికందఱకు నేను షడ్రసోపేతమగు మృష్టాన్నము పెట్టఁ జాలుదునుగదా. అట్టియెడ నీకును నీయిరువదివేల మంది భిక్షుకులకును గావలసినయన్నము నేను పెట్టలేకపోతినా? ఏల నాకనుల ముందరనే భిక్షమెత్తెదవు?" అనవుడు "ఇది నావంశాచారము, తప్పలే"దని బుద్ధుఁ డుత్తరము చెప్పెను. "ఎట్టెట్టూ! ఇది నీవంశాచారమా! నీవు మహాశమంతని వంశమున జనించితివి. నీవంశస్థు లెవ్వరు మున్నిట్లు చేసి యెఱుఁగరు. నీపూర్వులెల్లఁ గొందఱు తమకు భోజనపదార్థములు కావలసివచ్చినప్పుడు తమకాలితో నేల దన్నుచు వచ్చిరి. అప్పుడు వారికిఁ గావలసినసమస్త పదార్థములు వచ్చిపడుచుండెడి" యని శుద్ధోదనుఁడు బుద్ధునితో ననెను. అప్పలుకులు విని బుద్ధుఁడిట్లనియె. "అయ్యా! నేను మహాశమంతునివంశము మాట చెప్పుటలేదు. నావంశాచారమనఁగా బుద్ధులవంశాచారము బుద్ధులందఱు నావిధముగానే బిచ్చమెత్తి జీవించిరి భూమియందు డాఁగియుండిననిక్షేపము తనయునకు లభించినప్పుడా యమూల్యాభరణాదులు లభించినవార్త తండ్రి కెఱింగించి యవి వానికిఁ జూపుట తనయునకు విధి; కాఁబట్టి నేను కనిపెట్టినధర్మ ఖనిఁ దెరచి మీకుఁ జూపుచున్నాఁడను. నాధర్మము విన్నవాని కభ్యుదయపరంపరలు గలుగు" నని చెప్పి యతఁడు తనధర్మము తండ్రి కుపదేశించెను. ఆబోధామృతాస్వాదనము జేసి శుద్ధోదనుఁడు శుద్ధాంతఃకరణముతో నూతనధర్మము స్వీకరించెను

అనంతరము శుద్ధోదనుఁడు బుద్ధుని సందర్శింప దలఁచుకొన్నపక్షమునఁ బోయి చూడవచ్చునని కోడలగు యశోధరకు వర్తమాన మంపెను. "నే నించుకేనియు గౌరవంబునకు భాజనంబ నైతి నేని యామహాత్ముఁడే ముందుగ నిందు దయచేసి నన్నుఁ జూచి సమాశ్వాసించుఁగాక! అప్పుడే నేనాయనపాదముల నర్చింపఁగల" నని యశోధర ప్రతివర్తమాన మంపెను. శుద్ధోదనుఁ డాసందేశ మెఱిగింప బుద్ధుఁడు యశోధరను జూడ నామెయంతిపురమునకు పయన మైపోవుచు దారిలో మద్గలానుఁడు మొదలగు భిక్షుకులతో నిట్లనియె.

"ఆ రాజపుత్రిక కోరికల జయింపలేదు గాని నే నెల్లదుష్కామంబుల జయించితిని. చిరకాలమునుండి నన్నామె జూచి యెఱుగదు గావున మిక్కిలి శోకించుచుండును. ఆదుఃఖజలము ప్రవహించుటకెడ మిచ్చినం గాని యామెగుండె పగిలిపోవును. ఆమె నాయడుగులం బట్టుకొని వదలదు. మొత్తముమీఁద నీసమావేశముయొక్క ఫలిత మిది. ఈమె తక్కినరాజపుత్రికలతోఁ గూడ నాధర్మ మవలంబించి సన్యాసిని

యగును." బుద్ధుఁడు నిన్నుఁజూడవచ్చుచున్నాఁడని విన్నప్పుడు యశోధర జలపూర్ణమగుభాండమువలె నత్యంతప్రేమభరిత యయ్యెను. బుద్ధుని సందర్శింపఁగానె తానొక సామాన్యస్త్రీయె గాని యామహాత్మునకు భార్య కా దన్నమాటయు, బుద్ధుఁడు తొల్లివలెఁ దనప్రాణనాథుఁడు గాక జగన్నాథుఁ డయ్యె నను మాటయు మరచి స్త్రీస్వభావసులభమైనదుఃఖమునకుఁ దావలం బయి యాతని యడుగులం బడి తద్దయు శోకించెను. అట్లు కొంతసేపు వగచునప్పటికి మామగారైనశుద్ధోదనుఁడచ్చట నున్నవాఁ డన్నమాట జ్ఞప్తికి రాఁగా నామె సిగ్గుపడి యాతనిపాదములు విడిచి లేచి యొకప్రక్క కొదిగి నిలువంబడెను. మహాబ్రహ్మకైన నంటరాని యాతనిపవిత్రపాదములను యశోధర యంటినందుకు శుద్ధోదనుఁడు వగచి క్షమింపు మని బుద్ధుని వేఁడుకొని యిట్లనియె. "పాప మీదుఃఖ మామెప్రేమాతిశయమువలనఁ బొడమచున్నది. ఇది తాత్కాలికమైనది కాదు. నీవామెను విడిచిపోయిన యేడు సంవత్సరములనుండియు నామె నీనిమిత్తమిట్లే శోకించుచున్నది. నీవు శిరోముండనముఁ జేయించుకొంటి వని వినినయాక్షణమె యామెయు శిరోముండనము చేసికొనెను. నీవు ప్రాఁతగుడ్డలు గట్టితి వని వినినప్పుడు తానును బ్రాఁతగుడ్డలు కట్టెను. నగలను నాణెములను సుగంధద్రవ్యములను బరిత్యజించితి వని విన్నప్పు డామెయు వానిని బరిత్యజించెను. నీవలెనె యామెయు మితాహారిణి యయ్యె. నీవలెనె మట్టిమూఁకుడులో నన్నము తినుచున్నది. నీవలెనే గద్దియలపైఁ గూర్చుండుట మానుకొనినది. కావున నామెను క్షమింపుము," బుద్ధుఁడు తండ్రిపలుకుల కలరి యశోధర నాశీర్వదించి భిక్షుకబృందము విడిచియున్నతావున కరిగెను.

శుద్ధోదనునికి ద్వితీయభార్య యగుమహాప్రజావతిదేవివలన నొకకుమారుఁడు గలఁడు. ఆతని పేరు నందుఁడు. మహాప్రజాపతిదేవి మాయాదేవికి సోదరి యగుటచే బుద్ధునకు సవతితల్లి మాత్రమే గాక పినతల్లిగూడ నయ్యెను. అందుచే నందుఁడు బుద్ధునకు సవతితమ్ముఁడే గాక పినతల్లికొడుకుగూడను. శుద్ధోదనుఁడు నందుని యువరాజుం జేయవలయు ననియు నతనికి వివాహము జేయవలయు ననియు నతనిని బ్రత్యేకముగా నొకమేడలోఁ బ్రవేశపెట్టవలయు ననియు సంకల్పించి యామూఁడుకార్యముల కొకనాఁడె ముహూర్త మేర్పరిచెను. బుద్ధుఁడు యశోధరతో మాటలాడి వెళ్ళినదినమె యాసుముహూర్తదినము. ఆసుముహూర్తమునకు శుద్ధోదనుఁడు బుద్ధునిఁగూడ నాహ్వానము చేసినందున నతఁడు తనభిక్షుకసమాజముం గలసి యామహోత్సవమున కరిగెను. అరుగుటలో నమ్మహోత్సవము గనులపండువుగాఁ జూచుటే తనతలంపు గాదు. తనతమ్ముఁడైననందుని జన్మసంబంధమైనదుఃఖమునుండి

విముక్తునిఁజేయుటయే యాతని ముఖ్యోద్దేశము. బుద్ధుఁడు తననిమిత్తము సిద్ధము చేయఁబడిన మహాసనముమీఁదఁ గూర్చుండి యీక్రిందిపద్యములోనియర్థము వచ్చు నొకశ్లోకముం జదివెను.

తే. గీ. చెడ్డతలఁపులు నశియింపఁజేయు చుంట
బ్రహ్మచర్యంబు గొనుట ధర్మములు నాల్గు
నెఱిఁగి నిర్వాణపథమందు దృష్టి నిలిపి
యుంట, యనునివి వరునకు నుత్సవములు.

ఆశ్లోకము జదువగానె నందుఁడు బుద్ధుఁడు చేయునట్టి యుపదేశమునం దాసక్తి గలవాఁడై యాతనిసమీపమునకు వచ్చెను. ఆసమయమున నందుఁడమూల్యములైనవస్త్రాలంకారములు ధరించియుండినను నవవధూసమాగమమున కెదురు చూచుచుండినను బుద్ధుఁడు మనంబున నించుకేనియు సంశయింపక తన భిక్షాపాత్రి మాతనిచేతిలోఁ బెట్టెను. నందుఁడాపాత్రియును గ్రహించెను. అనంతరము బుద్ధుఁడు తన పీఠమునుండి లేచి తనబస కరిగెను. సకలబాంధవగణము న్విడిచి నందుఁడాతని వెంటఁ బడెను. అతఁడు వివాహ మాడఁ దలఁచిన కన్య యగుజనపదకల్యాణి బుద్ధుని వెంట బోవుచున్న యా రాజకుమారుని గవాక్షమునుండి చూచి మీరెందుఁ బోవుచున్నారని యడిగెను. అడిగెను గాని నందుఁడామెకుఁ బ్రత్యుత్తర మీయకయే తల వంచుకొని పోయెను. గమ్యస్థానముఁ జేరినతరువాత బుద్ధుఁడు నందు నుద్దేశించి "వత్సా! చక్రవర్తిపదవివలనఁ గలుగుగౌరవంబును నీవుసరకు చేయుకుము. నావలె సన్యాసినివి గా మ్మని యుపదేశించెను. నిగ్రోధవనమున కరిగినకొంతసేపటివఱకు నందునియాలోచనలు కేవలవైరాగ్యముమీఁదనే నిలువక తాను పాణిగ్రహణము సేయఁదలఁచిన ప్రియురాలి మీఁదను రాజ్యవైభవముమీఁదను సంచరింపఁ దొడఁగెను. బుద్ధుఁ డతనిమనోవైకల్యముం దెలిసికొని తనబోధామృతధారలచేత నాతనిమనంబు నావరించినచెడ్డతలంపుల నెల్ల దూరముగాఁ దోలెను. అంతట నందుఁడు మంచితలంపులు గలిగి పరిశుద్ధుఁడై యుండ మెగ్గలానుఁ డతనిని భిక్షుకునిఁ జేసెను.

కపిలవస్తుపురమునకు బుద్ధుఁడు వచ్చినయేడవనాఁడు యశోధరకుమారుఁడైన రాహులుని వెల లేనివస్త్రములతోడను మహాభరణములతోడను రాజకుమారుని కివికిం దగిన ట్లలంకరించి మేడపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని బిచ్చము నిమిత్తమా దారిని బోవుచున్న బుద్ధునిం జూపి యిట్లనియె. "మహాబ్రహ్మవలెఁ గనఁబడుచున్న యీ భిక్షుకుఁడు నీతండ్రి. ఈయనయొద్ద నాలుగుధననిక్షేపము లున్నవి. ఈయన వెడలి పోయిననాఁటనుండియు నాకవి కనఁబడ లేదు. తండ్రియార్జించిన విత్తమున ననుభవింపఁ

కుమారుఁ డన్నాఁడు గావున నీవా మహానుభావునికడ కరిగి యా నాలుగు ధననిక్షేపములను జక్రవర్తుల కుండవలసినతక్కిన ధననిక్షేపములను నీకిమ్మని కోరుము.,, అనవుడు రాహులుఁ డిట్లనియె. "అమ్మా! శుద్ధోదన మహారాజు తప్ప మఱియొక్కరిని నేనెఱుఁగను. ఆయనయే తండ్రియని యనుకొనుచున్నాను. నా తండ్రి వేఱొకఁడున్నాఁడా?,, అనుటయు యశోధర కుమారుని గవాక్షముకడకుఁ దీసికొని పోయి 'నాయనా! యాభిక్షుకుఁడె నీ తండ్రి,, యని వ్రేలితోఁ జూపెను. వెంటనె రాహులుఁడు బుద్ధుఁ డున్న చోటికిఁ బోయి యాతని మొగమువంక తేరిపాఱఁజూచి శంకలేక ప్రేమాస్పదముగా "నాయనా నాయనా,, యనిపిలిచెను. అత్తరి బుద్ధుఁడు భోజనము చేయుచుండెను. భోజనము చేసి బుద్ధుఁడు తన కన్నము పెట్టినవారిని దీవించిరాహులుని వంక జూడకయే నిగ్రోధవనమున కరుగఁజొచ్చెను. అతఁడు తనవంక జూడక పోయినను దన్నుఁ బలుకరింపకపోయినను రాహులుఁడు నాయనా నాయనా నాకు నిక్షేపము లిమ్మని యాతని వెనువెంటఁ బడెను. తనవెంట రావద్దని బుద్ధుఁ డాతని నివారింపలేదు. పౌరులుగాని భిక్షువులు గాని యంతఃంబె నివారింప లేరు ఎట్టకేలకు బుద్ధుఁడు తన బస కరిగి సుజాతుని జూచి యిట్లనియె. "నా కుమారుఁడు తనకు రావలసిన దాయభాగ మిమ్మని యడుగుచున్నాఁడు జన్మపరంపరాదుఃఖములు గల దాయమాతనికి నేనియ్యఁ దలఁచుకొనలేదు. బుద్ధత్వసంబంధమైనదాయ మిచ్చెదను. అది నాశనము లేనిది కదా. సుజాత! ఈబాలకుని శిరస్సు ముండనము చేసి భిక్షుకునిఁ జేయుము.,, రాహులుఁ డేడుసంవత్సరముల ప్రాయము గలతల్లిచాటుబిడ్డఁడనియేని శంకింపక మేన నున్న యమూల్యవస్త్రాలంకారములం దీసి పారవైచి శిరోముండనమునుకేయించి కాషాయవస్త్రములు మీఁదఁ గప్పిదీవించి సన్న్యాస మిప్పించెను. రాహులుఁడు బాలుఁ డగుటచే నతని మొట్టమొదట బుద్ధుఁడు శిష్యుఁడుగా గ్రహించెను. యుక్తవయస్కుఁడైన తరువాత రాహులుఁడు సంపూర్ణభిక్షుకుఁడయ్యెను. ఆవార్త విని శుద్ధోదనుఁడుమిక్కిలిశోకించెను. సిద్ధార్థుఁడు విరాగియగుటవలనఁ దనయనంతరము గద్దెనెక్కి రాజ్యముం బరిపాలింపఁ గలకొడుకు పోయెను. నందుఁడు సన్న్యాసి యగుటవలన రెండవకుమారుని యెడఁ గూడ నాసలు పోయెను. నిజవంశాంకూరమై తనయాసల కెల్ల నిలయమైనముద్దుల మనుమఁడు గూడ సన్న్యాసి యగుటచే నతని మనోరథము లెల్ల భగ్నములైపోయెను. అగుటయు శుద్ధోదనుఁడు గాఢవిషాదపరితప్తమనస్కుఁడై బుద్ధునకడ కరిగి శోకించి యది మొదలుకొని తల్లిదండ్రుల యనుమతి లేక కుమారునిఁ దనమతమునం గలుపుకొన కుండునట్లు కోరెను. బుద్ధుఁ డట్ల ప్రతికారము సేయుదునని మాట యిచ్చెను. అనంతర మతఁడు కపిలవస్తు

నగరము న్విడిచి పయనమైపోయెను. పోవుచుఁ ద్రోవలో నతఁ డనోమానదీతీరము ననున్న 'అనుపీయ' యను గ్రామముసమీపమున నున్నయొక మామిడితోఁటలో బస చేసి కొంతకాల మాగెను. అతఁడు మహావైరాగ్య మవలంబించి యంతఃపురము విడిచి చెన్ననితోఁ గలిసి చాలదూరము పయనముచేసి యేస్థానమునఁ జెన్నని వెనుకకుబంపి వైచెనో యాస్థానమునకు సమీపముందె మామిడితోఁటయుండెను. అచ్చట నుండఁగా నతనిజ్ఞాతులుఁ దదితరబంధువులుఁ జాలమంది యతనిమతమునం గలిసిరి. వారిలో ముఖ్యులు నలువురు. ఆనందుఁడు మొదటివాఁడు. దేవదత్తుఁడు రెండవవాఁడు. ఉపాలి మూఁడవవాఁడు. అనిరుద్ధుఁడు నాలవవాఁడు. ప్రథముఁ డైనయానందుఁడు సిద్ధార్థునకుజ్ఞాతి. అతఁడు బుద్ధునియందుఁ బరమభక్తి గలిగి మెలంగెను. దేవదత్తుఁడు గూడ నతనికి జ్ఞాతియె గాని కాలక్రమమున నతనికి విరోధియయ్యెను. మూఁడవవాఁడైన యుపాలిశుద్ధోధనుని యంతఃపురముననుండు మంగలి. అతనికి మొదలనుండియు మతమునం దభినివేశము విశేషముగ నుండుటచేతను బుద్ధిమంచి దగుటచేతను నతఁడు బుద్ధశిష్యులలోఁ బ్రధానుఁ డయ్యెను. నాలవవాఁ డైనయనిరుద్ధుఁడు బౌద్ధతత్త్వ శాస్త్రమునకుఁ గర్త యయ్యెను.

—:(o):—

త్రయోదశాధ్యాయము.

అనంతరము మహాత్ముఁ డైనబుద్ధదేవుఁడు మతబోధ చేయుటలోను భిక్షుక శిష్యులను గృహస్థశిష్యులను జేర్చుకొనుటలోను మానవజాతికి ధర్మములను సానుభావములను నేర్పుటలోను గడిపి ధర్మసంస్థాపనముఁ జేసెను, ఏసంవత్సర మెక్కడెక్కడ నివసించి యెంతెంతపని జేసెనో తెలిసికొనుటకుఁ దగినయాధారములు లేవుగాని కొన్ని బౌద్ధగ్రంథములఁ బట్టి యతఁడు బుద్ధుఁడయినది మొదలుకొని యిరువది సంవత్సరముల వఱకు జరిగిన చరిత్రము సంగ్రహముగాఁ దెలిసికొనుటకు మనకు వీలుగా నున్నది. అందు మొదటిది మూడుసంవత్సరముల చరిత్రము వెనుకటి అధ్యాయములలోఁ జెప్పఁబడినది. తక్కిన పదియేడేండ్లచరిత్ర మీక్రింద వివరింపఁబడు చున్నది. అతనికి బుద్ధత్వము ప్రాప్తించిననాలుగవ సంవత్సరమునం దుగ్రసేనుఁ డను నటునిఁ దనమతంబునం గలిపెను. ఇతఁడు త్రాటిమీఁద మిక్కిలి సుందరముగా నాట్యమాడి జీవనము సేయుచుండువాఁడు. ఇతనిని శిష్యునిఁగా స్వీకరించిన పిదప బుద్ధుఁడు భాగీరథీనదిని దాటి వయిశాలీపురమున కరిగి తత్సమీపమున నున్న మహావనముతోఁపులో నివసించెను.

అక్కడ నుండఁగా శాక్యులకును వారి బంధువులకును సరిహద్దులలో నున్న రోహిణనదీజలమునుగూర్చి వివాదములు వచ్చిన ట్లతఁడు విని కపిలవస్తుపురమున కరిగి వారికలహము లుడిపి సంధి చేసి వెండియు మహావనంబునకుఁ జని వర్షకాల మచ్చటఁ గడిపెను. ఐదవసంవత్సరమున నతనితండ్రి యగుశుద్ధోదనుఁడు మరణమునకు సిద్ధముగ నున్నాఁ డని తెలిసినందున నతఁడు వెండియుఁ గపిలవస్తుపురమునకుఁ జని జనకనిర్యాణకాలమున సన్నిధినుండెను. శుద్ధోదనుఁ డప్పుడు తొంబదియేడు సంవత్సరములు ప్రాయమువాఁడు. మృతుఁ డయిన జనకునిదేహమునకు యథావిధిగ నగ్నిసంస్కారములు చేయించి చుట్టముల సమాశ్వాసించి బుద్ధుఁడు మరల మహావనంబునకుం జనెను. అతఁడచ్చట నుండఁగా నతనిసవతితల్లి యయినప్రజాపతీదేవియు భార్యయయిన యశోధరయు బంధువు లయిన మఱికొందఱు స్త్రీలును నతని కడకుఁ బోయి తమ చేత మతస్వీకారము చేయింపవలసిన దనియు శిష్యురాండ్రుగఁ జేర్చికొన వలసిన దనియు వేఁడుకొనిరి. ఆఁడువాండ్రం జేర్చికొనుట బుద్ధున కెంతమాత్రమిష్టము లేకపోయినను శిష్యుఁడయిన యానందుఁడు వారిపక్షము వహించి వాదించి పట్టుపట్టుటచే నేదోవిధముగ బుద్ధుఁడు సమ్మతించి స్త్రీల కవసరము లైనకొన్ని నియమముల నేర్పరిచెను. ఈవిషయమై యీక్రిందికథ బౌద్ధగ్రంథములలో నున్నది. శుద్ధోదనునిమరణానంతరమునఁ బ్రజాపతీదేవి బుద్ధునిసందర్శించి 'నాభర్తమరణము నొందెను. ఏకపుత్రుఁ డైననందుఁడు నీశిష్యుఁడయ్యెను. మనుమఁడయిన రాహులుఁడుఁ గూడ నీమార్గమె యనుసరించెను. ఇంక నెవ్వరిం జూచుకొని యిచ్చట నుందును కావున నన్నును యశోధరను దక్కినయంతఃపురాంగనలను నీమతమునం జేర్చికొని యుద్ధరింపు' మని వేఁడుకొనెను. అనవుడు 'స్త్రీలను నామతమునఁ జేర్చికొనుట యిష్టము లేదని బుద్ధుఁ డుత్తరము చెప్పెను. ఎట్లయినఁ జేర్చికొనవలసిన' దని యామె ముమ్మారు వేఁడెను. బుద్ధుఁడు ముమ్మారు వారికోరిక నిరాకరించి కపిలవస్తుపురమును విడిచి వైశాలీపురమునకుం జనెను. అప్పుడు ప్రజాపతిదేవి తక్కినయంగనలఁ జూచి యిట్లనియె 'మనలను దనమతమునఁ జేర్చికొమ్మని మనము ముమ్మారు వేడినను బుద్ధుఁడు మనకోర్కె నిరాకరించెను, మనయంతటమనమె యాతనియొద్దకుఁ బోవుదము. అప్పు డతఁడు తప్పక మనలంజేర్చుకొనును' ఆమెయుపదేశము మిక్కిలి సమంజసముగా నున్నదని యంతఃపురాంగన లెల్ల సంతసించి యట్లు చేయుదమని యొడంబడి శిరోముండనములు చేసికొని యలంకారములు తీసి వైచి కాషాయాంబరములు ధరించి మంటిమూఁకుడులు భిక్షాపాత్రములుగా హస్తముల ధరించి యంతఃపురము విడిచి బయలుదేరిరి. సూర్యరశ్మి యెట్టిదో యెఱుఁగనియంగనలు కాలినడక

పుట్టెదో యెఱుంగని యంగనలు పట్టపగంటి బెరెండలోఁ గాలినడకం బెలువెడలి కపిల
వస్తుపురినుండి వైశాలికిం బోవఁ దొడఁగిరి. కపిలవస్తుపురమునకు వైశాలికి దూర
మేబదియామడ. బౌద్ధమతధర్మమందలియత్యంతాసక్తి చేవారంత దూరముఁ గాలినడకం
బోయిరి. పుష్పసుకుమార లైనశుద్ధాంతకాంతలు శిలాకంటకావృతము లైన మార్గం
బుల నడుచునప్పుడు వారు పడుశ్రమ యింతింత యని యెవరువర్ణింపఁ గలరు?
కాని మతావిష్టు లైనవారిని సూర్యతాపము కాల్పదు. చలి వారిం జలియింపఁ జేయ
నేరదు. వానలచేత వారిశరీరములు తడిసినను మనసులు తడియవు మతాసక్తి మేను
మరపించు నన్నమాట యతిశయోక్తి కాదు. అసూర్యంపశ్య లగు నీరాజాంగనల
నింతదవ్వు దోడ్కొనివచ్చినది మతాసక్తి కాక మఱి యేది? కడుదవ్వు కాలినడకం
బయనము సేయుటచే వారిపాదములు పొక్కు లెక్కెను. పుండ్లుపడెను. ఆనందుఁడు
వారిపాదముం జూచినప్పుడతనికన్నుల నీరు బొట బొట గారెను. "ఏమి రేలయింత
శ్రమ పడి వచ్చితి రమ్మా" యని యతఁ డెంతో నొచ్చుకొనెను. "జగద్గురు వైనబుద్ధు
నిమతము స్వీకరింపఁ దలంచి సన్యాసినుల మైతిమి. కావున నిచ్చటకువచ్చితిమి" అని
ప్రజాపతిదేవి యుత్తరము చెప్పెను. ఆనందుఁడువారి నచ్చటనుండు మని తాను బుద్ధుని
సన్నిధి కరిగి ప్రజాపతి యశోధర మున్నగునంగనలు భిక్షుణీవేషముతో వచ్చియున్నా
రని తెలిసి వారిని జేర్చుకొనవలసిన దని ప్రార్థించెను. "ఆనంద! ఆఁడువాండ్రి
ందుం జేర్చుకొనవద్దని బుద్ధుఁడు బదులు చెప్పెను. ఐనను మానక యానందుఁడును
మఱి కొందఱు శిష్యులును మిక్కిలి పట్టుపట్టి బుద్ధుని బలవంతము పెట్టుటచే నతఁ
డెట్టెటో యొకవిధముగా నంగీకరించెను. నాఁడు మొదలు కొని స్త్రీలకుఁ బ్రత్యే
కాశ్రమ మేర్పరుపఁబడెను. భిక్షుణీమండలికెల్ల మొట్టమొదటఁ బ్రజాపతిదేవి యధి
కారిణియై యుండెను. ఆమె నిర్వాణపదవిఁ బ్రాపించినపిదప బుద్ధుని భార్యయగు
యశోధర యాస్థాన మధిష్ఠించెను. కాని యశోధరయు బుద్ధునికంటెఁ జాలకాల
ము ముందె నిర్వాణ మొందెను. అనంతరము బుద్ధుఁ డచ్చటనుండి కౌశాంబీనగర
సమీపముననున్న మాకులపర్వతమునకుం జనియెను. కౌశాంబీనగర మిప్పుడు లేదు.
ప్రయాగకు సమీపముననిది పూర్వము వత్సరాజగు నుదయనునకు రాజధాని గానుండె
డిది. ఆరవసంవత్సరపు వర్షకాల మంతయు బుద్ధుఁడు మాకులపర్వతగుహలలోఁ గడపి
వాన లుడిగినపిదప రాజగృహనగరమునకుం జనియెను. అక్కడ నున్న కాలములో
మగధరాజగు బింబిసారమహారాజుయొక్క ధర్మపత్ని యైన క్షేమాదేవి యాతనిమత
మును స్వీకరించెను. ఆకాలమునందె యాతని శిష్యులలో నొకఁడు తనమహామహిమవలన
నద్భుత మైనభిక్షాపాత్రము సంపాదించితినని దానిం దెచ్చి చూపెను. మహిమలును

చూపుట ప్రజలను మోసపుచ్చుట యని బుద్ధుఁడు మహిమప్రదర్శనము నిషేధించి బుద్ధుఁ డాపాత్రను పగులఁగొట్టించెను. అతఁడు శ్రావస్తిపురసమీపమందున్న జేతువనమునం దేడవసంవత్సరము గడపెను. ఆకాలమునందు మాయలమారి యైన చించ యనుసన్యాసిని బుద్ధునివిరోధులు చేరదీసి తన్ను బుద్ధుఁ డుంచుకొన్నాఁ డని యామెచేత నల్లరి చేయించుటకుఁ బ్రయత్నించిరి గాని యెట్టకేలకు దానిమోసము బయలుపడినది. ఈవిషయమై యీక్రిందికథ చెప్పఁబడుచున్నది. గౌతమబుద్ధు డుపదేశించుధర్మములను మిక్కిలి తమకముతో వినుటకుఁ బ్రతిదినము వందలకొలఁది జనులు గుంపులు గూడి యతఁ డెచ్చట నున్న నచ్చటికిఁ బోవుటఁ జూచి యసూయాపేరితులై యాతనివిరోధులు కొందఱు జనులతో నిట్లనిరి. "మీ రేమి సేయుచున్నారు? గౌతముఁ డొక్కఁడేనా బుద్ధుఁడు? ప్రపంచమున మఱి బుద్ధులు లేరా? మేము మాత్రము బుద్ధులము కామా? అతఁడు నిర్వాణపథము మీకుఁ బ్రసాదింపఁ గలిగెనేని మేముమాత్రము మీ కది యనుగ్రహింపలేమా?" అని వారిమనస్సులు బుద్ధునిమీఁదనుండి మరల్చుటకు వారు బహుప్రయత్నములు చేసిరి కాని యవి యెల్ల నిష్ఫలమయ్యెను. అందుచేత వారు మాయోపాయ మేదైనఁ బన్ని జనుల కాతనిమీఁదఁ గలగౌరవముఁ దగ్గింప వలెనని యెంచి నీచమైనపన్నుగడ నొకదానిని బన్నిరి.

ఆకాలమున 'సీవట్టి' మనుగ్రామమున చించ యను నొక సన్యాసినియుండెను. ఒక్కనాఁ డది బుద్ధునిపగతు రగుతీర్థకులయొద్దకుం జని వారి నారాధించెను. ఆయారాధనను స్వీకరించి వా రామెతో నేమియుం బలుకక మౌనము గరించియుండిరి. వారిమౌనముఁ జూచి చించ తాను వారి కేదో యపచారము గావించి యుండుటంజేసి వారు తనపై నాగ్రహము బూనిరని మిక్కిలి భయపడి ముమ్మారు వారి నారాధించి తాను జేసినయపరాధ మేమొ తెలియఁ జేయవలసిన దని వేఁడుకొనెను. అప్పుడు నాతీర్థకులు "మాకు నీపై నాగ్రహ మేమియు లేదు. మేము బుద్ధునిగొప్పతనమునకు భంగముఁ గలుగఁ జేయుట కుపాయము వెదకుచున్నాము. ఆవిషయమున నీసహాయము కావలసియున్నది. చేయుదువా?" యని యడిగిరి. ఏవిధముగాఁ జేయవలయు నని యామె ప్రశ్నించెను. ఆవిధాన మేదో సవిస్తరముగా వా రామెతోఁ జెప్పిరి. అది యునట్లు చేయుట కొడంబడెను. చించ మాయాసముద్రము యొక్క పారముఁ జూచినది. సీవట్టిగ్రామమందలి జను లనేకులు ప్రతిసాయంకాలము గౌతముని ధర్మోపదేశములు వినుట కాయన కడకుఁ బోవుచుందురు. ఆసమయమునందె నామాయలమారియుఁ గుసుంబవస్త్రములు గట్టి కొప్పునఁ బూలు ముడిచి చందన మలంగు

కొని పరిమళద్రవ్యములు మేనఁ బూసికొని బుద్ధుఁ డున్న నెలవునకుఁ బయనమయ్యెను. 'ఇట్టివేళ నిట్టివేసము వేసికొని నీ వెక్కడి కరుగుచున్నా' వని బుద్ధ సందర్శనమున కరుగుచున్న జనులు దాని నడిగిరి. 'నా జోలి మీ కేందుకు. మీ దారిని మీరు పొం'డని యది యుత్తరముఁ జెప్పెను. ఆరాత్రి యామె బుద్ధుని నెలవునకు సమీపమున నొక చోట గడిపెను. మరునాఁడు బుద్ధుని యుపదేశముల నాలకింప వలెనని కొందఱు తెల్లవారుజాముననె బయలుదేరి గ్రామమునుండి వచ్చుచుండ నీవగలాఁడి మరల గ్రామమునకుఁ బయనమై పోయెను. 'నీ వెక్కడనుండి వచ్చుచున్నా' వని యాజనులు దాని నడిగిరి. 'నేను రాత్రి బుద్ధునిగదిలోఁ బండుకొని వచ్చుచున్నా' నని యది ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ఇట్లుచేయుటతో తనివినొందక యొకనాఁడు బుద్ధుఁడు శిష్యుల పెక్కండ్రం జేర్చి ధర్మోపన్యాసము జేయుచుండ నాదురాత్మురాలు చెక్కనకఱ్ఱ పలక యొకటి గర్భస్థానమున నిముడ్చుకొని నిండుమాసాలైనట్లు నటించి యెల్లవారు వినుచుండ బుద్ధు నుద్దేశించి యిట్లనియె. 'నేను నీవలన గర్భముఁ దాల్చితిని. నేను ప్రసవించుటకుఁ దగినతావు చూపితివికావు' అని బిగ్గరగాఁ బలికెను. ఆపలుకులు విని యెల్లవారు విస్మితులగుచుండ నంతలో గాలి విసరెను. ఆగాలికి దానివస్త్ర మెగిరి పోవ దారుఖండము క్రిందఁబడెను. అక్కడఁ జేరిన జను లందఱుఁ బవిత్రమైన బుద్ధుని చరిత్రము మలినము చేయుటకును లోకమునం దతనిగౌరవము తగ్గించుటకును దురాత్మురాలీ పన్నుగడ పన్నినదని తెలిసికొని దానిని నిందించి కాళ్ళుచేతులు పట్టుకొని దాని నావలకు లాగి పాఱఁద్రోలిరి.

గౌతముఁడు బుద్ధుఁడైనపిదప అష్టమవర్షమును సింసుమారపర్వతము మీఁదఁ గడపెను. ఈగిరి కపిలవస్తుపురమునకు సమీపముననుండెను. మొగ్గలిగ్రామ వాసుఁడైన నకులుఁడను నాతనితలిదండ్రులను బుద్ధుఁ డిచ్చటనే తనమతములోఁ జేర్చికొనెను. బుద్ధుఁడు చమత్కారములగు చిన్నకథలు జెప్పియు నుదాహరణములం దెచ్చియు మానవుల జ్ఞానవంతులఁ జేసి స్వమతములోఁ గలుపుచుండును. అట్టిచమత్కార ప్రసంగ మిచ్చట నొకటికలదు కిసగౌతమి యను నొకచిన్నది కలదు ఆబాలిక యొకమహాసంపన్నుని కుమారునకు మహావైభవముతో వివాహము సేయఁబడెను. ఆమె కొకకుమారుఁడు కలిగెను. వాఁడు మిక్కిలి చక్కనివాఁడు. ఆట లాడుకొనుచున్న యీడున వాఁడు కాలధర్మము నొందెను. కిసగౌతమి మిక్కుట మగుపుత్రస్నేహంబున బాలకుని విడువక భుజముమీఁద వైచికొని తన్నుజూచి దుఃఖించుచున్న బంధుమిత్రులగృహములకరిగి 'నాబిడ్డ కేదైన మందిచ్చి బ్రతికింపుఁ' డని వేడెను. అటులామె యిల్లిల్లుఁ దిరుగుచు నొక బౌద్ధభిక్షుకునికడకు బోయి యడుగ నతఁ డిట్లనియె 'అట్టిమందు నా

'ఏమి! నీవును కర్షకుండవేనా? ఆ జాడలేమియుఁ గనఁబడవే? నీయెద్దు లేవి? విత్తనములేవి? నాగలియెద్ది?' యని భరద్వాజుఁ డుత్తరమిచ్చెను. అనవుడు బుద్ధుఁ డిట్లనియె.

'నేను జల్లు విత్తనము భక్తి. సత్కార్య పరంపర దానిని వృద్ధిబొందించి పండించువాఁడు. జ్ఞానవినయములు నాగలి కిరువంకలు. నామనస్సు దాని నడుపునట్టి ముఖ్యసాధనము. ధర్మమనియెడు పిడి నేను జేతఁబట్టుకొని నడపించుచుందును. శ్రద్ధ నాయెద్దు. ఈవిధముగా సేద్యముచేయుచు నేను మాయ యనుకలుపు దీయుచుందును. ఇట్లుదున్నుటవలన సమస్తదుఃఖములు నశించును. నిర్వాణఫలామృతమే యిందు బండు పంట.' ఈసామ్యమువలన భరద్వాజుని మనఃక్షేత్రమున బుద్ధమతబీజములు చక్కఁగా నాటుకొన నాటనుండి యతఁడతనిశిష్యుఁ డయ్యెను. వర్షాకాల మచ్చటఁ గడిపి యతఁడు కోసలదేశంబున కరిగి 'సతియాభియా' యను పట్టణంబునకుం బోయెను పండ్రెండవయేట నతఁ డచ్చటనుండి విరంజయనుపురమున కరిగి యాయూర వానకాలముఁ గడపెను. అనంతర మతఁ డదివఱకెన్నఁడుఁజేయని దీర్ఘప్రయాణముఁ జేసెను. ఈ ప్రయాణమున నతఁడు మంతలవఱకుఁ బోయెను. అచ్చటనుండి యతఁడు కాశీవైశాల పురములమీఁదుగాఁ గోసలదేశమం దున్న శ్రావస్తికిఁ బోయెను. తాను బోయిన ప్రతి పట్టణమందు మతబోధ సేయుచు శిష్యులం జేర్చుకొనుచు వచ్చెను. స్వనివాసమునకు మరల వచ్చిన పిదప నతఁడు కుమారుఁడయిన రాహులునకు మహారాహులసూత్ర ముపదేశించెను.

పదమూఁడవయేఁట నతఁడు చాలియదేశమునకరిగి ప్రావృట్కాల మచ్చట గడిపి వెండియు శ్రావస్తినగరముఁ జేరెను. పదునాలుగవయేట బుద్ధుఁడు తనకుమారుఁ డయిన రాహులునకు శ్రావస్తిపురమందున్న జితువనవిహారములో రాహులసూత్రముఁ జెప్పి యతనిని భిక్షుని జేసెను. అచ్చటినుండి యతఁడు కపిలవస్తున కరిగెను. పదియేనవయే డతఁడు కపిలవస్తుపురసమీపమునందలి నిగ్రోధవనమున గడిపి తనజ్ఞాతి యగు మహానామునకు ధర్మోపదేశముఁ జేసెను. శుద్ధోదనునిమరణాంతరమున, శాక్యనాయకుఁడయిన భద్రుని తరువాత మహానాముఁడు కాశ్యాధిపత్యము వహించిన వాఁడు కపిలవస్తువునుండి మరల నతఁడు జితువనవిహారమున కరిగెను. బిచ్చములు పెట్టుట మొదలయిన దానములకంటె, సత్ప్రవర్తనము జితేంద్రియత్వము మొదలయిన ధర్మలక్షణములు గలిగియుండుట శ్రేష్ఠమని యతఁ డచ్చట నుపన్యాసముచేసెను. పదియాఱవయేట నతఁ డాలవి యనుగ్రామమున కరిగి యొకరాక్షసునకు ధర్మోపదేశము చేసి యతనిని స్వమతములోఁ గలిపెను. ఆరాక్షసుఁడు పరిసరదేశంబులం

గల శిశువులనెల్ల బట్టి చంపి తినుచుండెడివాఁడట. పదియేడవసంవత్సరపువర్షకాలము మతఁడు రాజగృహంబునఁ బుచ్చెను. ఆకాలంబున నతఁడు శ్రీమతి యను రాజాంతఃపురపరిచారిక యొకర్తు మృతినొంద నత్తరుణిమరణముగూర్చి యుపన్యాసము చేసెను. వసంతకాలమున నతఁడు స్రవస్తిపురము మీఁదుగా నాలవిగ్రామమునకుఁబోయెను. ఎందుఁబోయిన నందు ధర్మబోధ చేయుటయే యతనిపని. ఆలవిలో నొకమనుష్యుఁడు పేరాకలిచేత బాధపడుచుండఁగా నతనిం గడుపారఁ గుడిపినంగాని యచ్చట ధర్మబోధ చేయ నని చెప్పి, పురవాసు లతనికి మృష్టాన్నముఁబెట్టి సంతుష్టునిఁ జేసినపిదప ధర్మోపదేశముఁ జేసెను. అష్టాదశాబ్దమున నతఁడు స్రవస్తిసమీపమున నున్న చాలియగ్రామములో వర్షకాలము గడపెను. అచ్చట నుండఁగా నొక సాలివాఁడు పొరపాటునఁ దనకూఁతును జంపి దుఃఖోపహతుఁడు కాఁగా సామవాక్యోపదేశంబుల నతని మనోవైక్లబ్యముం దీర్చి బుద్ధుఁ డతని ననుగ్రహించెను. అవ్వల గౌతముఁడు రాజగృహంబునకుఁ జనియెను. పందొమ్మిదవయేఁట సిద్ధార్థుఁడు కొంతకాలము వేలువనవిహారంబునం జరపి తా నరిగిన యూళ్ళయందెల్ల ధర్మబోధ చేయుచు గౌతముఁడు మగధదేశమునకుఁ బోయెను. ఒకనాఁడు వేటకాని వలలో నొక జింక చిక్కి తప్పించుకొనుమార్గము లేక యుండ బుద్ధుఁ డావలనుండి దానిని విడిపించి ప్రక్కనున్న యొక చెట్టుమొదటఁ గూర్చుండి సమాధినిష్ఠుఁడయి పరవశుఁడయి యుండెను. తనవలం జిక్కిన మృగము తనకుఁ దక్కకుండ విడిపించి తన కపకారము గావించినందుకు మృగయుఁడు కనలి బుద్ధునిఁ జంపఁదలఁచి వింట నంబు దొడిగి వయిచెను. కాని యది గురితప్పిపోయెను. సమాధినుండి లేచి బుద్ధుఁడు వాని సంరంభము దెలిసికొని వానిని సమాదరంబుగాఁ బిలిచి వానికి వానికుటుంబమునకు ధర్మోపదేశముఁ జేసెను. ఆయుపదేశమువలన వారు బుద్ధుని శిష్యు లయిరి. అతఁడచ్చట నుండి స్రవస్తికిం జనియెను. ఇరువదియవసంవత్సరమున బుద్ధుఁ డాస్రవస్తిపురమందే వర్షఋతువు బుచ్చెను. తనభిక్షాపాత్రను మోయునట్టి భిక్షుకులు రెండుసారులు తన్ను గౌరవంబు దొరంగి తిరస్కారభావములతో చూచుటం జేసి యానందుఁడను మరియొక ప్రియశిష్యుని దనకు నిరంతర సహచరుఁడుగా భిక్షాపాత్రవాహకుఁడుగా నియమించెను. అనంతర మతఁడు చాళీయపుర సమీపమున నున్నయొక యరణ్యసమీపమునకుఁబోయి దౌర్జన్యమునకు మిక్కిలి పేరువడిన యంగుళీమాలుఁ డను నొక చోరుని దన కృపారసంబునం గెలిచి వానిని శ్రమణకుని జేసెను. అంగుళీమాలుని వృత్తాంత మీక్రిందివిధమునఁ జెప్పఁబడినది.

కోసలరాజు పురోహితునకు నొక కుమారుఁడు కలఁడు. అతడు బ్రాహ్మణుఁ డయ్యు దైవదుర్విపాకంబున దుష్టజనసాహచర్యంబునంజేసి గొప్ప దొంగయై దారిం బోవువారినెల్ల దోఁచుకొని వారి వ్రేళ్ళు నఱికి యా వ్రేళ్ళ దండగా గ్రుచ్చుచుండెను. అందుచేత వానికంగుళీమాలుఁడను పేరు కలిగెను. ఆకాలంబున బుద్ధుఁడు జేతువనవిహారంబున నివసించుచుండెను. అచ్చోటు బాసి యతఁడు పయనమయి పోవలసివచ్చెను. దారిలో నంగుళీమాలుఁడు వసించు నరణ్యముండెను. ఆదారిని మనుష్యులు నలువదిమంది గాని యేబదిమంది గాని గుంపుగూడి పోవలయునే గాని యొంటిగా నెవ్వఁడును బయనము సేయఁ గూడ దనియు గుంపులు గాఁ బోయినను బలుమా రపాయములు గలుగుచుండు ననియు నందుచేత నాదారిం బోవల దనియుఁ బసులకాపరులు బుద్ధునకు విన్నవించిరి. వారిమాటలు సరకుసేయక బుద్ధుఁ డాదారినే పోయెను. అంగుళీమాలుఁ డాయనం జూచెను. చూచి యాయనం గలిసికొనవలెనని మిక్కిలి వేగముగ నడచెను. నడచుటయే గాదు. పరుగెత్తెను ఎంత పరుగెత్తినను నాదురాచారుఁడు బుద్ధుని గలసికొనలేకపోయెను. "అయ్యో! నేనేనుగులవెంటఁ బరుగెత్తువానిం బట్టుకొంటిని. లేళ్ళవెంటఁ బరుగెత్తి గుఱ్ఱములవెంటఁ బరుగిడి యందుకొంటిని. ఎన్నో రథముల గలిసికొంటిని. కాని యీభిక్షుకుఁ డెవఁడో నా కందకున్నాఁడు, ఇదేమి చిత్రమో," యని మనంబునం దలపోసి యా జగద్దొంగ యెలుఁగెత్తి బుద్ధునింబిలిచి నిలువు మని కేక వేసెను. సరే యని బుద్ధుఁ డచ్చట నిలిచి తనసమీపమునకు రావల దని చోరు నాజ్ఞాపించెను. చోరుఁడు సమీపమునకు రాక వాఁ డున్నచోటనే యుండెను. అంతట బుద్ధుఁడు సమస్త జంతువులయెడల దయావంతులై యుండవలసిన దనియు నట్లున్నయెడల నరకంబునకుఁ బోవక యుండవచ్చు ననియు దొంగకు గంభీరభాషణంబులతో ధర్మోపన్యాసము జేసెను. అమృతధారలవంటి యాతనిమాట లాదురాచారుని మనస్సున కెంత నచ్చెనో గాని వాఁడు వెంటనే బుద్ధుని యడుగులపయిం బడి పశ్చాత్తప్తుఁ డయి యతనిమతములోఁ జేర్చుకొమ్మని వేడెను. అప్పుడు బుద్ధుఁ డాతనిని భిక్షుకునిం జేసెను అతఁడు బౌద్ధశ్రమణకులలోఁ బరమపావనుఁడై, యహింసకుఁడై సుప్రతిష్ఠం గాంచెను.

పూర్వోక్తప్రకారంబున గౌతముఁడు బుద్ధుఁ డయినతరువాత నిరువది సంవత్సరములవఱకు జరిగిన వృత్తాంతము సంక్షేపముగా మనకు లభించినది. ఇరువదియొకటవసంవత్సరమునుంచి మరణమువఱకు జరిగిన వృత్తాంతము క్రమముగాఁ జరిత్రకారులకు లభించినదికాదు.

చతుర్దశాధ్యాయము.

మిత్రులు.

ఈప్రపంచమున జన్మించిన ప్రతిమహాపురుషునకు మితిలేనిమిత్రులు లెక్కలేని విరోధులు గూడ నుందురు. మహాత్ముఁడైన బుద్ధునకుఁగూడ నట్లే శత్రువులు మిత్రులుండిరి. వేనవేలు స్త్రీలుపురుషు లాయనను గౌరవించి పూజించుచుండిరి. వేనవే లాయనయెడ ననూయఁ బూని యపవాదంబులు మోపి నిందించి పలుమాఱులు హాని చేయుటకు యత్నించిరి. ఆయనయం దత్యంతాభిమానము గలమిత్రులలో నిరువురు ముఖ్యులు కలరు ఆయిరువు రెవ్వ రన శ్రావస్తినివాసుఁడైన యనత్పిండుఁ డనువణిజుఁడు మొదటివాఁడు; వైశాలీ నగరవాసిని యైన వైశాఖ యను భాగ్యవంతురాలు రెండవది. శత్రువులలో ముఖ్యుఁడు దేవదత్తుఁడు. ఈతఁడు గౌతమునకు దగ్గరచుట్టము. మొట్టమొదటఁ బ్రధానశిష్యుఁడు. ఈతనివలె బుద్ధునియెడ గాఢద్వేషము వహించినవాఁడింకొకఁడు లేడు. ఈ యధ్యాయములో నాతని మిత్రులం గూర్చియే చెప్పఁబడును.

మగధరాజధాని యగురాజగృహపురంబున మిక్కిలి సంపన్నుఁడగు నొకవణిజుఁడు కలఁడు. శ్రావస్తినివాసుఁడైన యనత్పిండుఁ డారాజగృహవణిజున కాప్తమిత్రుఁడు. అనత్పిండుఁడు ప్రతిసంవత్సరము రాజగృహంబునకుఁ బోయి తనప్రాణమిత్రుని సందర్శించుచుండును. రాజగృహవణిజుఁడు మిత్రునిం దోడితెచ్చుటకెన్నో క్రోసులదూరము పోవుచుండును. అనత్పిండుఁ డొకనాఁడు మునుపటియట్ల రాజగృహంబునకు మిత్రసందర్శనార్థము వచ్చెను. కాని వెనుకటియట్లు మిత్రుఁడెదురుగా వచ్చి పురంబునకుఁ దోడ్కొనిపోలేదు. అతఁడు పురముఁ బ్రవేశించెను గాని యతనికి స్వాగత మిచ్చుట కెవ్వరుఁ గనఁబడరైరి. అతఁడు మిత్రునిగృహంబునకుఁ బోయెను. మిత్రుఁ డచ్చటనే యుండెను గాని వెనుకటియట్లు, మిత్రుఁ డతనిని సమాదరింపక సంక్షేపముగా గుశలప్రశ్నమడిగెను కాని నాఁటిరాత్రి యావణిజుఁడు తన మిత్రుఁడైన యనత్పిండుఁడున్న నెలవునకుఁ బోయి వెనుకటియట్లు సన్మానము చేయకపోవుటకుఁ గలకారణ మెఱిఁగించెను. మఱునాఁడు తనగృహంబునకు భిక్షుస్వీకారము సేయుటకు బహుశ్రమణకులతోఁ గలసి బుద్ధుఁడు వచ్చుననియు వారి కాతిథ్య మిచ్చుటకుఁ దగునేర్పాటులు చేయుచుండుటచేతఁ దన కింతమాత్రము నవకాశము లేమి వెనుకటియట్లు సన్మానము చేయ లేదనియు నది యగౌరవముగా భావింపవలదనియు చెలికానిని వేడికొనెను.

అనత్థపిండుఁ డది విని బుద్ధుని సందర్శింప నిశ్చయించుకొని తనలో నిట్లనుకొనెను 'మేము బుద్ధులము; బుద్ధుల మని చెప్పుకొనునట్టి వార నేకు లీనాడు గలరు. అట్టివారిచేత నేను వంచింపఁ బడవచ్చును. కావున నేను బుద్ధునిఁ జూచెదను. చిన్ననాఁడు నా తలిదండ్రులు నాకు సుదత్తుఁడని పేరు పెట్టిరి అది నా తలిదండ్రులకు నాకే గాని యన్యులకుఁ దెలియదు. ఈ గౌతమబుద్ధుఁడు నాతొల్లింటిపేరు చెప్పఁ గలిగెనేని నే నాతనియందు విశ్వాస ముంచెదను.' మఱునాఁడుదయమున బుద్ధుఁడే ముందుగా ననత్థపిండును జూడఁబోయి యతఁడు కంటఁబడినతోడనే సుదత్తా యిటు రా యని పలుకరించెను. అతఁడు తన ప్రథమనామధేయ మంబును జెప్పినతోడనే యనత్థపిండున కాయనయందు గాఢమైనవిశ్వాసము కుదిరెను; కుదురుటయు నాజన్మాంతము బుద్ధదేవుసిధర్మము ననుసరింతు నని యతఁడు శపథము జేసి తనయింటికి వచ్చియొకసారి గృహపావనము జేయవలయునని బుద్ధుని వేఁడుకొని మరల శ్రావస్తికిం బోయెను. అట్లే వత్తునని బుద్ధుఁడు పలికి యాతని నంపెను. అనత్థపిండుఁడు శ్రావస్తికిం జనినతోడనే నగరోపకంఠంబుననున్న మంచియుద్యానవనములలో నొకటి విశేషధనమిచ్చి యాతఁడు కొని యచ్చోట నొకవిహారము గట్టించెను. ఆవిహారముచుట్టును శ్రమణులకు వాసయోగ్యము లైనగృహము లుండెను. పగటివేళ నుపయోగ్యములగు భవనములు, నిశాసమయోపయోగ్యములగు మందిరములు పెక్కులు గలవు. అంతియేగాక తేటనీటికొలంకులు, మంచి పండ్ల తోటలు, పూఁదోటలు, నేత్రోత్సవకరములై యుండెను. దానికంతకుఁ జుట్టు నాలుగువేలుమూళ్ళపొడవును, పదునెనిమిదిమూళ్ళ యెత్తునుగల గొప్ప గోడ యుండెను. ఆవిహారనిర్మాణమునకు నెన్నోకోట్ల సువర్ణము లయ్యెనఁట.

అది యెల్ల సిద్ధమైనపిదప ననత్థపిండుఁడు బుద్ధుని సవినయముగా నాహ్వానము చేసెను. బుద్ధుఁడు రాజగృహంబునుండి బయలుదేరి దినమున కెనిమిదిక్రోసుల వంతున నడచి నలువదియయిదు దినములలో శ్రావస్తినగరము చేరెను. అతఁడు నగరసమీపమునకు రాఁగానే గొప్పయుత్సవ మతని నెదుర్కొనెను. ఆయుత్సవములో నెన్నో మనుష్యులగుంపు లుండెను. ఒక్కొకగుంపులో నెనిమిదివందల మనుష్యులుండిరి. వారు సమయోచితము లయినపాత్రలు ధరించి యమూల్యములగు వస్త్రాలంకారములు ధరించి బుద్ధుని సన్మానించిరి. అందొకగుంపునకు ననత్థపిండునిపుత్రిక లిరువు రగ్రేసరు లయిరి. అనత్థపిండుఁడు బుద్ధుని విహారంబునకుఁ దోడ్కొనిపోయి యావిహార మెవ్వరి కర్పణము సేయఁదగు నని యడిగెను. బౌద్ధసంఘమున కియ్యవలసిన దని బుద్ధుఁ డానతిచ్చెను. అతం డందుకు సమ్మతించి నలుదెసల నుండి వచ్చుశ్రమణు

ల యుపయోగము నిమిత్తమని యర్పణము చేయుచున్నానని చెప్పి బుద్ధునిహస్తములలో నతఁడు సువర్ణకలశోదకము ధారవోసెను.

అనత్పిండుఁ డర్పించిన బౌద్ధసంఘమున కిచ్చినయారామవిహారమునందు బుద్ధుఁ డనేకసంవత్సరములు వసియించెను. అనత్పిండుఁడు తనయపార ధనసంచయంబునను బౌద్ధమతవ్యాప్తికొరకు వ్యయముచేసెను. మహాత్ముఁడైన బుద్ధదేవుని మతము ప్రపంచమున నెంతకాలముండు నంతకాలము పరమభక్తుఁడైన యనత్పిండుని పేరుగూడ నంతకాలము నుండితీరును.

అనత్పిండుఁడు తరువాత బుద్ధునకాప్తమిత్త్రమును మతసంరక్షకురాలు వైశాఖ యనునామె. ఆమె మిక్కిలి భాగ్యవంతురాలు. బిడ్డలు, మనుమలు, మునిమనుమలు గలిగి యైశ్వర్యముగలిగి యామె పేరెన్నికగాంచెను. ఎవరింట నే శుభకార్య మయినను నేవైదికతంత్రమైనను ముందుగా వైశాఖను బిలిచి యామెను సంతుష్టిగా భోజన మిడినపక్షమునఁ దమకు శుభములు గలుగు నను నమ్మిక యాపురవాసుల కుండుటచే నెల్లవారామెను బహువిధముల గౌరవించుచుండిరి. స్రవస్తినగరమునకు వచ్చునట్టి బుద్ధశిష్యులకుఁ గావలసిన పదార్థములన్నియు సమకూడునట్టు గొప్పయేర్పాటులు మొట్టమొదటఁ జేసిన దీవైశాఖయేయని చరిత్త్రకారులు చెప్పుచున్నారు.

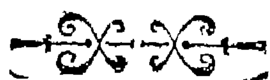
ఒకనాఁడు బుద్ధుఁడు విశాఖయొక్క గృహమున శిష్యగణముతోఁ గలిసి విందారగించుచుండఁగా విశాఖ భక్తితత్పరయై యాతనియెదుట నిలిచి దేవా! దేవరవారు నా కెనిమిదివరము లియ్యవలెనని కోరెను. కోరుటయు బుద్ధుఁడు 'విశాఖా! సిద్ధార్థుఁడు నీవు కోరినవరముల నెల్ల నీయఁజాలఁడని తలంచెద' నని యుత్తరము చెప్పెను. అనవుడు విశాఖ 'మహాత్మా! నాకోరికలలో నేది యనింద్యమైనదో యేది యియ్యఁదగినదో యదే యిమ్మని ప్రార్థించుచున్నదాన' నని పలికెను. పలుకుటయు బుద్ధుఁడు 'విశాఖా! నీ కేమివరములు కావలెనో చెప్పు'మని యడిగెను. అడుగుటయు విశాఖ యిట్లనియె — నేనుజీవించి యున్నంతకాలము నా బౌద్ధసోదరులకు వర్షకాలమునఁ గావలసిన వస్త్రముల నీయవలె ననియు, నీపట్టణమునకు వచ్చునట్టి క్రొత్తభిక్షువుల కన్నము పెట్టవలె ననియు, నీయూరిదారిని బోవునట్టి బాటసారులగు భిక్షుకుల కన్నము పెట్టవలె ననియు, రోగులకు మందు లియ్యవలె ననియు, రోగుల కుపచారము చేయువారి కన్నము పెట్టవలెననియు, నాయక్క చెల్లెండ్రగు సన్యాసినులకుఁ బ్రతిదినముఁ గావలసిన యన్నము పెట్టి స్నానముచేయువేళ వారు ధరియించుటకుఁ దగినవస్త్రము లియ్యవలె ననియు, నేను కోరుచున్నదానను.' అనవుడు గౌతముఁ డామెం జూచి 'యీవరము లిమ్మని నన్నడుగుటలో యుద్దేశ

మే' మని యామెను బ్రశ్నించెను. అయనకు విశాఖ యిట్లుత్తరమిచ్చెను.—

'విదేశమునుండి యిప్పటికి వచ్చెడు భిక్షుకుఁ డీనగరమందలి వీథులను, సందులను నెఱుఁగక భిక్షాటనమున కరిగి మిక్కిలి యలసి పోవును. భిక్షుకుఁడు రాఁగానే నేను సమర్పించినయన్నము దినెనేని నేదనేతి యీపురమందలి వీథులు సందులు, గొందులు నెమ్మదిగాఁ దెలిసికొని పిమ్మట ననాయాసముగా భిక్షమునకుఁ దిరుగవచ్చును. దేవా! యిదే నాయుద్దేశము. ఈయుద్దేశముతోనే నేను జీవించి యున్నంతకాలము భిక్షుకులకు నాయోపినకొలఁది యింతయన్నము పెట్టఁ దలఁచికొన్నాను. మఱియుఁ బయనము సేయునట్టి భిక్షుకుఁడు నిజోదరపోషణార్థము భిక్షమునకుం దందుఁ దిరుగుచుండునేని వెనుకఁబడి తన బిడారమును గలిసికొనలేకపోవును. ఒకవేళఁ గలిసికొన్నను మిక్కిలి యాలస్యముగాఁ గలిసికొనును. మార్గమున మిక్కిలి యలసి నడువలేక కాళ్ళీడ్చుకొనుచుఁ బోవును. నేను సమర్పించునట్టియన్నము దిన్నపక్షమున, భిక్షుకుఁడు తనసార్థవాహమునకు వెనుకఁ బడఁడు. విశ్రమింపఁ దలంచుకొన్నస్థలమున కాలస్యముగాఁ బోఁడు. కాళ్ళీడ్చుకొనుచు నడువక నేదనేతి సుఖముగా నడుచును. దేవా! యిదియే నాయుద్దేశము. ఈయుద్దేశముతోనే నేను జీవించి యున్నంతవఱకు నీనగరముదారిని బోవునట్టిభిక్షుకుల కన్నము పెట్టఁదలఁచుకొన్నాను. మహాత్మా! అసిరవతీనదిలో బౌద్ధసన్యాసినులు దిగంబరలై కులటలు స్నానముచేసెడు రేవులలో వాండ్రితో గలిసి స్నానము చేయుచున్నారు. పరమపావనచరిత్రలగు భిక్షుణీమతల్లికలను జూచి యాకులటలు పరిహాసము చేసి 'నెఱజవ్వన మున్నంతకాలము మీ కీవెట్టివెఱ్ఱి నియమము లెందుకు? ఇప్పుడు హాయిగా భోగము లనుభవించి ముసలితనము వచ్చిన తరువాత సన్యాసినులై పవిత్రజీవనము చేయఁగూడదా? అందువల్ల నిహపరములు రెండును మీకుఁ దక్కు' నని యనరానిమాట లనిరి. ఆకులట లట్లు దమ్ముఁ బరిహాసము చేయుటంజేసి భిక్షుణీనము మిక్కిలియాగ్రహము దాల్చెను. దేవా! ఆఁడుది దిగంబరయై యుండుట మిక్కిలి యనర్థము, అసహ్యము. అనుచితము, అకృత్యము, కావున నేను జీవించియున్నంత వఱకు భిక్షుణీజనమునకు స్నానవస్త్రముల నీయఁదలంచుచున్నదానను.'

ఆమెయుద్దేశములు విని భగవానుఁడగు బుద్ధదేవుఁ డిట్లనియె:—

'బాగు' విశాఖా! బాగు. నీయుద్దేశము మంచిది. నీవు లోకహితము చేయుటకై వరములను గోరితివి కావున నే నావరముల నిచ్చితి' నని మెచ్చి యొక గీతమును బాడెను.

పంచదశాధ్యాయము.

బుద్ధుఁడు మిక్కిలి మంచివాఁడైనను నట్టిమహానుభావునకుఁగూడ శత్రువులు లేకపోలేదు. అట్టిశత్రువులలో దేవదత్తుఁడు ముఖ్యుఁడు. అతఁడు బుద్ధునకు దగ్గఱ చుట్టము. బుద్ధుఁ డప్పటికి వృద్ధుఁ డయ్యెను. దేవదత్తుఁడు దురాశాపాశబద్ధుఁడై బౌద్ధసంఘమున కెల్ల దాన యధికారి యై పరిపాలనము సేయఁగోరి బుద్ధునిస్థాన మాక్రమింపఁ దలఁచెను. బుద్ధుఁ డందుకు సమ్మతింపకపోవుటచే దేవదత్తుఁడు మగధ రాజకుమారుఁడైనయజాతశత్రునితోఁ గలిసి కృతకృత్యుఁడు కాఁదలంచెను. అప్పుడు మగధరాజ్యమును బింబసారుఁ డనురాజేలుచుండెను. అజాతశత్రుఁడు తండ్రిని రాజ్యభ్రష్టుని జేసి తాను సింహాసన మెక్కఁదలఁచెను. బుద్ధుని పదభ్రష్టునిజేసి యాపద మధిష్ఠింపఁదలఁచిన దేవదత్తుఁడును, బింబసారుని బదభ్రష్టుని చేసి యాపద మధిష్ఠింపఁ దలఁచినయజాతశత్రుఁడును సమానసంకల్పు లగుటచే మైత్రి త్వరలోఁ గుదిరెను. కాని వారు పన్నినపన్నుగడ లెల్ల నిష్ఫలములయ్యెను. వారు బుద్ధుని జంపుటకుఁ గూడఁ బ్రయత్నించినట్లు గనఁబడుచున్నది. లోకాతీతములైన మహాద్భుత కర్మములవలన బుద్ధుఁడు వారిబారిఁ బడకుండఁ దప్పెనని చరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. అజాతశత్రుదేవదత్తులు బుద్ధుని వధియింపుమని పంపిన నరహంతలు చేయఁదలఁచినపనిలో నెఱవేరక పరాజయము నొందుటయేగాక భయకంపితులై జ్వరపీడితులైరి. చంపుటకై వారు బుద్ధునిసమీపమునకు వచ్చినప్పుడాయన వారిని సాదరముగాఁ బిలిచి మెత్తనిగా మాటలాడి ధర్మబోధము సేయ వారాయనవాక్యామృత మాస్వాదించి సానువులై యాయనమతములోఁ గలిసిరి. దేవదత్తప్రేరితులైన దుష్టులు మఱికొందఱు గౌతముని దెగటార్చుటకై గొప్పరాయి విసర నది యామహాత్మునకుం దగులక యాయనపాదములపైఁ బడెను. సిద్ధార్థుఁ డొకసందులోనుండి బోవుచుండ శత్రుప్రేరితులైకొందఱు దురాచారులు మదపుటేనుఁగు నొకదాని నాయనమీఁదికిం దోలిరి. అది మహావేగముతో నాతనిసన్నిధికిఁ బోయి యాయన జోలికిం బోక నిశ్చేష్టమై యెట్టయెదుట నిలిచి యొక్కనిముసంబున గిఱుక్కున వెనుకకు మరలెను.

ఈవిధముగా జగద్గురువైనబుద్ధుని నాశనము చేయఁ దలంచి తనప్రయత్నంబునఁ గృతకృత్యుఁడు కాలేక దేవదత్తుఁడు మఱియొకతెఱంగునఁ దనమనోరథము సాధింపఁ జూచెను. దేవదత్తుఁ డప్పటికి బౌద్ధుఁడ నని చెప్పికొనుచుండుటంజేసి యొకనాడు బుద్ధుఁడు నివసించుచున్న వేలువనమున కరిగి ధర్మములయం దత్యంతా

సక్తి కలవాఁడుంబోలె నటించి యాతఁడు బోధించినధర్మముప్రకారము సరిగా నెల్లవారు నడుచుకొనుట లేదనియు నటులెల్లవారు ధర్మమునుండి తొలఁగకుండ కఠినముగా శాసింప వలయు ననియుఁ గోరెను. అతనికోరికలలో ముఖ్యమైన వివి—

1 భిక్షుకులు పట్టణముల సమీపములందు నివసింపక యూరు బైట నివసింప వలయును.

2 మనుష్యులు పాఱవైచిన చినుగుగుడ్డలు పేలికలు మొదలైనవి ధరింప వలయునే గాని వస్త్రములు ధరింపఁగూడదు.

3 భిక్షుకు లిల్లిల్లుఁ దిరిగి భిక్ష మెత్తియుదరపోషణము చేసికొనవలెనే గాని గృహస్థులిండ్లకుఁ బోయి విందు లారగించుట, విహారములకుఁ బంపఁబడినయన్నము దినుట, మాంసభక్షణముఁ గూడదు.

పూర్వోక్తధర్మముల నుదాహరించుటలో దేవదత్తుఁడు బుద్ధునిగూడ నధిక్షేపించెను. బుద్ధుఁడు శిష్యులయిండ్ల విందు లారగించుట, పట్టణసమీపములయందు వసించుట మొదలగునవి కొన్ని సేయుచుండెను. అధిక్షేపణగర్భములైనయాతనివాక్యముల నాలకించి బుద్ధుఁడు వాని కిట్లనియె. "ధర్మముల నెచ్చటనైన ననుష్ఠింప వచ్చును. గుడ్డపేలికలె కట్టుకొని భిక్షాటనమువల్ల జీవించి యూరు బైటనే వసించి ధర్మము కఠినముగా ననుష్ఠించు మహానుభావు లున్నపక్షమున నాకాటంకము లేదు. సంతోషమేకాని యెల్లవారికి నట్లు జేయ నవసరము లేదు. అదియునుఁగాక బాలురు, వృద్ధులు, సుకుమారశరీరులు నంతకఠినముగా ధర్మాచరణము చేయలేరు. ధర్మమవలంబించినవారు తమతమదేశములలో నేయేయాహారము తినుట వాడుకయో యాయా యాహారము భుజింపఁ దగును. కాని, వా రాఁకలి యైనప్పుడు మితభోజనముమాత్రము చేయవలెను. మనుష్యుఁడు చెట్టుమొదటఁగూర్చుండియుఁ బవిత్రుఁడు కావచ్చును; గృహమునం దుండియుఁ బవిత్రుఁడు కావచ్చును. గృహస్థుఁ డిచ్చిన వస్త్రములు కట్టినను సిద్ధుఁడు కావచ్చును, గుడ్డపేలికలు కట్టినను సిద్ధుఁడు కావచ్చును. మాంసము దిన్నను సాధువై యుండవచ్చును. తినకపోయినను సాధువై యుండవచ్చును. ఎల్లవారు నిర్వాణము బడయుట నాముఖ్యసంకల్పము. ఎల్లఱకు నేకవిధమైనకఠిన ధర్మము శాసించుటవలన నిర్వాణమార్గాన్వేషకులు మిక్కిలి కష్టపడుదురు.", బుద్ధుని పలుకులు విని దేవదత్తుఁడు భగ్నమనోరథుఁడై యచ్చోటు వెడలి పోయి యజాతశత్రునిసహాయమువలననూతనసంఘ మొకటిస్థాపించెను. క్రమక్రమముగా దానిలోఁ గూడఁ బలువురు చేరిరి.

ప్రాచీనచరిత్రకారులు దేవదత్తునిచరమావస్థ నీవిధముగా వర్ణించిరి—

పంచదశాధ్యాయము

ఆ తెఱంగున బుద్ధునిచేఁ దిరస్కరింపఁబడి దేవదత్తుఁడు గయకు సమీపంబున నున్న వనవిహారంబున కరిగెను అచ్చట నతనిశిష్యులు నలుగురు నతనిం గలిసికొనిరి. క్రమక్రమమున ననేకు లాయనం జేరిరి. శిష్యగణము కాలక్రమమున నైదువంద లయ్యెను. దేవదత్తుని బలగము నానాటికి వృద్ధి యగుటఁ జూచి వారి నెల్లఁ దనశిష్యులుఁగా జేసికొనవలసినకాలము వచ్చిన దని తెలిసికొని బుద్ధుఁడు తనశిష్యులలో నగ్రగణ్యులగు సరిపుత్రుని, మగ్యలానుని బిలిచి దేవదత్తునివిహారముకడకుఁ బోయి యావచ్ఛక్తి వినియోగించి యతనిశిష్యు లెల్ల నతని విడిచి వచ్చునట్లు జేయు మని చెప్పి పంపెను. అట్లగాక యని వారు పయనమై దేవదత్తునివిహారమునకుఁ బోయిరి. వారు పోవునప్పటి కతఁడు శిష్యగణపరివేష్టితుఁడై బుద్ధుఁడు బోధించినట్లే వారికి ధర్మబోధ సేయుచుండెను. ఆయిరువుర నతఁడు చూచి బుద్ధునితో విరోధపడి వారు తన్ను జేరుటకు వచ్చియుందు రని భ్రమపడి లోపలికి రమ్మని యానతిచ్చెను. కాని దేవదత్తునిశిష్యులలోఁ బ్రధానుఁ డగుకోకిలకుఁడు వారు లోపలఁ బ్రవేశించుట కిష్టపడక వారు నే దేని యపాయము సేయుటకై వచ్చియుండవచ్చును గావున వారిని రానియ్యవల దని గురువుతోఁ జెప్పెను. కాని యాతనిమాట వినక దేవదత్తుఁడువారిని రానిచ్చి తన కుడిప్రక్క సరిపుత్రుని నెడమప్రక్క మగ్యలానును గూర్చుండఁ బెట్టుకొని బుద్ధదేవుఁడు ధర్మబోధ సేయునప్పు డన్యకౌండిన్యుఁడనుశిష్యు నేస్థానమందుఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనునో యాస్థానమునందుఁ గోకిలకుని గూర్చుండఁ బెట్టుకొని యెల్లవిధముల బుద్ధు ననుసరింపవలె నని ధర్మోపదేశ మారంభించెను. అట్లు కొంతవఱకు దేవదత్తుఁడు బోధించినపిదప సరిపుత్రుఁడు దేవరవా రలసిన ట్లున్నారు. నేను కొంత శేషము బోధించెద ననిచెప్పి యాతని నూరకుండ బెట్టి తాను బోధనము చేయఁ జొచ్చెను. అంతలో దేవదత్తుఁడు నిద్రబోయెను. అతనికి మెలకువ వచ్చునప్పటికి సరిపుత్రులయొక్క బోధమువలన నయిననేమి, మగ్యలాముని ప్రయత్నములవల్ల నయిననేమి దాదాలుగా శిష్యగణ మెల్ల నతనిని విడిచి పోయెను. శూన్యమయిన తనవిహారము జూచి కోకిలకుఁడు చేసినహితోపదేశము విననందుకుఁ దద్దయు విచారించి బెంగ పెట్టుకొని దేవదత్తుఁడు జబ్బు పడెను. ఆరోగముచేత నతఁడు తొమ్మిదిమాసములు పీడింపఁబడెను.

అనంతర మతఁడు బుద్ధదేవుని సందర్శించి తనకావించినదుష్కార్యముల సైరించి తనను వెండియు శిష్యుని జేసికొమ్మని ప్రార్థింపఁ దలంచెను. బుద్ధుఁడు క్షమింపఁడు వెళ్ళవద్దని శిష్యు లెంత చెప్పినను వినక బుద్ధుఁడు తనయెడల నెంతమాత్రము ద్వేషము వహింపలే దని స్పష్టముగాఁ జెప్పి తనమనోనిశ్చయమును మార్చు

కానక పోయెను. అతఁడు దృఢనిశ్చయుఁ డగుటంజేసి శిష్యులు వాని నొకపల్లకిలోఁ గూర్చుండఁ బెట్టి జితువనవిహారమునకుం గొనిపోయి పల్లకి యొకసరోవరతీరంబునం బెట్టి తాము స్నానము చేయుటకయి చెఱువులో దిగిరి. అదివరకుఁ గొన్నిదినంబులనుండి మంచముమీఁదనుండి లేవలేకపోయినను దేవదత్తుఁడు బుద్ధుని సత్వరముగాఁ జూడవలె ననునాత్రముచేతఁ బల్లకినుండికిందికిదిగి లేచి నడువఁ బోయెను. అతఁడు నేలపైఁ నడుగుఁ బెట్టగానే చుట్టుప్రక్కల నున్నకొండలమీఁదఁ నుండి యగ్ని జ్వాల లెగసి వచ్చి యాతని శరీరము నాహుతి జేసికొనెనట. ఆమంటలు తన్ను గబళించునప్పుడు దేవదత్తుఁడు "ఓబుద్ధుఁడా! నేను నీయెడల నపచారము చేసినను నాచుట్టరికమునుబట్టియైన నన్నురక్షింపుము రక్షింపు" మని వేఁడుచుఁ బ్రాణము విడచె నఁట. కొండలమీఁదనుండి యగ్నిజ్వాలలు ప్రసరించి వానిని గాల్చుట యతిశయోక్తియై యుండవచ్చును. బుద్ధుని జూడవలె నను మహాత్రముతో నతఁడు దుర్బలస్థితిలో నడిచి యుండవచ్చును. అందువలన మృతి నొంది యుండవచ్చును. బుద్ధుని యెడలఁ దాను గావించినమహాపచారములు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొని పశ్చాత్తప్తమనస్కుఁడయి కట్టకడపట బుద్ధునే శరణము వేఁడి యుండవచ్చును.

షోడశాధ్యాయము.

సిద్ధార్థుఁడు బుద్ధత్వము ప్రాపించినపిదప నేవిధంబున బ్రత్యహముఁ దనజీవితము గడపెనో తెలిసికొనుటకుఁ జదువరులలో ననేకులకుఁ గుతూహల ముండవచ్చును. అందుచేత నతనిప్రతిదినచర్య దొరికినంతవఱకు వ్రాయఁబడు చున్నది. బుద్ధుఁడు మతవ్యాప్తి చేయుటకయి దేశాటనము చేయునప్పుడు భక్తితత్పరులయిన యుపాసకులు ప్రీతిపూర్వకముగా సమర్పించిన విహారములయందు నివసించుచుండును. ఆవిహారములలో ముఖ్యమైనవి రెండు కలవు. అందు మొదటిది వేలువనవిహారము. ఇది మగధరాజధాని యగురాజగృహనగరసమీపమునం దున్నది. మగధరాజగు బింబసారుఁడు దీనిని బుద్ధునకు సమర్పించెను. రెండవది ప్రస్తినగరమందలిజితువన విహారము. ఇది భక్తుఁడయిన యనత్పిండుఁడు సమర్పించినది. ఈరెండువిహారములు బుద్ధునకు మిక్కిలి ప్రీతికరములైనవి. ఈవిహారములయందే యతఁ డొకానొకప్పు డొంటిగాను మఱియొకప్పుడు శిష్యగణసమేతముగాను నివసించుచుఁ జాలకాలము గడపెను.

బుద్ధుని జీవితకాలము రెండుభాగములుగా విభాగింపఁబడవచ్చును. కొంత కాలము దేశాటనము చేయుట; కొంతకాలము విశ్రాంతి నొందుట. మహీమండలము నంతను దివారాత్రములచేఁ గాల్చునట్టి ప్రచండ గ్రీష్మముయొక్క యవసాన దశయందుఁ గారుకాలపుమబ్బులు నభోవీధి నావరించి ఘణఘణధ్వానములతో నురుముసమయమున దేశములు సంచారయోగ్యములు కావని బుద్ధుఁడు వర్షకాల మేదో యొక్క విహారమునఁ గడుపఁదలఁచి యచ్చటికి కలుగుచుండును. ఆవర్షకాలము తమగురుని సన్నిధానమునఁ గడుపవలయు ననుకుతూహలమున శిష్యులు పదలకొలఁది యతఁడున్నవిహారమునకుఁ బోవుచుందురు. ఇప్పటివలెఁ గాక పూర్వపువర్షకాలము మిక్కిలి భయంకరమై యుండెను. ఇప్పటివలెఁ జక్కని బాటలు గాని పడవలు నడుచునట్టి కాలువలు గాని లేక పోవుటచే వానకాలమునఁ బ్రయాణములు దుస్సాధ్యములు. వానలుకూడ నిప్పటివలెఁ గాక సంతతధారగాఁ గురియుచుండును. అందుచే భిక్షుకులు సన్యాసులు మొదలగువారు వానసాగినాలుగునెలలు చాతుర్మాస్యలని పేరుపెట్టి యేదోయొకనెలవునఁ గడుపుదురు. ఆసాంప్రదాయమునుబట్టియే నేఁడు సైతము సన్యాసులు చాతుర్మాస్యదినములలో నొకచోటినుండి మఱియొకచోటికిఁ గదలఁ గూడదని నాలుగుమాసము లొక్కగ్రామముననే పుచ్చుచుందురు ఈ నియమముయొక్క యుద్దేశము మిక్కిలి మంచిది. సన్యాసులకు నివసించుటకు గృహములు గాని వస్త్రములు తడిసినప్పుడు కట్టుకొనుటకు మారుబట్టలుగాని వర్షమునుండి కాపాడుటకు గొడుగులుగాని లేకపోవుటచే వర్షకాలదినములు వారికి ముఖ్యముగా సంచారయోగ్యదినములు కావు. ఇది చక్కఁగాఁ బర్యాలోచనము చేసి బుద్ధుఁ డీనియమ మేర్పఱచి యుండవచ్చును. అదే మనధర్మశాస్త్రకర్తలుకూడ నవలంబించి యుందురు. బౌద్ధసంఘము నిమిత్త మేర్పడినవిహారములలో వానకాలమున బుద్ధదేవునిచుట్టుఁ జేరిన శిష్యగణమునకును గురువునకును నానాలుగునెల లాతిథ్య మిచ్చుట గొప్పగౌరవ మనియు నది యదృష్టవంతులకేగాని లభింపదనియు భావించి మహైశ్వర్యవంతులును మహారాజాధిరాజులును, బుద్ధుఁడు మా కతిథి కావలె మా కతిథి కావలె నని పంతమాడుకొని తద్గౌరవము నిమిత్తమై బహుప్రయత్నములు సేయుచు వచ్చిరి.

ప్రావృట్కాలము ముగిసినతోడనే మరల సంచార మారంభ మగును. బుద్ధుఁ డొకగ్రామమునుండి మఱియొక గ్రామమునకు, నొకపట్టణమునుండి మఱియొక పట్టణమునకు బహుశిష్యగణములు సేవించుచుండఁ బయనము చేయుచుండును. ఆయన తరుచుగా సంచరించినదేశ మార్యావర్త మందలి తూర్పుభాగ మని చెప్పవచ్చును. తూర్పు

భాగమనఁగాఁ గాశీకోసలమగధదేశములు. ఈదేశములు నేటికాలమున నయోధ్య, బిహార్ దేశము లని వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. ఈ ప్రయాణములలో బుద్ధదేవుని శిష్యులను సంపన్నులయిన గృహస్థులు తరుచుగా విందులకుఁ బిలుచుచుందురు. ఎవరయినను వచ్చి తన్నుభోజనమున కాహ్వానము చేసినప్పుడు బుద్ధుఁడు వారికు త్తరము చెప్పక మౌనము ధరించి వారియాహ్వాన మంగీకరించి తన కావినిలువుటంగిఁ దొడుగుకొని భిక్షాపాత్రము చేతఁబూని వారియింటి కరుగుచుండును. భోజనాంతరమున గృహయజమానుని విందునకు వచ్చిన బంధుమిత్రులను నొకచోఁ జేర్చి ముక్తి మార్గబోధకములు, నీతిప్రదర్శకములు నగు ధర్మముల నుపదేశించుచుండును. తన్నెవరు భోజనమునకుఁ బిలువనప్పుడు తానుచేసిననియమముల ప్రకారము భిక్షాపాత్రము చేతఁ బూని బిచ్చమునిమిత్తము గ్రామమంతయుం దిరుగును. అట్లు తిరుగుటలోఁ బ్రతిగృహంబునకుంబోయి భిక్షాపాత్రము చేతఁబట్టుకొని యింటివా రొక్కొకబళ్ళమన్నముఁ దెచ్చి వేయువఱకు మౌనము ధరించి గుమ్మముముందర నిలుచును. భోజనమైనతరువాత నతఁడు సాధారణముగా విహారములో నొకగదిలోఁగాని మఱ్ఱిచెట్టునీడనుగాని గూరుచుండి కొంతసేపు ధ్యాననిష్ఠుఁడై యుండును.

బుద్ధదేవుఁడు నిర్వాణపథము బ్రాపించువఱకు నీవిధముగానే ప్రతిసంవత్సరము గడుపుచుండును.

బుద్ధుఁడు గ్రంథము లేవియు వ్రాయలేదు. మతబోధయైనను వాగ్రూపకముగాఁ జేసెనేగాని లిఖితరూపకముగాఁ జేయలేదు. మతబోధ జేయునప్పు డాయన సంస్కృతభాష నుపయోగింపక తాను సంచరించుచున్నదేశములో నేభాష వ్యవహారములో నుండునో యాభాషలోనే ధర్మములు బోధించుచుండును. మనమతగ్రంథములయినవేదములు, తదంగములు, స్మృతులు సూత్రములు మొదలగుశాస్త్రములు, పురాణములు, గీర్వాణభాషలోనే యున్నవి. అవి పండితగ్రాహ్యములే గాని పామరగ్రాహ్యములు కావు. వాని నభ్యసింపఁ దలఁచువారికి వారి యుపాధ్యాయులు గీర్వాణ భాషలోనే వాని నుపదేశించుట యాచారమై యుండెను. దేశభాషలో సర్వజన సులభమైనశైలిలో మతధర్మములు మనప్రాచీను లెన్నఁడుఁ జేయలేదు. మనదేశములో మతబోధకులే లేరు. దేశభాషలోఁ జేయువారు మొదలే లేరు. మొట్టమొదట దేశభాషలో జనసామాన్యమునకుఁ దెలియునట్లు మతము బోధించినమహానుభావుఁడు మతబోధకుల నేర్పరిచి నానాభాగముల కంపిన మహాశయుఁడు, ప్రపంచమున బుద్ధదేవుఁడే యని చెప్పుట యతిశయోక్తికాదు. బుద్ధదేవునితరువాత నాసియా ఖండమున గొప్పమతబోధకుఁ డని చెప్పఁ దగినజీసను క్రైస్తు మతబోధకులను నియమించి పంపెను గాని యతఁడును గౌతమునిమార్గము ననుసరించె నని చెప్పట

నైత్యమునకు గౌరవమునకు దూరము కాదు. ఏలయన జీసను పుట్టినప్పటికే పాలస్టైన్ దేశమునందును దానిపరిసరంబులనుండు దేశములందును బౌద్ధమతము వ్యాపించియుండెను. బుద్ధమతబోధకు లచ్చటచ్చటనుండిరి. జనులమాతృభాషలో ధర్మములు బోధింపఁబడినపక్షమున నవి జనులకు సులభగ్రాహ్యములయి మనంబున నాటి వారి మనస్సులను ధర్మపరాయణములుగఁ జేయు ననుగొప్పరహస్యమును మొట్టమొదటఁగని పెట్టినచతురమతి గౌతమబుద్ధదేవుఁడే. బుద్ధుఁడు తఱుచుగా నుపయోగించినభాష పాలీభాష. ఇది యీయనమాతృభాష యైయుండవచ్చును. లేక యీయన సంచరించినకాశీకోసలమగధాదిదేశములం దాకాలమున వ్యవహరింపఁ బడినభాష యైనఁ గావచ్చును. ఈయననోటనుండి వెడలినసమస్తధర్మోపదేశములను శిష్యులు జ్ఞాపకముంచుకొని పాలీభాషలో వ్రాసిచూచినందున నతఁడు సంచరించినదేశములలో నదే భాష వ్యవహరింపఁబడిన దని మన మూహింపవచ్చును ఆమహాత్ముఁడు కావించిన బోధలలోఁ గొన్ని పాలీగ్రంథములలోఁ గనఁబడు చున్నవి. అందొక టీక్రింద నుదాహరింపఁబడుచున్నది.

“ఓశిష్యులారా! ప్రతివస్తువు దగ్ధ మవుచున్నది. దగ్ధమగుచున్నవస్తు వేది? కన్ను దగ్ధమగుచున్నది. ఆకంటిచేఁ జూడఁబడువస్తువు దగ్ధమగుచున్నది. దృశ్యమానపదార్థజ్ఞానము దగ్ధమగుచున్నది. దృశ్యమానపదార్థసంబంధముగూడ దగ్ధ మగుచున్నది. దృశ్యమానపదార్థసంబంధమువలనఁ గలుగుమనోవికారము సంతోషముగాని, బాధగాని సంతోషముగాకపోనీ, బాధగాకపోనీ, యేదియైనను సరె యదికూడ దగ్ధమగుచున్నది. అది యేయగ్నిచేత దగ్ధమాచున్నది? కామాగ్నిచేత, క్రోధాగ్నిచేత, మోహాగ్నిచేత నది రవులుకొనుచున్నది. అంతియేగాదు. అది జన్మముచేత ముదిమిచేత మరణముచేత, బాధచేత, రోదనముచేత, దుఃఖముచేత, విచారముచేత, నిరాశచేత నది రవులుకొని మండుచున్నది. ఆలాగుననే మనచెవికూడ దగ్ధ మవుచున్నది. శ్రావ్య మానదెల్ల దగ్ధమగుచున్నది. శ్రావ్యపదార్థజ్ఞానముకూడ దగ్ధ మగుచున్నది. శ్రావ్యపదార్థసంబంధముకూడ దగ్ధమవుచున్నది. శ్రావ్యపదార్థసంబంగమువలన గల్గుమనోవికారము సంతోషముగాని, బాధగాని, సంతోషముగాకపోనీ, బాధగాకపోనీ, యేదియైననుసరె యదికూడ దగ్ధమగుచున్నది. అది యేయగ్నిచేత దగ్ధమగుచున్నది. కామాగ్నిచేత, క్రోధాగ్నిచేత, మోహాగ్నిచేత నది రవులుకొనుచున్నది. అంతియేగాదు. అది జన్మముచేత, ముదిమిచేత మరణముచేత, బాధచేత, రోదనముచేత, దుఃఖముచేత, విచారముచేత, నిరాశచేత నది రవులుకొని మండుచున్నది.”

ఆయనమతములోఁ జేరుటకుఁగాని, యాయనసిద్ధాంతము లేవో తెలిసి కొనుటకుఁగాని యెవ్వఁడయినవచ్చి యాయనదర్శనము చేసినప్పుడు బుద్ధుఁడు వానిం బిలిచి లోకవ్యవహారమందు దయాధర్మములుగలిగి ఋజుమార్గమునఁ బ్రవర్తింపుమని వానిని ముందుగ హెచ్చరించుచుండును. ఇహమున మంచివర్తనము గలిగి ప్రవర్తించువానికిఁ బరమున నక్షయ మగుసుఖము గలదని యాయన నొక్కి చెప్పుచుండును. తన మాటలు వానిమనస్సున నాఁటి కొంతపని చేసిన వని తోఁచినప్పు డాయన వానిమనస్సు పరిపక్వమైనదని తెలిసికొని బుద్ధులసిద్ధాంత మైనజన్మ పరంపరా మోక్షమును గూర్చి యుపన్యసించును. ఇదియాయనబోధలో రెండవపద్ధతి. ఇదిగాక సంభాషణములవల్లను, ప్రశ్నోత్తరములవల్లనుగూడ నతఁడు నిజసిద్ధాంతముల బోధించుచుండును. ఇదిమూఁడవపద్ధతి. అందు క్రిందిది యొకయుదాహరణము.

'ఒకనాఁడు బుద్ధుఁడు భిక్షాటనము సేయుచుఁ దనకుఁ బ్రియశిష్యుఁడుఁ బరమ భక్తుఁడైనయనత్పిండుని గృహమునకు వచ్చెను. అక్కడ నతనికి నొకవిధమైన కయ్యము, బిగ్గరగా మాటలాడుట మొదలైనవి వినఁబడ నతఁడు గృహయజమానునిఁ జూచి 'యేమి నీయింట రోదనధ్వని వినఁబడుచున్నది. బెస్తవాండ్రబుట్టలలో నుండి చేపలు దొంగలింపఁబడినప్పుడు పొడము నాతకలకలము పొడముచున్నది' యని యడిగెను. అనవుడు బుద్ధునితో గృహస్థుఁ డిట్లనియె 'స్వామీ! భాగ్యవంతుఁడైన గృహస్థునికోడ లిక్కడికి వచ్చినది. ఆమె మగనిమాట మన్నింపదు; అత్తమామల కడకున సేయదు. అంతియకాదు. బుద్ధునియెడఁగూడ వినయముఁ జూపనొల్లదు' అప్పలుకులు విని బుద్ధుఁ డాబాలికం బిలిచి 'బిడ్డా! సుజాతా! యిటురా' యని పిలిచెను. చిత్తము స్వామీ! యని యామె దగ్గరకుఁ బోయెను. పోవుటయు నామె కతఁ డిట్లనియె. బాలికా! మగవాని కేడుతెఱఁగులయిల్లాం డ్రుందురు. ఆయేడుగురెవ్వ రంటివేనివిను. ఒకతె హంతకురాలువంటిది రెండవది దొంగవంటిది మూఁడవది యుంపుడుకత్తెవంటిది నాల్గవది తల్లివంటిది ఐదవది తోఁబుట్టువువంటిది, ఆఱవది మిత్రమువంటిది, ఏడవది దాసివంటిది'

సుజాతా! మగవానికుండునట్టి యేడుతెఱంగులకళత్రము లివి. నీ విందులో నేతెఱఁగులోఁ జేరినదానవు? అనవుడు సుజాత యతనిసాన్నిధ్యవిశేషముచేతనో వచోమాధుర్యముచేతనో యెందుచేతనో తొంటి మొఱకుఁదనము విడచి వినయభావమున నిట్లని విన్నపించె.

'స్వామీ! దేవరవారు సంగ్రహముగా సెలవిచ్చినవిషయములు నాకు బోధపడలేదు. కావున దేవరవారు సంగ్రహముగాఁ జెప్పినవిషయములే నాయందనుగ్ర

హించి నాకు సవిస్తరముగాఁ దెలియునట్లు జెప్పవలెనని వేఁడుచున్నాను.

అనుటయు బుద్ధుఁ డామెయందు దయగలిగి యాయేఁడు తెఱఁగులయిల్లాండ్రను వర్ణించి చెప్పి యీయేఁడుగురిలో నీ వెవతవయ్యెద వని మరల నడిగెను. అడుగుటయు సుజాత 'దేవా యీదినము మొదలుకొని నేను నాథునకు దాసినయ్యెద' నని చెప్పెను.

పూర్వోదాహృతము లయినయాఁడువిధములం గాక యుపమానములవల్లఁ గూడ బుద్ధుఁడు తనధర్మముల బోధించు చుండును. ఈక్రింది యుదాహరణము దానిని వ్యక్తపఱచును.—

శిష్యులారా! ఒక కొండక్రింద నడవిలో నీటితో నిండినపల్లపు నేల యున్నది. దానిసమీపమున గొప్ప లేళ్ళమంద గలదు. ఈలేళ్ళకు నపకారముఁ జేయుతలంపుతో నొకదుష్టుఁడు క్షేమమయి మనోహరమయి సుగమ మయినమార్గమును మూసివైచి బురద గలిగి దుర్గమమై గోతులతో నిండినతప్పుదారి వాటినిమిత్తమై యేర్పాటు చేయును. అది మొదలుకొని యాపెద్దమంద హానిజెంది క్రమక్రమముగా నశించును గదా! అట్లుండ నొకసజ్జనుండు వచ్చి లేళ్ళకు క్షేమకరమయి యభివృద్ధికర మయిన యేర్పాటులు చేయఁదలంచి క్షేమకరమయి మనోజ్ఞమైయున్న మంచిమార్గముం దెఱచి తప్పుదారిం గప్పిపుచ్చి బురదనేలఁ గనఁబడకుండఁ జేసినపక్షమున లేళ్ళమంద వృద్ధిజెంది సుఖించునుగదా! నా చెప్పఁదలఁచిన విషయమందలి యర్థము మీకుఁ గథారూపమునఁ జెప్పితిని. ఇదిగో దానిపరమార్థము వ్యక్తముచేయుచున్నాను. వినుఁడు! నీటితో నిండినపల్లపునేల భోగము, లేళ్ళమందయనఁగా మానవకోటి. హానిచేసి దుఃఖనాశనములను గలుగఁజేయుమనుష్యుఁడు మహాదురాత్ముఁడైనమారుఁడు. తప్పుదారి యనఁగా నెనిమిదితెరఁగులనున్న చెడుత్రోవ. ఆయెనిమిదితెరగు లెవ్వి యన నివి.— 1 పాపమార్గము 2 పాపనిశ్చయము, 3 పాపసంభాషణము, 4 పాపకార్యము, 5 పాపజీవనము, 6 పాపప్రయత్నము, 7 పాపాలోచనము, 8 పాపస్వభావము, ఆపాడుదారిభోగము, కామము. అజ్ఞానమే యాబురదనేల.

—:(0):—

సప్తదశాధ్యాయము.

బుద్ధుఁ డెనుబదియేండ్లవాఁ డైనప్పు డనఁగా నతఁడు నూతనమతస్థాపనముఁ జేసిన నలుబదియైదవయేట శ్రావస్తినగరము నుండి రాజగృహంబునకు వచ్చి గృధ్ర

శిఖర మనుకొండమీఁద బసచేసెను. అక్కడ నున్నకాలముననే యామహాత్ముఁడు ఋజుమార్గవర్తనముఁ గూర్చియు, ధ్యాననిష్ఠంగూర్చియు, బుద్ధింగూర్చియు, భిక్షువులతోఁ జర్చించి కొన్నియుపన్యాసము లిచ్చెను. అట్లు కొంతకాల మచ్చట నుండి యాతఁడు తనప్రియశిష్యుఁ డయినయానందునిం బిలిచి 'ఆనందా! మన మిప్పుడంబలీతివాగ్రామమునకుఁ బోవుదము రమ్మని పిలిచెను. ఆనందుఁడు, తక్కిన శిష్యులు వెంటరా నతఁ డచ్చటనుండి నలందపురమునకుం జని యొకమామిడితోఁటలో బసచేసెను. అనంతరము సిద్ధార్థుఁడచ్చటనుండి పాటలీగ్రామమునకుఁ బోయెను. తరువాత నిదియే పాటలీపుత్రమని పేరువడసి చంద్రగుప్తాశోకప్రముఖమౌర్య రాజులకును, సుంగకాణ్వాంధ్రవంశ పురాజులకును రాజధానియై లోకప్రఖ్యాతి గాంచెను. కాని, బుద్ధునికాలమునన దొక చిన్నగ్రామము. అందుకే యది పాటలీగ్రామ మనుపేర వ్యవహరింపఁబడెను. పాటలీగ్రామసమీపమునకు జగద్గురుఁడు వచ్చె నని వినినతోడనే శిష్యులు సంతోషభరితస్వాంతు లయి యాతఁడు విడిసిన నెలవునకుం జని, భయభక్తులతో నతని మ్రొక్కి, కూర్చుండి తమగ్రామమునకు వచ్చి యచ్చట నున్నసత్రమున బసచేయుమని వేడిరి. బుద్ధుఁ డందుకొండబడెను అతఁడు సత్రమునకుఁ బోవుచుండ శిష్యులతనికి నమస్కరించి కుడిప్రక్క నాయనను బోవనిచ్చి యెడమప్రక్కను దాము జనిరి. ఆసత్రము సమస్తవిధములచేత జగద్గురువునకు వాసయోగ్యముగా నుండునట్లు చేయుటకై యాసనములు వైచి కుండతో నీళ్ళుపెట్టి, దీపమిచ్చి, శక్యమైనన్ని సౌకర్యములు వారొనఁ గూర్చిరి. అన్నియు సిద్ధమయినవెనుక వా రాయనసమీపమునకుఁ బోయి నమస్కరించి "దేవా! సర్వముసిద్ధమయినది. మీరు చేయఁదలఁచిన కార్యము చేయుటయే కొరత" యని విన్నవించిరి. విన్నవించుటయు నతఁడు తనకాషాయవస్త్రములు ధరించి భిక్షాపాత్రము కేలఁబూని భిక్షుగణము తన్ననుసరించి రా సత్రముఁ బ్రవేశించి పాద ప్రక్షాళనము జేసి నడిమిచావిడిలోనికిం జని, మధ్యస్తంభమునకుఁ జేరఁబడి తూర్పుమొగముగాఁ గూర్చుండి పాటలీగ్రామశిష్యుల నుద్దేశించి యీక్రిందివిధమున నుపదేశించెను.—

'ధర్మశూన్యతచేత దోషి యైదువిధము లయిననష్టములఁ బొందుచున్నాఁడు. మొట్టమొదట దోషి ధర్మరహితుఁడై సోమరిపోతై, దరిద్రుఁడగును. తరువాత నతని యపఖ్యాతి లోకమున మిక్కిలి వెల్లడి యగును; పిమ్మట నతఁడు బ్రాహ్మణుల యొద్దకుఁ గాని, ప్రభువుల యొద్దకుఁ గాని గృహస్థులయొద్దకుఁ గాని, శ్రమణుల యొద్దకుఁ గాని, వాఁడెవరియొద్దకుఁ బోయినను, నేసంఘమునఁ బ్రవేశించినను,

మిక్కిలి తొట్రుపడి భయముతోఁ బోవును. అతఁడు చనిపోవునప్పుడు మిక్కిలి మనోవ్యథతో మృతిఁబొందును. ఇది నాల్గవది. కడపట నతఁడు మరణానంతరము మోక్షమునందలేక పాపశేష మనుభవించుట కేదో యొకపాడుజన్మ మెత్తి నానావస్థల పాలగుచుండును. ఓగృహస్థులారా! పాపాత్ము లనుభవించునట్టి యైదువిధముల నష్ట మిది.

ఓ గృహస్థులారా! ధర్మపరాయణుఁ డైదువిధము లయిన లాభము లొందును. ధర్మతత్పరుఁ డగుటచే కాయకష్టపడి భాగ్యవంతుఁ డగును. తరువాత నతని విషయమై నుపరిశిష్ట లోకమున వ్యాపించును. పిమ్మట నతఁడు బ్రాహ్మణుల కడకుఁగాని, ప్రభువులయొద్దకుఁ గాని, గృహస్థులకడకుఁగాని, శ్రమణులయొద్దకుఁగాని, యెక్కడకుఁ బోయినను నేసంఘమునఁ బ్రవేశించినను, గావలసినంత మనోధైర్యముతోను నాత్మవిశ్వాసముతోను బోవును. మనోవ్యథ లేక మృతినొందును. మరణానంతరమున స్వర్గమున మంచిదశలో జన్మించును ఓ గృహస్థులారా! యివియే ధర్మనిరతుని పంచవిధలాభములు."

ఇట్లు సిద్ధార్థుఁడు శిష్యులకు నీతి నేర్పి యానందభరితస్వాంతులఁజేసి సత్కార్యములకుఁ బురికొల్పి యజ్ఞాన నిద్రనుండి ప్రబోధించునప్పటికి రాత్రి చాలప్రొద్దయ్యెను. అప్పుడాయన వారి నుద్దేశించి 'గృహస్థులారా! రాత్రిమిక్కిలి యతిక్రమించినది. ఇఁక మీపనులమీఁద మీరు పొండని యానతిచ్చెను.

బుద్ధుఁడు ప్రాతఃకాలముననే లేచి పాటలీగ్రామమునఁ గట్టఁబడుచున్న యొకకోటను జూచి 'ఆనందా! పాటలీ గ్రామమునఁ గోట కట్టుచున్నవా రెవ్వ' రని యడిగెను.

'దేవా! మగధరాజమంత్రు లగుసునీధుఁడును, వైశాఖరుఁడును, రాజ్యశత్రు లగువజ్జులను రాష్ట్రములోనికి రాకుండ జేయుటకయి యీకోట కట్టుచున్నా' రని యానందుఁ డుత్తరముచెప్పెను.

అనవుఁడు బుద్ధుఁ డిట్లనియె. 'ఈపాటలీగ్రామము మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైననగరమై సమస్తవ్యవహారస్థులకు నిలయమై, సమస్తవస్తువుల క్రయవిక్రయములకు స్థానమై, ముఖ్యనగర మవును. కాని, యీనగరమున కగ్నిపీడ, జలపీడ. యంతఃకలహపీడ యనునట్టి మూఁడాపదలు వచ్చును.''

నాఁడు బుద్ధదేవునినోట వెడలినయామాట లాపట్టణవిషయమున నక్షరాల జరిగెను. బుద్ధదేవుఁడు పాటలీగ్రామమునకు వచ్చినాఁ డని విని యాయిరువురు మగధ రాజమంత్రు లాయనను సందర్శించి నమస్కరించి 'మహాత్ముఁడయిన బుద్ధదేవుఁడు

శిష్యగణసమేతముగా వచ్చి మాగృహమున భిక్షసేయవలెనని వేఁడుచున్నా' మని కోరిరి. ఎవరయినఁ దన్ను భిక్షకుఁ బిలిచినప్పుడు మౌనముతో దానినంగీకరించుటయే బుద్ధునకాచారము గావున నతఁ డప్పలుకులు విని యూరకుండి వారియింటికిఁ జని యచ్చట భిక్షచేసి యాగ్రామము విడిచిపోయెను. పోవునప్పుడు మంత్రులు కొంతదూర మాయనను సాగనంపి, యిట్లనిరి. 'గౌతమశ్రమణుఁడు పోయినద్వారము గౌతమద్వారమనియు, నతఁడు నదిదాఁటినరేవు గౌతమతీర్థమనియు, నిఁక ముందు వ్యవహరింపఁబడుఁగాక !'

గౌతముఁడు గంగానది దాఁటి శిష్యులతోఁగూడి 'కోటి' గ్రామమునకుఁ బోయెను. భాగీరథీనది నుత్తరించుటలో నొకమహాద్భుతము గౌతమునిచేత గావింపఁబడెనని బౌద్ధపురాణకథలలో నున్నది. అది విశ్వాసపాత్రము గాకున్నను చిత్రముగా నుంటచే నిక్రిందఁ జేర్పఁబడుచున్నది.

గంగానది దాఁటుటకు బుద్ధదేవుఁడు పోవునప్పటికా నది పొంగి నిండువఱదలో నుండెను. అద్దరికిఁ బోవుటకు శిష్యులు తగినసాధనముల వెదకికొనఁ జొచ్చిరి. కొందఱు నావలకయి యత్నించిరి ; కొందఱు దూలములకయి ప్రయత్నించిరి ; కొందఱు తెప్పలు సంపాదింపఁ జూచిరి. అప్పుడు బుద్ధదేవుఁడు దృఢశరీరుఁడు చేయిచాపిమరల ముడుచుకొనుట కెంతసేపు పట్టు నంతలో నిద్దరినుండి యద్దరికి నొక్కనిముసములోఁ బోయి యవ్వలిగట్టున శిష్యగణసమన్వితుఁడై నిలిచె నఁట !

తర్వాత నతఁడు నదికగ్రామమునకుఁ బోయి యచ్చటఁ గొంతకాలముండెను. అనంతర మతఁడు వేసాలిపురమున కరిగి 'యంబపల్లి' యను నొకవేశ్యాంగనయొక్క మామిడితోఁటలో విడిసెను. బుద్ధదేవుఁడు వేసాలిపురమునకు విచ్చేసెననియు, నందుఁ దనమామిడితోఁటలో విడిసె ననియు, నంబపల్లి విని, బండి నడుచుటకు వీలైనంత దూరము బండిమీఁదఁబోయి యచ్చటదిగి యామహాత్ముని సన్నిధికిఁ గాలినడకనే పోయి పాదాభివందన మాచరించి సవినయంబుగ నుపాసీనయైయుండ సిద్ధార్థుఁడు పరమార్థంబుల నుపదేశించి దానిని సంతోషపెట్టెను. 'దేవా ! భిక్షుకభ్రాతృవర్గముతోఁగూడ దేవరవారు నాయింట భిక్షచేసి నన్ను గౌరవింతురుగాక' యని యామె వేఁడికొనెను. మౌనముచేతనే బుద్ధుఁడు భిక్ష నంగీకరించెను.

వేసాలిపురమం దున్నధనవంతులు ప్రభువులు సౌగతుఁడు తమపురమునకు వచ్చె నని విని యతఁ డున్నసహకారవనమునకుఁ బోయి తమ గృహములకు రమ్మని యాహ్వానముచేయఁదలఁచిరి. కాని, యంబపల్లి యాగౌరవమును సంపాదించి చరితార్థురాలయ్యెనని వారికిఁ ద్రోవలోనే తెలియుటంజేసి వారు మామిడితోఁటకుఁ జనక

యంబపల్లి వద్దకే పోయి, 'యంబపల్లీ! యీభిక్ష మాకు వదలివేయుము నీకు లక్ష నాణెము లిచ్చెద' మని బ్రతిమాలిరి. వారి కంబపల్లి యిట్లనియె— 'అయ్యా! లక్ష ఛూకలు గాదు. వేసాలిరాజ్య మంతయు నా కిచ్చినను నే నీభిక్షను విడువను.'

అప్పలుకుల కులికి యాసంపన్నులు దీనితో నేమి బుద్ధునియొద్దకే పోవుద మని నిశ్చయించి యాతనిసన్నిధికిం జని పాదములకు నమస్కరించి, 'స్వామీ! దేవరవారు శిష్యులతోఁ గలిసి మాయింట భిక్షఁ జేయవలయు' నని వేఁడిరి. 'నే నంబపల్లియింట భిక్ష సేయుదు'నని మాట యిచ్చితి నని బుద్ధుఁడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చి వారి కోరిక నిరాకరింప విషాదపూరితమనస్కులై వారు మరలిపోయిరి.

మరునాఁ డుదయమున నతఁడు కావివలువలు గట్టి భిక్షాపాత్రి హస్తమునం దాల్చి సశిష్యుఁడై యంబపల్లి నెలవునకుం బోయి తననిమిత్తము నిర్దిష్టమైనయాసనమునఁ గూర్చుండెను. అంబపల్లియు రొట్టెలు, మధురపదార్థములు మున్నగుపలు వంటకములు వడ్డించి సమస్తోపచారములు చేసి వారు వలదు వలదనువఱకు బలవంత పెట్టి మఱిమఱి వడ్డించెను.

సిద్ధార్థుఁడు భోజనము చేసినతరువాత నంబపల్లి చిన్నపీట వైచికొని బుద్ధుని సమీపమునఁ గూర్చుండి 'స్వామీ! యీ నాగృహము భిక్షుకుల యుపయోగము నిమిత్త మిచ్చివేసితిని పరిగ్రహింపుఁ' డని వేఁడుకొనెను. బుద్ధుఁ డాగృహముఁ బరిగ్రహించెను.

ఆయన వేసాలిలో నుండఁగానె వర్షకాల మారంభమయ్యెను. అప్పుడాయన నిజానుచరుల కిట్లనియె. ఓ భిక్షుకులార! ఈవానకాలము నేను వేలువనమందుఁ గడపెదను. మీరును వేసలిచుట్టుప్రక్కల మీ కనుకూలములైన మిత్రగృహములలోను బరిచితగృహములలోను వసియించి కాలము పుచ్చెదరా?'

'చిత్త మాలాగే యగుఁగాక' యని భిక్షుకులు త్తర మిచ్చి వారివారి కనుకూలము లగుతావుల నివసింపఁ బోయిరి.

అనుచరులీతెఱంగున వేసాలీపరిసరగ్రామముల వసింపఁబోయినపిదప గౌతముఁడు ప్రియశిష్యుఁడైన యానందునిఁ దోడ్కొని వానసావి నాలుగునెలలు గడపుటకు వేలువనమున కరిగెను. ఇదియే యతని కట్టకడపటి ప్రయాణము.

అష్టాదశాధ్యాయము.

ఆసంవత్సర వర్షాకాలమున బుద్ధదేవుఁడు తన యాప్తబాంధవుఁడును, ప్రియశిష్యుఁడు నైనయానందునిం గూడి వేలువనమందున్నప్పుడాయనకు జబ్బు చేసెను. ఇదియే యాయన జబ్బుపడుటకు మొదలు. ఆయనశరీరస్థితి యంతకంతకుఁ జెడిపోయెను. చూచువారల కామహాత్మునిచరమదశ సమీపించినట్లు కనఁబడెను. అప్పుడాయన తనలో నిట్లు తలంచెను. 'కట్టకడపటసారి నాశిష్యుల కుపదేశము జేయక నే నీలోకము విడుచుట ధర్మముకాదు. అందుచేత నేను గాఢమైన మనో బలముచేత నీరోగమును జయింపవలెను.' అని నిశ్చయించుకొని నాఁడుమొదలుకొని క్రమక్రమముగ రోగవివర్జితుఁడు కాఁజొచ్చెను. సంపూర్ణారోగ్యము వచ్చినతరువాత నతఁడు విహారమునుండి యీవలకువచ్చి యానందుఁడు తననిమిత్తము పఱచిన యాసనముమీఁదఁ గూర్చుండెను. అచ్చట ననేకులు చేరిరిగాని ముందుగా వారెవ్వరుం బలుకలేదు. అప్పుడానందుఁడిట్లనియె. 'ప్రభువా! దేవరవారు సంపూర్ణమైన యారోగ్యదశలో నుండఁగా నీకన్నులతోనే చూచితిని దేవరవారు రోగపీడితులగుటయు నీకనులతోనే చూచితిని. ఈమహానుభావునిరోగముఁ జూచి బెంగచేత నాశరీరము తీఁగవలె దుర్బలమైనను నాకాశ మంతయు నాకన్నుల కంధకార బంధురమైనను, నా తెలివితేటలు మందగించినను నీమహాత్ముఁడు ధర్మమునుగూర్చి కట్టకడపట దేహత్యాగముచేయఁడని నామనంబున నొకనమ్మిక తోఁచెను. ఆనమ్మికతో నాకుఁ గొంతధైర్యము కలిగెను.'

అట్లానందుఁడు పలుకుటయు సిద్ధార్థుఁ డిట్లనియె. 'ఆనందుఁడా! శిష్యగణము నావద్దనుండి యేమి యపేక్షించుచున్నది? బహిరంగమనియు, నంతరంగమనియు, భేదములు చేయక నే నెల్లప్పుడు సత్యముపదేశించితిని. గుప్పిడిబిగఁబట్టివిప్పక సత్యము కొంతచెప్పి తథాగతుఁడు కొంత గోప్యమని దాఁచువాఁడు కాఁడు. మతస్థుల కందఱకు నేనే నాయకుఁడను. మతమునకు నేనేయాధారము నని తలంచువాఁ డొకఁడున్నపక్షమున నోయానందా నిశ్చయముగా నతఁడేమతస్థుల కవసరములేని యుపదేశములు చేయఁదగినవాఁడు. ఆనందా! మతస్థుల కందఱకు నేనే నాయకుఁడనని, నేనే మతమున కాధారమని, బుద్ధుఁ డెన్నఁడుఁ దలఁచుచుండుట లేదు. అట్టిస్థితిలో మతముయొక్క భవిష్యద్వర్తనమును గురించి యతఁడే యుపదేశము లేలచేయవలెను. ఆనందా! నేనుగూడవృద్ధుఁడనైతిని. బహువర్షములు గడిచినవి. నాప్రయాణము సమాప్తమగుచున్నది నాయాయుఃపరిమాణము చెల్లిపోయినది; ఎనుబదిసంవత్సరములు నాకు

నిలుచు చున్నది. మిక్కిలి పాతపడిన బండి యెంతో జాగ్రత్తతోఁ గొంతదూరము మాత్రము నడుపుటకు వీలుగానుండు నట్లే బుద్ధుని దేహముగూడా మిక్కిలిజాగరూకతతో సంరక్షింపఁబడిన యెడల గొలఁదికాలము నెట్టుకొని రాఁగలదు. కాఁబట్టి యో యానందా! మీకు మీరే దీపములుగా నుండవలెను. మీకుమీరే శరణము లై యుండవలెను. సత్యమునే దీపమట్లు మీరాధారము చేసికొని యుండుఁడు; సత్యమే శరణమని నమ్మికొని యుండుఁడు. మీకంటెనన్యులు మీకు శరణ మగుదు రనియెన్నఁడు నమ్మికొని యుండవద్దు. ఓఆనందా! మనుష్యుఁడు తనకు తానే యెట్లుశరణమగును? తనకుఁదానే యెట్లు దీపమగును? తనకంటె నితర మైనశరణము నంగీకరింపక పోవుటయె తనకుఁ దా శరణమగుట. సత్యమునే నమ్ముట తనకుఁ దాను దీప మగుట.,,

ఈమహోపదేశ మైనతరువాత బుద్ధదేవుఁడు వేసాలిలోఁ గొన్ని దినము లుండి యానగరముచుట్టుపక్కల నున్న చైత్యకములకుఁ బోయి యప్పుడప్పుడక్కడ వసించుచుండెను. చైత్యక మనఁగా బౌద్ధభిక్షుకులు వసించుమఠము. వేసాలినగరసమీపమున నిట్టివనేకము లుండెను. వేసాలి చూచుట కెంతో సుందర మైననగరమని గౌతముఁడే యానందునితోఁ జెప్పెను. ఒకనాఁడు తనప్రియశిష్యుఁడగు నానందునిఁ బిలిచి "ఈచుట్టుపక్కలనున్న భిక్షుకులనందఱ నిచ్చటఁ జేర్పు"మనిసిద్ధార్థుఁడానతిచ్చెను. ఆనందుఁడు వెంటనే వారినందఱ రావించెను. రావించుటయు సిద్ధార్థుఁడు వారికి మహాధర్మోపదేశముఁ జేసెను. ఇదియే యాతఁడు చేసినకట్టకడపటి ధర్మోపదేశము. ఆయుపదేశ మీక్రిందివిధముగ నున్నది. "సోదరులారా! నేను కని పెట్టినసత్యము మీ కుపదేశించితిని. ఆసత్యధర్మములను మీరు చక్కఁగా గ్రహించి వశపఱచుకొని వాని నాచరించి, మననముచేసి, యీపరిశుద్ధమతము శాశ్వతమై, దేవతలయొక్కయు మనుష్యులయొక్కయు క్షేమసౌఖ్యములకుఁ గారణభూతమైయుండునట్లు దీని నెల్లెడ వ్యాపింపఁజేయుఁడు. నేను మీ కుపదేశించిన సత్యము లెవ్వి? అవి యివిగో—చతుర్విధ మైన మననము, పాపముతోఁ జతుర్విధ మైనయుద్ధము, ఋషిత్వమునకుఁ జతుర్విధపథము, పంచవిధ మైననీతిబలము, పంచవిధ మైనయాత్మజ్ఞానము, సప్తవిధ మైనజ్ఞానము, అష్టవిధ మైనసన్మార్గము."

ఓసోదరులారా! యిటు చూడుఁడు. ద్వంద్వపదార్థము లన్నియు జీర్ణము లగును. కావున శ్రద్ధతో మీ మోక్షమునిమిత్తము మీరే ప్రయత్నము సేయుఁడు. తథాగతున కచిరకాలములోనే నిర్వాణము కలుగును. నేఁడు మొదలుకొని మూఁడు మాసములుతరువాత తథాగతుఁడు మృతినొందును.

అనంతర మతఁడు వారి నందఱఁ బంపి వేసాలి విడచి యానందుఁడును మిక్కిలి భక్తులగు మఱికొందఱు శిష్యులును వెంబడింప "పావా" యనునూరికిఁ బోయెను. ఆ యూరికిఁ బోఁగానె చందుఁడను కమ్మరవాఁ డొకఁ డాయనను గలసికొని "స్వామీ! నేఁడు నాయింట భిక్షచేసి నన్ను గౌరవింపవలయు" నని ప్రార్థించెను. అందు కాయన సమ్మతించెను. చందుఁడు తనయతిథినిమిత్తము మధురాహారములు, రొట్టెలు నడవిపందిమాంసము, వండించెను. బుద్ధుఁడు చందుని బిలచి "యడవిపందిమాంసము నాకుఁ బెట్టి మధురాహారములు రొట్టెలు భిక్షుకులకి"మ్మని యానతిచ్చెను. అతఁడట్ల చేసెను. భిక్షానంతరమున బుద్ధుఁడు పావాగ్రామము విడచి కాశీనగరమున కరిగెను. కాని దారిలో నతనికి దారుణ మయినరక్తగ్రహణిరోగము వచ్చెను. దానివలన నాయన మిక్కిలి బాధపడఁజొచ్చెను. కాని, యామహాత్ముఁ డాబాధ మిక్కిలిదుస్సహమయినను దానిని మనోవైకల్యముఁ జెందకుండ మిక్కిలి యోరిమితో మిక్కిలిధైర్యముతో ననుభవించెను.

ఆహా! ఎంతటి ప్రతిభాశాలురైనను నెంతటిజగదుపకారపరాయణులైనను నెంతటిధైర్యశాలు రయినను మానవులు రోగపీడితు లైనప్పుడు దైహికబాధలననుభవింపక తప్పదుకదా! బుద్ధదేవునిస్థితి క్రమక్రమముగాఁ జెడిపోయెను. నానాటికి రోగమతిశయించెను. శరీరబలము క్షీణించెను. అట్లు దుర్బలశరీరముతోనే పయనముఁ జేయుచు సిద్ధార్థుఁడు మార్గమునుండి తొలఁగి యొకవృక్షచ్ఛాయకుఁ జని, యానందునిం బిలిచి "ఆనందా! నాకావిబట్ట నిక్కడఁ బఱుపుము నేను మిక్కిలి యలసియున్నాను. కొంచము సేపు విశ్రమించెద" నని చెప్పెను ఆనందుఁడట్లు చేసిన పిదప నతఁ డానందుని వెండియు బిలచి "ఆనందా! దాహమై నోరెండుకొని పోవుచున్నది కొంచెము నీ రిమ్ము త్రాగెద" నని యడిగెను. ఆనీరు త్రావి కొంతసేదదేఱి తానే స్వయముగా లేచి సమీపమున నున్న కకుస్థానదికిఁ మెల్లఁగఁ బోయి స్నానము చేసి వెండియుం జలము ద్రావెను. కకుస్థానది యనఁగా బర్హినది. ఇదికా[illegible]గరమున కెనిమిదిమైళ్ళదూరమున చోటాగండకినదిలోఁ బడుచున్నది. ఈస్నానపానములవలన సేదదేఱి కొంతబలము కలిగి వెలువెడి కుషినగరపురపరిసరములనున్న యొకతోటలో బసచేసెను. ఆవనముఁ జేరి యతఁడు "ఓయానందా! నేను మిక్కిలి పరిశ్రాంతుఁడ నైతిని. రెండు కవలచెట్లనడుమ నుత్తరపుతలగడగ నాకుఁ బక్క వేయుము. నేను పండుకొనియెద, నని యానందునితో ననియెను. ఆవిధమున నానందుఁడు సెజ్జ నమర్చుటయు సిద్ధార్థుఁడు పరిశాంతమనస్కుఁడై నిశ్చలభావముతోఁ గుడిప్రక్క కొత్తిగిలి కాలిమీఁదఁ గాలు వైచికొని పండుకొని యానందునితో

నిట్లనియె, "ఇది పుష్పములకాలము కాకపోయినను గుబలచెట్లు పుష్పములతో నిండి యున్నవి. అవి నామీఁద రాలుచున్నవి. తథాగతున కీగౌరవముగాక మఱియొక గౌరవము మఱియొకప్రతిష్ఠ మఱియొకసపర్య మఱియొకపూజ కలదు. ఓ యానందా! భిక్షుకుఁడుగాని, భిక్షుణిగాని, యనుచరుఁడుగాని, గృహస్థుఁడుగాని, సన్యాసిగాని, యెవరయినను సరే చిన్నవిషయమునందును పెద్దవిషయమునందును సత్యమువచించుచు ధర్మప్రకారము నడుచుకొనుచు, ధర్మలేశములనుగూడ గమనించుచు జీవితకాలము గడపుదురో వారు తథాగతునకు గౌరవము గావించినవారు. సపర్యలు సల్పినవారు. సమారాధనలు చేసినవారు నగుదురు"

రాత్రి గతించుచుండఁగ తమగురుని కవసానకాలము సమీపించిన దని శిష్యులకు స్పష్టముగాఁ బొడకట్టెను. చేయునదిలేక వారు ధైర్యముఁ గోల్పోయి గురువు శయనించిన స్థలమునకుఁ గొంచెముదూరముగ నరిగివిలపింపఁదొడఁగిరి ఆయన సిద్ధి పొందునప్పటికి కానందుఁడు, అనిరుద్ధుఁడు సరిపుత్త్రుఁడు మున్నగువారు సన్నిధి నుండిరి. కశ్యపుఁడు వచ్చెనుగాని వచ్చునప్పటికే గురువు నిర్వాణ మొందెను.

ఏకోనవింశత్యధ్యాయము.

మహానుభావుఁడగు గౌతము డీవిధంబున మరణోన్ముఖుఁడై యున్నసమయమునఁ బ్రియశిష్యుఁడగు నానందుఁ డిట్లనియె:—

"స్వామీ! కల్పాంతమువఱకు నీవు జీవించునట్లనుగ్రహింపుము. మానవుల క్షేమసౌఖ్యములనిమిత్తము ప్రపంచముపై జాలివలఁచి దివ్యులయొక్కయు, మనుజులయొక్కయు మేలుకొఱకు, లాభముకొఱకు, సంతోషముకొఱకు, గల్పాంతము దాఁక బ్రతుకుము. ప్రభూ! బ్రతుకుము."

శిష్యప్రోటముండి వెడలవలసినమాటల నుడువుచున్న యానందుని జూచి జగద్గురుఁడు చిఱునవ్వునవ్వెను. అప్పు డానందుఁడు వెండియు నిట్లనియె—"భగవానుఁడా! యీ నట్టడవిలో నీవు పంచత్వము నొందఁగూడదు. ప్రభూ! రాజగృహము, వారణాసి, సాకేతము, శ్రావస్తి, చంపాపురము మొదలగుమహానగరము లనేకములు కలవు. దేవరవా రచ్చట సిద్ధిపొందునట్లు ప్రసాదింపుఁడు. ఆనగరములలో నొండైన సిద్ధిపొందినపక్షమున మీకళేబరమునకుఁ దగినగౌరవము జరుగును. ఏలయన నచ్చట తథాగతునిసిద్ధాంతములయందు విశ్వాసముగలభాగ్యవంతు లనేకులు గలరు" అనవుడు

నమ్మహాత్ముఁడు మరల మందహాసము చేసెను. అదిచూచి యానందుఁడు "దేవా! మీరు మృతినొందినపిదప మాశరీర మేమి చేయుమని యానతిచ్చెదరు?" అని యడిగెను. ఆతనికి గౌతముఁ డిట్లనియె. "ఆనందుడా! తథాగతుని కళేబరమును గౌరవించుటను గూర్చి నీవు శ్రమపడవలదు. నీస్వవిషయమున నీవు గట్టిపూనిక గలిగి యుండుమని నిన్ను వేడుకొనుచున్నాను. నీమేలుకొఱకు నీవు పాటుపడుము నీవు జాగ్రత్తగా నుండుము.

తథాగతునియందు విశ్వాసము గలభాగ్యవంతులలో బుద్ధిమంతు లనేకులున్నారు. వారు తథాగతుని కళేబరమునకుఁ దగినగౌరవము జేయకపోరు." అని పలికి కొంతసేపూరకుండి యతఁడు మరల నానందునితో నిట్లనియె. "నేను మృతినొందుచున్నాను. చందుఁడు పెట్టినయాహారము నేను తినినందున వానికి ముందుజన్మమున గొప్ప యదృష్టము తప్పక కలుగు నని నేనుపోయినతరువాత వానితోఁ జెప్పుము. నానోట నే యీమాటలు నీవువిన్నట్లు వానితో నొక్కి చెప్పుము. అన్నిదానములలో మిక్కిలి యుత్కృష్టములైనవి రెండు గలవు. అందు మొదటిది నాకు బుద్ధత్వము ప్రాప్తింపకమునుపు సుజాత చేసిన యన్నదానము. నే నీలోకమును విడిచి వెళ్ళిపోవుటకు ముందు చందుఁడు చేసిన యీ యన్నదానము రెండవది. ఆనందా! చందుని యొద్ద కెవ్వరైనఁ బోయి "చందా! ఇది నీకుఁ గీడు ఇది నీకు గొప్పనష్టము. నీచేతియన్నముఁ దినగానే తథాగతుఁడు మృతినొందె" నని వాని కెవ్వరైన వెఱపు గొలిపి విచారము గలిగింపవచ్చును. కావున నట్టివెఱపు వానిమనంబునుండి మాన్పి "చందా! ఇది నీకు మేలు. ఇది నీకు లాభము. ఏ మన తథాగతుఁడు నీచేతియన్నము దిని పరమసిద్ధి వడిసె" నని చెప్పవలెను.

పరమభక్తుఁడైనయానందుఁ డప్పలుకులు విని మనోధైర్యము చిక్కబట్టలేక దుఃఖాక్రాంతుఁడైన జగద్గురుసన్నిధిని విలపింపగూడ దని యేడ్చుట కావలికిఁ బోయెను. అతఁడు తనప్రక్కను లేకపోవుటఁ గనిపెట్టి సోదరులారా! ఆనందుఁ డేడి యని యామహాత్ముఁ డడిగెను. "దేవా పూజ్యుఁడైనయానందుఁ డవ్వలికరిగి విలపించుచున్నాఁ" డని వారుత్తరము చెప్పిరి. "సోదరులారా! పోయి నాకడకు వానిం బిలిచికొని రం" డని యతఁ డానతిచ్చెను. ఆనందుఁడు వచ్చి వానిప్రక్కఁ గూర్చుండెను. అప్పుడు తథాగతుఁడు మెల్లగా నిట్లు ధైర్యము చెప్పెను. "ఆనందా లేనిపోనిశ్రమ పడకుము. విలపింపకుము. మనకు మిక్కిలిసమీపములై ప్రియములైనపదార్థములస్వభావమే యిట్టి దనియు వీనిని విడిచి వానినుండి వేఱుపడిపన్నము పోవలయు నని యు నేనిదివఱకే పలుమాఱులు చెప్పియుండ లేదా

ఏదియు శాశ్వతమై యుండఁజాలదు, అటువంటిస్థితి యసాధ్యము. ఆనందా నీవు చిరకాలమునుండి నాయందు దయగలిగి మిక్కిలిమంచివాఁడవై యెడతెగక యింతింతయనరాని యుపచారపరంపరఁ జేసి నాకుపరమాప్తుఁడవయి యుంటివి. ఆనందా నీవు మంచిపని చేసితివి. నీప్రయత్నము లంతఃకరణశుద్ధిగఁ జేయుము. నీవును మహాపాపములనుండియు భోగపరాయణత్వమునుండియు నహంభావమునుండియు మాయనుండియు నజ్ఞానమునుండియు స్వల్పకాలములో విముక్తుఁడ వయ్యెదవు.'

రాత్రి కడచుకొలఁది బుద్ధుఁడు క్రమక్రమముగ క్షీణింపఁజొచ్చెను. ఆసమయమున నత్తావున కొకబ్రాహ్మణుఁడు వచ్చెను. అతఁడు కుశీనగరనివాసుఁడు. వేదాంతశాస్త్రవేత్త. అతనిపేరు సుభద్రుఁడు. అతఁ డానందునిఁ గలిసికొని యిట్లనియె. 'గౌతమశ్రమణుఁ డీరాత్రి దేహయాత్ర ముగించు నని వింటిని. ఇప్పుడు నామనస్సులో నొక గొప్పశంక బొడమినది. ఈసందేహము నివారించుటకు గౌతమశ్రమణుఁడు తగినవాఁ డని నాకుఁ దోఁచినది. కావున నో యానందా! గౌతమ శ్రమణుని నేను చూచెద. చూడనిమ్ము.' అనవుఁ డానందుఁడు 'మిత్రుఁడా సుభద్రుఁడా తథాగతు నిప్పుడు పీడింపకుము. అతఁడు మిక్కిలి పరిశ్రాంతుఁ డై యున్నాఁ' డని యుత్తరము చెప్పెను. కాని సుభద్రుఁడు వానిని మఱిమఱి యడిగి బాధింపఁజొచ్చెను. వారిసంభాషణము బుద్ధునిచెవిని బడఁగా నతఁ డానందుని బిలిచి 'యోయీ! సుభద్రు నడ్డగింపకుము. వానిని నాకడకు రానిమ్ము. అతఁడు నన్నేమి యడిగినను జిజ్ఞాసుఁడై యడుగును కాని నన్ను పీడింపవలె నని యడుగఁడని పలికెను. అంతట నాబ్రాహ్మణుఁడు సిద్ధార్థుని ప్రక్క గూర్చుండి, అనేకశాఖలకు ప్రధానపురుషులుగనుండి పరమతపక్షాలు రయినబ్రాహ్మణులు పురాణకశ్యపుఁడు, మఖాళి, అజితుఁడు, కాత్యాయనుఁడు, సంగయుఁడు, వేలాతికుఁడు, నిగ్రంతుఁడు మొదలగువారు లోకమున వెల్లడించినట్లు పదార్థతత్త్వములను గ్రహించిరా లేదా. లేక యందుఁ గొందఱు తెలిసికొని కొందరు తెలిసికొనలేక పోయిరా' యని యడిగెను. అడుగుటయు వానికి బుద్ధుఁ డిట్లనియె. 'సుభద్రా ఆబ్రాహ్మణులు తమతమవిజ్ఞానము కొలదిగ తత్త్వము గ్రహించిరా లేదా యన్నసందేహము నుండనిమ్ము. అట్టివిషయములు చర్చించుటకి దె సమయము కాదు. నేను నీకు సత్యము నెర్పెదను. సావధానుఁడవై వినుము.

మేలు మీముఖమునుండి వెలువడిన మాటలు మిక్కిలి ప్రశస్తములు. దేవరవారు నన్ను శిష్యుఁడుగ గ్రహింపవలయును. నేను బ్రాణము లుండునంతవఱకు నేఁడు మొదలు కొని పరమవిశ్వాసము గలిగియుండునని యతఁడు వినయముతోఁ బలికెను. అతని పలుకులు విని బుద్ధుఁ డిట్లనియె. 'సుభద్రా! పూర్వ మొకసిద్ధాంతమునం దుండి యీ నవీనసిద్ధాంతములో నుత్తమ స్థానమును గాని యధమస్థానమును గాని ప్రవేశింపఁ దలఁచువాఁడు ముందుగా నాలుగుమాసములు శుశ్రూషఁ జేయవలయును.' అనవుడు 'అట్లయిన నేను నాలుగుమాసములు శుశ్రూష చేయుదు'నని సుభద్రుఁ డొడంబడెను.

అప్పుడు గౌతముఁ డానందుని బిలిచి 'ఆనందా! ఈతనిని మనమతమున జేర్చి కొను'మని యానతిచ్చెను. అప్పు డానందుఁడు వాని నొక్కకడకుఁ గొంపోయి స్నానము జేయించి సమస్తవస్తువులు వినశ్వరములని యొకానొకమంత్రము పునశ్చరణ సేయించి వానిశిరస్సు గడ్డము ముండనము చేయించి కషాయవస్త్రములు గట్టించి బుద్ధుఁడు ధర్మము సంఘము శరణము అని శరణత్రయము వానిచేత చదివించి బుద్ధుని యొద్దకు గొనిపోయెను. అంతట బుద్ధుఁడు వాని నుత్తమపదస్థుఁ డగుశిష్యుఁడుగ నంగీకరించి ధ్యానము సేయుట కొకవిషయము నుపదేశించెను. ఆమహానుభావుఁ డొనర్చిన కట్టకడపటికార్యమిదె.

వింశత్యధ్యాయము.

ఆరాత్రి పాలవజాము సమీపించినప్పుడు బుద్ధదేవుఁడు పూజ్యుఁడైన యానందుని బిలిచి యిట్లు పలికెను. 'ఆనందా! మనగురూపదేశ మస్తమించినది. మన కింక గురువులేఁ డని మీలోఁ గొందఱకు స్థైర్యము తోఁచవచ్చును. కాని మీ రావిధముగఁ దలఁపఁగూడదు. నేను సంస్థాపించిన సత్యము నేను మతమునిమిత్తమై యేర్పరచిన సూత్రములు, నేను బోయినతరువాత మీకు గురువులై యుండుఁగాక!' యని పలికి కొండొకతడ వూరకుండి యామహాత్ముఁడు మరల నిట్లనియె; 'ఆనందా! నా మరణానంతరమున స్వల్పధర్మములలో మార్పులు గావలసియున్న పక్షమున నట్టివి మార్చుకొనవచ్చును.' అని యానందునితో బలికి పిమ్మట భిక్షుకుల నుద్దేశించి యిట్లనియె:— 'బుద్ధుని గురించి గాని, సత్యమును గూర్చి గాని, ధర్మపథమును గూర్చిగాని, యెవరిమనస్సులోనయిన సందేహములు, తప్పభిప్రాయములు నుండి

నచ్చును. అట్టివి మనంబునఁ దాచుకొనక స్వేచ్ఛగాఁ దెలియపరచి యడుగుఁడు. తథాగతుఁడు మన యెట్టయెదుట నున్నప్పుడు మనసందేహము లాయననడిగి తీర్చుకొనమైతి మని విచారించుచు మిమ్ము మీరు దూషించుకొన వద్దు.' '

ఆమహాత్ముఁ డావిధమునఁ బలుకుచున్నప్పుడు భిక్షుకులందఱూరకుండిరి. బుద్ధుఁడు సందేహము లడిగి నివారించుకొనవలసిన దని మఱి రెండుసారులు వారిని నొక్కి యడిగెను. ముమ్మా రడిగినను మూఁకలట్లు వారు ప్రత్యుత్తర మియ్యరైరి. అంతట నతఁడు భిక్షుకుల నుద్దేశించి యుత్తరగున భాషించెను— "సోదరులారా! గురువునెడల మీకుఁ గల భక్తివిశేషంబు చేత మీరు సందియముల నడుగకపోయి యుండవచ్చును. కలిగినసందియములు మీ రొండొరులతోఁ జెప్పికొనుఁడు."

ఆయన యట్లు పలుకగను భిక్షుకులు నోరుతెరచి యడుగరైరి. అప్పు డానందుఁడు తథాగతున కిట్లనియె—"దేవా! బుద్ధుని గూర్చిగాని, సత్యమును గూర్చిగాని, ధర్మవర్తనము గూర్చిగాని, యీమహాసభలో నెవరిమనస్సునను సందియములుగాని, తప్పభిప్రాయములు గాని, లే వని నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁగలను."

"ఆనందా! నీవు సంపూర్ణవిశ్వాసముతోఁ బల్కితి వని బుద్ధుఁ డానందునితోఁ జెప్పి కొంతసే పూరకుండి సెజ్జనుండి సగము లేచి యిట్లనియె:—"సోదరులారా! చూడుఁడు! ద్వంద్వపదార్థము లన్నిఁటికి నాశనము స్వభావము. కావున శ్రద్ధతో మీమోక్షములమీరే సాధించుకొనుఁడు" ఇవియే బుద్ధదేవుని కట్టకడపటివాక్యములు.

అంతట నమ్మహానుభావుఁడు గాఢమైనధ్యాననిష్ఠలోఁ బ్రవేశించెను. పిమ్మట నాయన క్రమక్రమముగా నైహికసంబంధమైనజ్ఞానము మొదలైనవానిని విడచి చిత్తము నిర్వికల్పసమాధిలోఁ జేర్చెను. అది చూచి యానందుఁ డనిరుద్ధునితో "భగవానుఁడు బుద్ధుఁడు సిద్ధిపొందినాఁ" డనెను. "అయ్యో! అన్నా! కాదు. బుద్ధుఁడు సిద్ధిపొందలేదు. సుఖదుఃఖానుభవములకు, నాలోచనలకు నతీతమైననిర్వికల్పసమాధిలో నీమహాత్ముఁడు ప్రవేశించినాఁ" డని యనిరుద్ధుఁ డుత్తరము చెప్పెను. అనంతరము బుద్ధదేవుఁ డాస్థితిలోఁ గొంతసే పుండి దేహత్యాగము చేసెను.

ఆయన పోవునప్పుడు భూమికంపించె ననియు, భైరవారావముతో మేఘములు గర్జించె ననియు. బ్రహ్మయు, మహేంద్రుఁడును నేవో కొన్నిశ్లోకములు పాడి రనియు, శిష్యులు రచియించినగ్రంథములలో నున్నది. ఈవార్తలు గురుభక్తిప్రేరితములుగాని, సత్యమునకు సమీపములు గావు. మహానుభావులు మృతి నొందునప్పుడు భూకంపములు గలుగవు, మందమతులు మృతి నొందినప్పుడును భూకంపములు కల్గు

గన్న. ప్రపంచ మెప్పటివలెనె యుండును. సామాన్యమనుష్యులవలె జన్మించి రని గాని, మృతినొందె రని గాని చెప్పినపక్షమునఁ దమగురువులపైని లోకులకు గౌరవ ముండదని శిష్యులు మహాద్భుతములను గల్పించుచుందురు.

ఆయన మృతినొందినతోడనే, సంపూర్ణవైరాగ్యము లేనికొందఱు శిష్యులు "అయ్యో! గురువు మిక్కిలి త్వరలోఁ బోయెను జీవితము విడచి మహాత్ముఁ డతిత్వరలోఁ జనియెను" అని తలమోఁదుకొనుచు, నేలఁ బడి పొరలియు, వాపిడచి దుఃఖించిరి. కాని, జ్ఞానవంతులు విరాగులు నైనశిష్యులు సమస్తపదార్థములు వినశ్వరము లనుమాట జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని, ధైర్యము చిక్కఁబట్టి, దుఃఖము శాంతముతో సహించిరి.

అప్పు డనిరుద్ధుఁ డానందునిం జూచి "అయ్యా! నీవు కుశనగరమునకు బోయి మహాత్ముఁ డైనబుద్ధుఁడు మృతి నొందె నని చెప్పి'ర మ్మని పలికెను అనవు డానందుఁ డాపురమునకుం బోయి యచ్చట నివాసు లైనమల్లులతో సిద్ధార్థునిమరణవార్త చెప్పి "ఇప్పుడేమి చేయవలెనో యది చేయుఁడు" అని పలికెను. ఆమాట వినఁగానే కుశినగరవాసు లైనమల్లు లందఱుఁ దమభార్యలతోడను బిడ్డలతోడను జుట్టములతోడను మిత్రులతోడను "అయ్యో! జ్యోతి యెంతత్వరలో నారిపోయెను. మహాత్ముఁ డెంతత్వరలో నస్తమించె" నని యెంతో దుఃఖించి తమ సేవకులం బిలచి సుగంధద్రవ్యములు, పుష్పహారములు, వీణామృదంగాదివాద్యములు సమయోచితము లైనదుస్తులు, సిద్ధము చేయ మని యాజ్ఞాపించి సిద్ధార్థుని కళేబర మున్నసాలవనమునకుం జని యాదిన మంతయు నృత్యముతోను, గానముతోను గడపి పుష్పహారరచనముతోడను, చందనాదిసుగంధవస్తువులు సిద్ధముచేయుటతోడను దమవస్త్రములతో వితానములు గల్పించుటతోడను వితానములకుఁ బూలదండలు వ్రేల్చుటతోడను, మఱియు నితరము లైనయలంకారములం జేయుటతోడను గడపిరి. అనంతరము బుద్ధునిశరీరము మిక్కిలి గౌరవముతో మిక్కిలిభక్తితో వారు దహనము చేసిరి.